

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1953

FÖRSTA KAMMAREN

Nr 32

5—12 december.

Debatter m. m.

Tisdagen den 8 december.

Sid.

Svar på interpellationer:

av herr Sjö Dahl ang. villkoren för kallelse till professur	4
av herr Magnusson ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet	9

Onsdagen den 9 december.

Svar på interpellationer:

av herr Wehtje ang. behovet av fortsatt valutareglering	21
av herr Lundqvist ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund	31
Svar på fråga av herr Näsgård ang. utredningen om frivillig insättning på investeringskonto för skogsbruk	39
Svar på interpellationer:	
av herr Norling ang. förebyggande av flyghaverier	39
av herr Osvald ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.	44
Sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.	53
Anslag till övervaknings- och repatrieringskontingenterna i Korea	59
Skolmåltidsverksamheten	60
Morgonandakten i skolorna	83
Anläggande av en järnväg Älvdalen—norska gränsen	92
Ökad pension åt agronomen S. Örjangård	95
Höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt	98
Förhöjning av sjöregleringsavgifterna	105
Skogsbrukets utveckling och ställning	106

	Sid.
Lördagen den 12 december.	
Anslag till ersättningar i anledning av paratyfusedemien år 1953	115
Anföranden i anledning av riksdagsarbetets avslutning	120

Samtliga avgjorda ärenden.

	Sid.
Onsdagen den 9 december.	
Konstitutionsutskottets memorial nr 24, med sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.	53
Statsutskottets utlåtande nr 195, ang. utförande av centralsjukhus för Bodens garnison m. m.	59
— nr 196, ang. anslag till övervaknings- och repatrieringskontingenterna i Korea	59
— nr 197, ang. skolmåltidsverksamheten	60
— nr 198, ang. morgonandakten i skolorna	83
— nr 199, ang. utredning av utbildningsfrågan för vårdpersonal	92
— nr 200, ang. anläggande av en järnväg Älvdalen—norska gränsen	92
— nr 201, ang. avvägningen av olika transportmedels utbyggnad	95
— nr 202, ang. förbättrad löneställning för förrådsunderofficerare vid försvarsområdena m. m.	95
— nr 203, ang. ökad pension åt agronomen S. Örjangård	95
— nr 204, ang. inrättande av ett riksdagens löneråd	97
Bevillningsutskottets betänkande nr 63, ang. upphävande av förordningen om skatt vid tillverkning och import av personbilar m. m.	97
Bankoutskottets memorial nr 32, ang. instruktion för nästkommande riksdags bankoutskott	98
— utlåtande nr 33, ang. höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt	98
— nr 34, ang. fortsatt utgivning av snabbprotokoll för riksdagsdebatterna m. m.	105
— memorial nr 35, om uppskov med behandlingen av förslag ang. pensionsbestämmelser för riksdagstjänstemän	105
Andra lagutskottets utlåtande nr 41, ang. ändring i värnpliktslagen	105
Tredje lagutskottets utlåtande nr 33, ang. förhöjning av sjöregleringsavgifterna	105
— nr 34, ang. exploateringen av den norrländska vattenkraften m. m.	106
Jordbruksutskottets utlåtande nr 42, ang. tryggande av skogsbrukets utveckling och ställning	106
— nr 43, ang. försäljning av kronoegendomen Åraslöv 15 ¹ i Kristianstads län	112
Lördagen den 12 december.	
Statsutskottets memorial nr 205, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om pensionsreglering vid statsövertagna enskilda järnvägar	115
— utlåtande nr 206, ang. anslag till ersättningar i anledning av paratyfusedemien år 1953	115
— memorial nr 207, ang. tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1953/54	119

Lördagen den 5 december.

Kammaren sammanträdde kl. 2 eftermiddagen; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets memorial nr 24, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande nr 22 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kommunallag m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

statsutskottets utlåtanden:

nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om utförande av central-sjukhus för Bodens garnison m. m.;

nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckning av kostnaderna för svenskt deltagande i stillståndsövervakning samt vid repatriering av krigsfångar i Korea;

nr 197, i anledning av väckta motioner rörande skolmåltidsverksamheten;

nr 198, i anledning av väckt motion om befrielse för skolorna från skyldigheten att anordna morgonandakter av konfessionell karaktär;

nr 199, i anledning av väckta motioner om utredning av utbildningsfrågan för vårdpersonal vid olika anstalter;

nr 200, i anledning av väckta motioner om anläggande av en mellanriksbana Älvdalen—norska gränsen;

nr 201, i anledning av väckt motion om utredning angående den framtida avvägningen av olika transportmedels utbyggnad;

nr 202, i anledning av väckt motion om förbättrad löneställning för förrådsunderofficerare vid försvarsområdena m. m.;

nr 203, i anledning av väckta motioner om ökad pension åt agronomen S. Örngård; samt

nr 204, i anledning av väckt motion om inrättande av ett riksdagens löneråd

med uppgift att fortlöpande medverka vid de statliga löneförhandlingarna;

bevillningsutskottets betänkande nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 24 oktober 1951 (nr 660) om skatt vid tillverkning och import av personbilar m. m.;

bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 32, angående instruktion för nästkommande riksdags bankoutskott;

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 6 juni 1952 (nr 375) med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning;

nr 34, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om fortsatt utgivning av snabbprotokoll från riksdagsdebatterna m. m.; samt

nr 35, angående uppskov med behandlingen av ett av fullmäktige i riksgäldskontoret överlämnat förslag angående pensionsbestämmelser för hos riksdagen anställda tjänstemän;

andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i värnpliktslagen;

tredje lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av väckta motioner om förhöjning av sjöregleringsavgifterna; samt

nr 34, i anledning av väckta motioner angående skydd för de norrländska länen mot skadliga verkningar av exploateringen av vattenkraften, m. m.; även som

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 42, med anledning av väckt motion angående tryggande av skogsbrukets utveckling och ställning; samt

nr 43, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av kro-noegendomen Åraslöv 15¹ i Kristianstads län.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 2.02 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Tisdagen den 8 december.

Kammaren sammanträdde kl. 11 för-middagen.

Justerades protokollen för den 1, 2 och 5 innevarande månad.

Ang. villkoren för kallelse till professor.

Herr statsrådet och chefen för eckle-siastikdepartementet PERSSON, som till-kännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Sjö-dahls interpellation angående villkoren för kallelse till professor, erhöi ordet och anförde: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har herr Sjödahl frågat mig, om jag är benägen övertväga sådan ändring av universitetsstatuterna § 54, p. 2, att ej någon må kallas till pro-fessor med mindre han är förtjänt att nämnas till ämbetet framför varje annan, eller i varje fall varje annan svensk, dansk, finländsk, isländsk eller norsk man eller kvinna, som är sökande till befattningen eller föreslagits till kallelse.

Det av interpellanten åsyftade stad-gandet i universitetsstatuterna har föl-jande lydelse: »Ej må någon kallas, med mindre hans skicklighet till ämbetet är uppenbar och han anses förtjänt att till ämbetet nämnas framför varje annan svensk man, som är sökande till befatt-ningen eller föreslagits till kallelse.»

Interpellationen har tydligen föran-letts av förfarandet vid tillsättande av en professor i nationalekonomi vid Gö-teborgs högskola. Sedan denna professor i vederbörlig ordning ledigförklarats och

såsom sökande anmält sig danske med-borgaren, docenten vid universitetet i Uppsala Bent Hansen samt professorn vid handelshögskolan i Göteborg Ivar Sundbom, väcktes förslag om att kalla professor Sundbom till befattningen. Med anledning av detta förslag hade de sakkunniga att pröva, om professor Sundbom uppfyllde de för kallelse gäl-lande villkoren. Med hänvisning till § 54 p. 2 i universitetsstatuterna utgick där-vid samtliga sakkunniga från att en jäm-förelse mellan professor Sundbom och docent Hansen, såsom varande dansk medborgare, icke kunde ifrågakomma. En av de sakkunniga ansåg sig över hu-vud taget icke böra ingå på spörsmålet om Hansens kompetens, medan de båda övriga likväl upptogo detta spörsmål till fristående prövning. Högskolans styrelse beslöt i juni 1953, i enlighet med ett av lärarrådet vid högskolan framlagt för-slag, att kalla och utnämna professor Sundbom till innehavare av professuren i nationalekonomi. Detta beslut stadfäs-tes därefter av Kungl. Maj:t.

Bland de handlingar, som i ärendet överlämnades till Kungl. Maj:t, ingick bland andra utdrag av protokoll, hållet i Göteborgs högskolas lärarråd den 30 maj 1953. I protokollet finnes intaget ett anförande av professor Westerståhl, däri han — med anledning av att de sakkun-niga tillmätt Hansens utländska medbor-garskap väsentlig betydelse vid ärendets behandling och då gällande regler rörän-de utlännings möjlighet att erhålla svenskt professorsämbete kunde giva an-ledning till åtskillig tvekan vid tillämp-

ningen — behandlat bland annat det spörsmål, som beröres i herr Sjödahls interpellation.

I sitt anförande framhåller professor Westerståhl, att för bedömande av nu förevarande fråga är av betydelse i första hand § 53 p. 2 i universitetsstatuterna, där beträffande utländsk mans kallande och befordran till akademisk lärarbefattning hänvisas till regeringsformen samt § 54 p. 2 i statuterna, vari villkoren för kallelse återfinnas. Hänvisningen till regeringsformen avser § 28, enligt vilken det skall vara Konungen »obetaget, att, efter vederbörandes hörande, eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, — — — kalla och befordra även utländske män och kvinnor av utmärkt förtjänst». Nämda stadgande har tillämpats så, att en utlänning, som önskar ifrågakomma till akademisk lärarbefattning, har att i förväg hos Kungl. Maj:t ansöka om tillstånd att söka befattningen. Professor Westerståhl anser, att ett bifall till en sådan ansökan innebär ett åläggande för universitetsmyndigheterna att vid befordringsärendets handläggning till bedömande upptaga de av den utländske sökanden ingivna ansökningshandlingarna. Någon rättighet för utländsk sökande att utan sådant tillstånd få sina vetenskapliga meriter bedömda skulle därför icke föreligga. Det formella förfarandet med ansökan om tillstånd att söka professor synes emellertid endast vara att betrakta som en, bland annat av praktiska skäl motiverad, komplettering av grundlagens bestämmelser. Förfarandet kan knappast anses uttryckligen påbjudet av grundlagen och har i ett par fall icke tillämpats. Därest en utländsk medborgare icke erhållit Kungl. Maj:ts medgivande att söka en akademisk lärarbefattning, anser professor Westerståhl sålunda förhållandet vara det, att å ena sidan ingen skyldighet föreligger för vederbörande att beakta utlänningens ansökan samt att å andra sidan dennes uraktlåtenhet att söka tillstånd ej utgör ett ostridigt hinder för att upptaga hans ansökan till behandling i vanlig ordning.

Efter att sålunda ha utrett frågan om

Ang. villkoren för kallelse till professur.

utländsk medborgares rätt att få en ansökan till akademisk befattning behandlad, ingår professor Westerståhl på frågan huruvida, sedan förslag väckts om kallelse av svensk medborgare till en sådan befattning, en jämförelse mellan dennes och en utländsk sökandes meriter är utesluten vid kallelseärendets behandling på grund av stadgandet i § 54 p. 2 i universitetsstatuterna. Han anser att en dylik tolkning av stadgandet knappast kan leda till ett materiellt sett tillfredsställande resultat samt framhåller att det är underkastat tvivel, om denna tolkning är riktig. Att den i regeringsformen givna möjligheten för utländsk medborgare att erhålla svensk akademisk befattning icke kan beskäras eller i övrigt ändras genom bestämmelser i universitetsstatuterna, är ostridigt, framhåller Westerståhl. Man skulle eventuellt kunna hävda, att så ej heller sker genom en dylik tolkning av universitetsstatuterna § 54 p. 2, då Kungl. Maj:t alltid har tillfälle att uppskjuta befordringsfrågans avgörande och inhämta särskilt yttrande rörande den utländske sökanden, även om en dylik ömgång måste sägas vara opraktisk och inte särskilt väl överensstämmande med förfarandet att i förväg medgiva utlänning tillstånd att söka befattningen. Professor Westerståhl framhåller avslutningsvis, att han sålunda icke är övertygad om att sakkunniga på grund av universitetsstatuterna § 54 p. 2 är förhindrade att anställa en jämförelse mellan en svensk till kallelse föreslagen sökande och utländsk sökande, ehuru han väl förstår, att man med utgångspunkt enbart från nämnda stadgandes formulering kan komma till motsatt uppfattning.

Jag har under hand tillställt universitetskanslern interpellationen för yttrande. Kanslern har i sitt yttrande hänvisat till professor Westerståhls utredning och framhållit, att han ansluter sig till den uppfattning, varåt professor Westerståhl givit uttryck. Han är därför för sin del beredd förorda sådan ändring av § 54 p. 2 i universitetsstatuterna, att uttrycket »varje svensk man» ersättes med uttrycket »varje annan».

Ang. villkoren för kallelse till professur.

Då emellertid förslag till nya universitetsstatuter är att vänta inom kort är jag för närvarande inte beredd att taga ställning till interpellantens fråga, utan önskar avbida det ändringsförslag som kan komma att framläggas i detta avseende.

Herr SJÖDAHL (s): Herr talman! Jag ber att få framföra det obligatoriska talet till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet. Jag kan inte till det föga, att jag är nöjd med svaret, då däri inte återfinnes praktiskt taget någonting av statsrådets personliga mening i saken.

Det problem, som belyses i interpellationssvaret, är av den art, att man kan vilja gå längre eller kortare för att försöka åstadkomma en ändring. Det torde vara uppenbart att en ändring av nuvarande förhållanden är nödvändig åtminstone i klarhetens intresse. På den punkten hade jag nog väntat mig något mer sympati än denna kyliga administrativa korthet och knapphet som präglar ecklesiastikministerns svar. Jag hade faktiskt svårt att i departementschefens direkta svar känna igen den tillgänglige, behaglige och folklige herr Persson, Ivar, som vi minns från hans tid i denna kammare. Några års vistelse i Kungl. Maj:ts kansli tycks, av svaret att döma, ha förändrat herr Persson, Ivar, men jag hoppas att han trots allt skall återvända till sitt gamla jag.

Interpellationen gäller, såsom framgår av ecklesiastikministerns redogörelse, omständigheterna vid tillsättandet av professuren i nationalekonomi i Göteborg. Två sökande hade anmält sig, en dansk och en svensk. Under mycket ursäkter kom två av de sakkunniga fram till en prövning av den danske sökandes kompetens. Den tredje sakkunnige ansåg sig inte ens kunna ta upp till prövning frågan om denne sökandes kompetens. Ingen av de tre sakkunniga ansåg att man kunde ta upp en jämförelse mellan den danske och den svenske sökanden. Det är detta faktum som måste betraktas såsom mycket otillfredsstillande vid en tidpunkt, då det åtminstone från svensk sida varit en strävan att

söka öppna gränserna för utbyte av varor av olika slag mellan de nordiska länderna. En sådan vara som professorskompetenta vetenskapsmän bör då icke vara undantagna från detta fria utbyte.

Jag vill ingalunda att min interpellation skall missförstås så, att jag skulle anse att det val, som skedde i Göteborg vid tillsättandet av professuren i nationalekonomi, genom denna tillämpning av bestämmelserna skulle ha fått en annan utgång än vad som skulle ha blivit fallet vid en mera liberal tolkning av bestämmelserna. Jag vill ingalunda påstå något sådant, och det är alltså inte någon lex in casu som jag här velat skapa. Jag syftar endast till att för framtiden få till stånd klara bestämmelser, som icke innebär något hinder för en nordisk sökande att göra sig gällande i konkurrensen. För att ingen tvekan skall råda om min ställning kan jag nämna, att jag själv såsom ledamot av styrelsen för Göteborgs högskola varit med om att utnämna den svenske sökanden, och Kungl. Maj:ten har senare stadfäst detta val. Jag har alltså ingen invändning att göra mot vad som här skett i sak, men jag är fylld av tvivel huruvida den formella behandlingen och nuvarande praxis är riktig. Jag är tvärtom bestämt övertygad om att hittillsvarande praxis måste ändras.

Det värdefullaste i ecklesiastikministerns svar är måhända hans redogörelse för den undersökning som gjordes av professor Westerståhl i samband med ärendets behandling inför lärarrådet vid Göteborgs högskola. Han prövade därvid olika bestämmelser ur grundlagens och universitetsstatuternas synpunkt och kom fram till ett slut, som praktiskt taget innebar ett underkännande av den ståndpunkt, som de sakkunniga hade intagit vid behandlingen av den danske medborgarens ansökan.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att den danske medborgare, som sökte, dock var docent vid ett svenskt universitet, nämligen i Uppsala, vilket jag tycker gör den uppfattning, som de sakkunniga hade, ändå mer svärbegriplig. Professor Westerståhl pekar i sin undersökning

bland annat på regeringsformens § 28, där det, såsom ecklesiastikministern erinrade om, står att Kungl. Maj:t kan kalla även utländsk man eller kvinna till bland annat professurer vid våra universitet, och för Göteborgs högskola är det föreskrivet att man i tillämpliga delar skall följa statuterna. Regeringsformen har sannolikt utgått ifrån att Kungl. Maj:t skulle ta initiativ, då det gäller att kalla och utnämna utländsk man. I praxis har det dock blivit på det sättet, att den som vill söka en svensk professur får hos Kungl. Maj:t begära tillstånd att söka. Denna praxis har kommit till stånd vid sidan av grundlagen, ehuru sannolikt inte direkt i strid med denna. Det har varit en praktisk fråga, och i det avseendet har jag ingenting att invända. Men jag vill erinra om att professor Westerstahl vid sin undersökning har kommit till det resultatet, att man vid tillsättningen inte har någon skyldighet att ta hänsyn till, om ansökan har gjorts eller inte, och att en ansökan till Kungl. Maj:t om rättighet att söka inte är nödvändig för att man till reell prövning skall kunna upptaga en ansökan beträffande vederbörande professur.

Det är alldeles uppenbart att detta förhållande är av sådan natur, att det bär fordras klara bestämmelser, och jag hade nästan väntat mig att ecklesiastikministern skulle komma med ett sympatiuttalande härvidlag. Professor Westerstahl kommer till den uppfattningen, att det kan vara hipp som happ, och det vore då bra, ifall man kunde få fastställt, om det skall vara hipp eller om det skall vara happ.

Den andra frågan, vilken var den jag framför allt önskade få svar på, gäller bestämmelsen om att utländsk sökande, som kallas till ett ämbete, skall vara förtjänt av att nämnas framför varje annan svensk man. Detta har tolkats av de sakkunniga så, att eftersom den andra sökanden inte var en svensk man, kunde man över huvud taget inte upptaga en jämförelse med honom, utan den svenske sökande, kunde bara jämföras med sig själv. Han var som svensk en inkommen-

Ang. villkoren för kallelse till professur. surabel storhet i det ögonblick han sökte samtidigt som en dansk; han kunde inte jämföras med den danske sökanden.

Efter sin undersökning har professor Westerstahl kommit till det resultatet, att han inte är övertygad om att det finnes något hinder att göra en jämförelse även med den danske sökanden, men han anser det vara tveksamt, varför det finnes en viss motivering för de sakkunnigas avstående från att göra en jämförelse. Även på denna punkt är det väl uppenbart, att det skulle vara önskvärt, ifall man kunde komma fram till klarhet om vad som här bör iakttagas.

Vid handläggningen av denna interpellation har förutom ecklesiastikministern endast universitetskanslern uttalat sig, och denne har uttalat sig mycket positivt. Jag hade alternativt tänkt mig, att det skulle fordras att vederbörande skulle vara förtjänt av att sättas framför över huvud taget varje annan sökande vetenskapsman, men jag krävde i första hand, att han skulle vara överlägsen varje sökande *nordisk* vetenskapsman. Nu gick universitetskanslern så långt, att han förklarade sig beredd att förorda, att uttrycket »varje svensk man» ersattes med »varje annan»; denne må komma från de nordiska länderna eller från andra länder. Detta är en radikalism, som jag för min del helt gillar, ty vetenskapen är ju ändå internationell, och det kan inte skada, om vi till våra universitet får den mest förtjänte, han må vara svensk, nordisk man eller av annan nationalitet. Jag vill därmed instämma i den principförklaring som universitetskanslern har avgivit.

Jag vill erinra om dansk praxis i detta fall. Det har sagts mig från en kompetent sagesman, att man vid tillsättande av en dansk professur nyligen i första och andra förslagsrummen satte svenskar, i tredje förslagsrummet en norrman, och först i fjärde och följande förslagsrum kom danskar.

Denna danska uppfattning, att det framför allt är viktigt att få den mest förtjänte vetenskapsmannen, tycker jag skulle motsvaras av en reciprok uppfattning från svensk sida.

Ang. villkoren för kallelse till professur.

I debatten har, även av professor Westerstähl, bland annat också pekats på bestämmelsen i regeringsformens § 28, vilken givetvis griper över alla statuter för universiteten, att vederbörande skall vara av utmärkt förtjänst. Därmed menas enligt kommentatorernas mening — samma mening har Malmgren i sin bekanta grundlagskommentar — att det inte skall vara fråga om en slät kompetens, utan en lysande vetenskaplig intelligens. Vederbörande skall vara av »utmärkt förtjänst».

I uttrycket »utmärkt förtjänst» kan man, såvitt jag förstår, lägga in precis vad man vill. Jag skulle väl ändå hoppas, att de svenska professurerna vid universitet och högskolor i allmänhet besätts med personer, som har utmärkt förtjänst, även om gunås de långtifrån alltid är genier. Den utmärkta vetenskapliga förtjänsten bör väl emellertid praktiskt taget alla ha, som får en professur. Med hänsyn till detta kautschukbegrepp skulle det vara lyckligt, om man i fortsättningen — såsom jag misstänker att man hittills har gjort i praxis — nöjde sig med att få en man, väl meriterad för den professur det gäller. Jag är rädd för att det eljest i detta uttryck »utmärkt förtjänst» kan gå litet av den grundlagsmystik, som vår grundlagstolkning enligt nödvändighetens makt i allmänhet har måst göra sig fri från.

Jag skulle till detta vilja knyta det önskemålet att ecklesiastikministern, när förslaget om de nya universitetsstatuterna kommer på hans bord — då han ju måste ta ställning till min fråga — å ena sidan överväger, huruvida det inte vore möjligt att bringa klarhet i dessa bestämmelser. Å andra sidan skulle jag helst se att man skulle kunna öppna de svenska universiteten — såsom man i Danmark har gjort beträffande de danska universiteten — för fri tävlan mellan nordiska vetenskapsmän och gärna, efter myndigheternas hörande, öppna dem för fri tävlan mellan vetenskapsmän över huvud taget.

Jag hoppas att jag, sedan dessa frågor

prövats, skall kunna bättre igenkänna min gamle vän från denna kammare, herr Persson, Ivar.

Herr statsrådet PERSSON: Herr talman! Det är tydligen tvenne spörsmål, som herr Sjödahl nu önskar få klarlagda, nämligen dels klara bestämmelser om hur man skall förfara, då en professur sökes av såväl svenska som utländska medborgare, och dels hur man skall förfara vid jämförelsen mellan svenska medborgare och i första hand medborgare i andra nordiska länder men även andra.

Jag anser mig inte ha haft någon anledning att närmare gå in på någon av dessa frågor, då jag ju ändå inom ganska kort tid väntar ett förslag från universitetskanslern om nya universitetsstatuter. I detta förslag kommer givetvis såväl dessa båda frågor som andra mer eller mindre därmed sammanhängande under behandling. Det har självfallet inte varit möjligt för oss i ecklesiastikdepartementet att få universitetskanslern att yttra sig över hela detta fält, innan han har gjort nödvändiga sonderingar med universitetsmyndigheterna. Att universitetskanslern har uttalat sympati för en ändring i enlighet med herr Sjödahls huvudfråga, är en sak, men jag tycker att man bör se alla dessa frågor i ett sammanhang. Jag har därför ansett, att det inte vore riktigt att nu uttala någonting, som skulle kunna föregripa den vidare behandlingen av ärendet. Av universitetskanslerns positiva uttalande framgår emellertid, att det förslag, som kan väntas, kommer att syssla även med dessa frågor. Därmed blir, såsom herr Sjödahl sade, regeringen skyldig att ta ställning till dessa spörsmål. När den dagen kommer, skall vi givetvis också göra det.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet ANDERSSON, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Magnussons interpellation angående vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet, och nu yttrade: Herr talman! I till mig riktade interpellationer i riksdagens båda kamrar, nämligen i första kammaren av herr Magnusson och i andra kammaren av fru Sandström, har begärts en närmare redovisning av skälen för att Kungl. Maj:t på min föredragning beslutat upphäva ett av statens biltrafiknämnd beviljat och av SJ överklagat tillstånd från AB Linjebuss att bedriva s. k. internationell busstrafik mellan Stockholm och städerna Göteborg och Hälsingborg—Malmö. Då båda interpellationerna berör samma spörsmål avser jag att besvara dem med en för båda gemensam redogörelse.

De bestämmelser, som reglerar tillståndsgivningen för här ifrågasvarande buss- och biltrafik och som jämväl av biltrafiknämnden åberopats som grund för den i interpellationerna åsyftade koncessionen finns meddelade i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik m. m. I 12 § nämnda förordning återfinnes — förutom bl. a. det grundläggande stadgandet att trafiktillstånd endast må meddelas därest den ifrågasatta trafiken finnes behöflig samt i övrigt lämplig — följande bestämmelse:

»— — — Avser ansökan tillstånd till linjetrafik som kan komma att konkurrera med annan redan utövad linjetrafik eller med järnvägs-, spårvägs- eller sjötrafik, skall, därest tillstånd anses böra meddelas och förhållandena icke till annat föranleda, tillståndet lämnas utövarn av dylik trafik, därest denne ansökt därom och befinnes lämplig.»

Eftersom det anförda stadgandet synes mig vara avgörande för den aktuella frågans bedömning, nödgas jag något uppehålla mig vid dess innebörd. Enligt ordalydelsen av den berörda 12 § skall,

när ansökan om ett nytt trafiktillstånd inkommit, ärendet bedömas med hänsyn till en rad i författningsrummet angivna förhållanden. Förutom frågan, huruvida ett nytt tillstånd över huvud taget är »behöfligt och i övrigt lämpligt», skall man sålunda pröva, om den avsedda nya trafiken kan komma att konkurrera med annan redan utövad billinjetrafik eller med järnvägs-, spårvägs- eller sjötrafik. Vidare skall man, om så befinnes bli fallet, beakta, huruvida innehavaren av sistnämnda trafik själv önskar driva den ifrågasatta nya trafiken, och om så är, huruvida han är lämplig här för. Blir resultaten av prövningen av dessa frågor jakande. »skall» — heter det i författningstexten — tillståndet lämnas denna trafikutövare, därest »förhållandena icke till annat föranleda», vilket blir den fråga, som slutligen återstår att undersöka.

Om dessa i författningstexten uttryckta kvalifikationsbestämmelser tillämpas på det aktuella trafiktillståndsärende, som föranlett de båda interpellationerna till mig, har jag svårt att se, att tvekan kunnat uppkomma. Eftersom den ifrågasvarande nya busstrafiken, som ju f. ö. bara medgavs provisoriskt för sommar-månaderna, i vart fall så långt befunnits motiverad av båda de instanser, som prövat frågan, och den bedömningen ej heller ifrågasatts av interpellanterna, behöver jag kanske inte vidare uppehålla mig vid den frågan. Vad gäller nästa uppkommande fråga, lär det icke kunna bestridas, att all busstrafik på de sträckor, som avsågs i den ifrågasvarande koncessionen, måste anses »komma att konkurrera» med den av SJ bedrivna järnvägstrafiken på samma sträckor. SJ hade vidare ansökt om tillstånd att bedriva trafiken, t. o. m. innan det privata företaget inkom med sin ansökan. Slutligen lär någon näppeligen kunna hävda, att SJ icke skall anses vara »lämplig» som utövare av den ifrågasvarande trafiken. Med andra ord en bedömning med hänsyn till samtliga dessa i författningsrummet direkt angivna prövningsgrunder talar klart och entydigt för att tillståndet borde ges till SJ. Det återstår endast att utröna, huruvida — uttryckt med för-

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

fattningstextens ord — »förhållandena icke till annat föranleda».

Jag utgår ifrån att de som ansett att Kungl. Maj:t med avvisande av SJ:s besvär bort vidmakthålla det av biltrafiknämnden för det privata företaget beviljade trafiktillståndet, grundat sin uppfattning på det särskilda förhållandet, att företaget i fråga bedrivit och bedriver busstrafik i utlandet och att det av biltrafiknämnden meddelade tillståndet var begränsat till att avse rätt till befordran av passagerare, som passerade ut eller in över landets gränser.

Man har ansett, att den ifrågavarande trafiken för den skull intog en särställning, och man har — ehuru missvisande med hänsyn till vad tillståndet faktiskt omfattade — fört en argumentering, som givit sken av att den omstridda koncessionsfrågan endast gällde bolagets rätt att heller hemma befordra sina utlandsresenärer.

Det tillstånd biltrafiknämnden hade meddelat AB Linjebuss var visserligen begränsat till att avse rätt till befordran av passagerare, som i anslutning till sin bussresa här i landet antingen fortsatte till eller kom från utlandet. Men tillståndet var inte begränsat till att avse rätt för bolaget att på de ifrågavarande inhemska sträckorna befordra enbart sådana passagerare, som också på utlandsdelen av sin resa medföljde företagens bussar. Huruvida resan i utlandet ägde rum med bolagets där på sina håll bedrivna busstrafik eller icke, huruvida den försiggick med buss eller icke, ja över huvud taget huruvida den ägde rum i ett land, som trafikerades av bolaget eller ej, saknade betydelse för den rätt till passagerarebefordran här hemma, som tillståndet reglerade. Tillståndet gav t. ex. bolaget rätt till befordran av passagerare, som över Stockholm fortsatte till eller kom från Finland, eller av passagerare, som över Göteborg fortsatte till eller kom från England eller länderna på andra sidan Atlanten — i båda fallen länder, där såvitt jag har mig bekant AB Linjebuss inte bedriver någon trafik, vare sig med buss eller med andra trafikmedel. Den, som menar, att det i det ak-

tuella koncessionsärendet förelåg »särskilda förhållanden», som kunde motivera det ifrågavarande trafiktillståndet, trots att den gällande lagstiftningens bestämmelser i övrigt uttryckligen och entydigt talade däremot, måste utgå ifrån dessa omständigheter. Han måste, såvitt jag förstår, mena, att själva den omständigheten, att vissa passagerare i anslutning till en resa här hemma passerar ut eller in över rikets gränser, skall tillmätas särskild betydelse och placera vederbörande passagerare i en särställning. Och han måste vidare mena, att ett företag, som bedriver trafik i utlandet, skall anses inta en undantagsställning med avseende på rätten att befordra de ifrågavarande gränsöverskridande passagerarna. Hela den av författningen ställda frågan, huruvida »förhållandena till annat föranleda», reduceras då till en fråga, huruvida *dessa* förhållanden skall anses motivera ett avsteg från den ordning, som de i författningen uppställda huvudvillkoren eljest leder till.

Jag har för min del vid min prövning av ärendet inte kunnat komma till någon sådan uppfattning. Ej heller har den lagstiftning på trafikområdet, som vi här har att hålla oss till, 1940 års förordning, givit uttryck för någon dylik mening. Den har inte avsett någon uppdelning och olika bedömning, vare sig av passagerarna med hänsyn till om de i anslutning till sina resor här hemma passerar våra gränser eller icke, eller av trafikföretagen med hänsyn till om de bedriver trafik i utlandet eller ej. Säkert är också, att mycket näraliggande överväganden i fråga om de trafikpolitiska och ekonomiska konsekvenserna av att beträda en sådan väg förvisso inte inbjuder till den.

Genom det anförda anser jag mig ha redovisat skälen för Kungl. Maj:ts ställningstagande i det ärende, som föranlett de till mig riktade interpellationerna och därmed även ha besvarat dessa.

Med anledning av en i båda interpellationerna återkommande hänvisning till två för några år sedan beviljade trafiktillstånd till två utländska bussbolag, som avsåg att i direkt anslutning till si-

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet. na kontinentlinjer trafikera sträckan Stockholm—Hälsingborg, vill jag meddela, att dessa tillstånd avsåg enbart rätt att hit till vårt land befordra företagens egna passagerare från kontinenten respektive att härifrån befordra passagerare, som på samma sätt med företagens egna bussar fortsatte till orter på kontinenten. Dessa tillstånd var m. a. o. *icke* jämförbara med det tillstånd, som föranlett interpellationerna.

Herr MAGNUSSON (h): Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få framföra mitt tack för svaret på min interpellation.

Herr statsrådets svar synes emellertid uteslutande ta hänsyn till tolkningen av 12 § i 1940 års förordning angående yrkesmässig automobiltrafik m. m., under det att herr statsrådet däremot inte tagit upp de verkningar, som det interpellationen åberopade regeringsbeslutet kommit att medföra. Jag nödgas därför först uppehålla mig vid herr statsrådets sätt att tolka denna 12 § i nämnda förordning.

Vid sitt ställningstagande har herr statsrådet utgått ifrån att de särskilda förutsättningar, som finnes stadgade i 12 §, bör tolkas så, att ett trafikföretag, som bedriver linjetrafik — vare sig det gäller på järnväg eller på landsväg — för tid och evighet skall ha ensamrätt till denna trafik. Denna ståndpunkt utgör en desavouering av i första hand den myndighet, som har meddelat beslutet, nämligen statens biltrafiknämnd, men även av de myndigheter, som har beretts tillfälle att yttra sig över SJ:s besvär. Det är anmärkningsvärt, att inte någon av alla de länsstyrelser, som beretts tillfälle att yttra sig över SJ:s besvär, åberopat detta förhållande. Detta talar tydligt för att den av herr statsrådet gjorda tolkningen är alltför snäv.

För att man rätt skall kunna tolka ifrågavarande paragraf synes det därför vara nödvändigt att se något på den historiska bakgrunden till den bestämmelse, som innefattas i paragrafen. Man finner

då att 1932 års trafikutredning avsåg att skapa ett faktiskt trafikmonopol för redan existerande trafikföretag på linjerna i fråga. Denna uppfattning vann emellertid icke 1936 års riksdags bifall. Sedan kom 1936 års trafikutredning som i sitt förslag till förordning angående yrkesmässig automobiltrafik jämväl upp tog en bestämmelse rörande avvägningen av företrädesrätt till linjetrafik mellan äldre och nytillkomna trafikföretag. Den föreslagna bestämmelsen hade emellertid givits ett i betydelsefulla avseenden annat innehåll än 1932 års trafikutredning hade föreslagit.

I sin motivering framhåller utredningen, att det vid 1936 års riksdag framlagda förslaget blivit föremål för synnerligen kraftiga erinringar från olika håll, varvid bland annat framhållits, att den föreslagna föreskriften skulle medföra, att den yrkesmässiga trafiken i stor utsträckning skulle koncentreras till redan bestående företag, i synnerhet järnvägarna. Enligt utredningens uppfattning hade detta stadgande erhållit en väl kategorisk utformning.

Att döma av departementschefens uttalande i proposition nr 115 vid 1940 års riksdag intog han i stort sett den ståndpunkt, som utredningen kommit fram till. Den som läser departementschefens yttrande kan inte komma till annat resultat än att en uppmjukning av 12 § avsetts.

Som statsrådet framhållit i interpellationssvaret knyter sig det största intresset i denna fråga till de författningstextens ord som lyder: »därest förhållandena till annat icke föranleda». Att med denna bakgrund uttala att 12 § uttryckligen och entydigt talar emot att ett annat företag än statens järnvägar skulle kunna erhålla koncession på ifrågavarande sträckor, innan en saklig och grundlig prövning av just dessa andra förhållanden ägt rum, förefaller mig något egendomligt. Skulle prövningen ske enbart enligt de övriga stadgandena i paragrafen, vilket statsrådet synes ha gjort, blir den nyss citerade delen av ifrågavarande paragraf ju fullständigt meningslös. Jag vägrar för min del att godta det

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

resonemang herr statsrådet för vad beträffar de särskilda förhållandena. Det har otvivelaktigt karaktären av en konstruktion som i sista hand tillgripits, då andra argument har saknats. Den mening herr statsrådet lägger in i orden »särskilda förhållanden» och den tolkning herr statsrådet gör av min interpellation i detta avseende är icke riktiga. Diskussionen måste röra andra och väsentligare områden.

Tillåt mig att, innan jag går in på de förhållanden som enligt min uppfattning i detta fall bort leda till ett annat resultat, först nämna något om hur ett enskilt företag av Linjebuss' karaktär måste resonera vid utformandet av sin service. För bolaget är givetvis varje trafikant som på något av dess kontor ute i världen köper sina biljetter — vare sig dessa avser färd enbart med buss eller en kombination med buss och annat trafikmedel — en kund som bolaget bör anse sig ge den bästa och mest tillförlitliga service. Statsrådet kan väl inte mena att AB Linjebuss skall driva sin verksamhet i Nord- och Sydamerika endast för att tillgodose SJ:s intresse av ett ökat trafikunderlag. Det kan väl icke heller vara ett svenskt intresse att bolaget inskränker sin försäljning till att omfatta resor på bolagets linjer i utlandet.

Låt mig då övergå till att redogöra för de omständigheter som jag sammanfattande skulle vilja betrakta såsom just förhållanden som bort föranleda till ett annat beslut!

Det bör då först fastslås att vid tillkomsten och vid förarbetandet av denna förordning fanns ingen internationell linjetrafik med buss, varför denna trafikgrens speciella förhållanden ju inte har kunnat beaktas vid förordningens tillkomst. Frågan om konkurrensen med redan existerande trafikföretag på andra trafikområden kommer otvivelaktigt i ett annat läge, när det gäller transportföretag, vilket som komplement till sin internationella trafik önskar bedriva linjetrafik inom Sverige. Det blir därvidlag två omständigheter som enligt mitt förmenande bör tillmätas större betydelse än konkurrenshänsynen. Det är dels frå-

gan om en service till gagn för företagets trafikanter, dels frågan om möjligheterna att öka turisttillströmningen till Sverige.

Vad servicen beträffar är det kanske här onödigt att närmare gå in på vad det betyder för en turist att under en resa kunna hålla sig till ett företag, då ju detta måste vara uppenbart för var och en. SJ har visserligen gjort det anbudet att Linjebuss skulle få reservera plats på SJ:s bussar, men det är ju alldeles uppenbart att Linjebuss' kontor runt om ute i världen inte kan garantera servicen på SJ, vilket de däremot kan göra på sina egna bussar.

Ingen torde kunna förneka att Linjebuss utträttat ett storartat arbete när det gäller att öka turisternas intresse för Sverige och därmed medverka till att landet tillförts önskvärd och välbehövlig utländsk valuta — inte minst i dollar. Över huvud taget har Linjebuss' verksamhet varit till gagn för hela vår turistnäring, och i varje fall torde statens järnvägar inte ha någon anledning att beklaga sig över bolagets verksamhet, då ju Linjebuss säljer järnvägsbiljetter till större belopp än vad hela dess internationella linjetrafik ger.

Av sträckpassagerarna på Linjebuss' linjer utgjordes år 1953 70 procent av utlänningar och 30 procent av svenskar. Det bör också påpekas att bruttointkomsten bestod till en tredjedel av dollar. Linjebuss' turistpropaganda bara i USA är lika stor som Svenska turisttrafikförbundets. Linjebuss har också på sina turer haft femton gånger fler dollarturister än vad SJ har haft på sitt utomordentliga s. k. dollartåg.

Det är sålunda denna propaganda och det goda anseende som bolaget har förvärvat sig under utövandet av sin verksamhet, som har gjort att turister dragits till vårt land. AB Linjebuss har inte konkurrerat med SJ om resenärerna, utan själv skapat fram en ny kader av resenärer, och ingen kan heller tro att denna turistström skulle vara uttömd. Nej, snarare tvärtom. Här finns säkerligen fortfarande mycket att göra, och det är därför angeläget att inga sådana krafter

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet. hämmas i sitt arbete, vilket nu är förhållandet med AB Linjebuss.

I och för sig är således enbart dessa förhållanden av sådan art att de borde föranleda ett annat beslut än det som Kungl. Maj:t har fattat i detta ärende. Det är, som jag försökt visa, inte fråga om konkurrens om ett till storleken givvit klientel, utan i stället fråga om huruvida ett enskilt företag skall få tillstånd att genom sina insatser fortsätta att öka det totala antalet resenärer i vårt land.

Därtill kommer att departementschefens uttalande i proposition nr 115 vid 1940 års riksdag även i ett annat avseende talar för att AB Linjebuss i varje fall icke bort sättas i ett sämre läge än statens järnvägar. Departementschefen framhåller sålunda att det ur samhälls-ekonomiska synpunkter måste anses lämpligt att lämna ett redan bestående trafikföretag företräde, då i regel material och personal bättre kan utnyttjas. Linjebuss är ett sådant företag, medan SJ:s järnvägstrafik endast i mycket obetydlig utsträckning kan tjäna som underlag för en linjetrafik på landsvägen. Linjebuss har såväl organisation som materiel och personal. SJ däremot måste för att uppnå samma effektivitet som Linjebuss göra betydande investeringar i både det ena och det andra avseendet. Jag kan som exempel nämna att statens järnvägar för närvarande lär ha beställningar hos ett företag på icke mindre än 20 turistbussar av det slag som används i långlinjetrafik, vilket, såvitt jag förstår, innebär en investering på mer än två miljoner kronor. Hade denna investering behövt bli av den storleksordningen, om SJ icke upptagit linjetrafiken på de sträckor som det i detta fall är frågan om?

För min del kan jag således icke finna annat än att åtskilliga omständigheter talar för att den passus i 12 §, som lyder »därest förhållandena icke till annat föranleda», kan åberopas för att AB Linjebuss bort erhålla det ifrågakarande tillståndet.

Att så bort bli fallet, är för mig desto mera självklart som den svenska rege-

ringen i internationella sammanhang anslutit sig till och arbetat för att en mycket liberal tillståndsgivning när det gäller internationella transporter på landsväg bör tillämpas, vilket i särskilt hög grad gäller den internationella turisttrafiken.

Tillåt mig, herr talman, att sedan konstatera, att SJ har ett bättre utgångsläge ur konkurrenssynpunkt vid bedrivande av långlinjetrafik med buss än vad privata företag har. SJ har nämligen kunnat erbjuda kunder, som rest med buss i ena riktningen, att på återresa med järnväg betala endast halv biljett. Detta innebär icke enbart ett bättre konkurrensläge, utan även en indirekt subvention av SJ:s landsvägstrafik. Över huvud taget är SJ:s taxesättning när det gäller busstrafiken av sådant slag, att det på intet sätt förvånar, om denna del av SJ:s verksamhet visar ett gott resultat. Det är ju allom bekant, att en nämadsbiljett liksom enstaka biljetter för resa med buss även gäller för resa med tåg, medan däremot motsvarande biljetter för tåg i allmänhet icke gäller för buss.

I anslutning till detta resonemang skulle jag något vilja beröra den mycket knapphändiga motivering, som lämnats i Kungl. Maj:ts avslagsbeslut på Linjebuss' ansökan. Där konstateras helt enkelt, som jag antytt i interpellationen, att trafiken icke är behövlig. Man måste då ställa sig den frågan, huruvida Kungl. Maj:t anser, att busstrafik över huvud taget är behövlig på ifrågakarande sträckor. Sekreteraren Hans Håkansson i kommunikationsdepartementet har i Morgon-Tidningen den 27 november i år klarlagt vissa principiella förhållanden, och han gör där gällande, att det är slöseri att lägga in busstrafik parallellt med järnvägen. Är detta även statsrådets uppfattning, måste ju konsekvensen bli, att den trafik SJ bedrivit denna sommar icke bör återupptagas i fortsättningen. Det är nämligen ganska självklart, att det för trafikunderlaget på SJ:s järnvägslinjer och resultatet av denna verksamhet är fullständigt likgiltigt, vem som bedriver landsvägstrafik på samma sträckor. Detta betyder, herr talman, att

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

vi i detta land i fortsättningen icke skall kunna tillgodogöra oss framstegen på transportområdet. Tror herr statsrådet, uppriktigt sagt, att t. ex. de amerikanska turisterna är villiga att underkasta sig denna tillämpning av planushållningens teorier?

Som ett exempel på hur det i praktiken blir på grund av det beslut, som den svenska regeringen fattade vid upphävandet av AB Linjebuss koncessioner, vill jag framhålla, att bolaget under år 1954 bl. a. hade haft möjlighet att till vårt land överföra turister från England till ett antal av över 1 100 personer. Resrutten har nu i stället blivit förlagd till kontinenten, där bolaget har möjlighet att genom sin reguljära trafik successivt tillfredsställa dessa turisternas anspråk. Statsrådet måste väl anse, att sådana verkningar är så allvarliga för vårt lands intressen, att de bör beaktas.

AB Linjebuss har ju den 29 september 1953 ansökt om ett betydligt begränsat trafiktillstånd, men ärendet har ännu inte avgjorts. Detta tillstånd synes icke ge bolaget rätt att transportera andra passagerare inom landet än dem, som sedan skall fortsätta med bolagets bussar i utlandet eller kommer med dessa utifrån. Härigenom kommer bolaget emellertid inte att kunna upprätthålla samtrafik med utländska bolag, vilket förekommer. De resenärer, som sålunda ankommer till Helsingör med buss, tillhörande något av dessa utländska bolag, måste då blir hänvisade att begagna sig av SJ.

Denna ansökan har emellertid ännu inte avgjorts av statens biltrafiknämnd. Ärendet synes vara vilande på grund av att ansökan överlämnats till 1953 års trafikutredning för yttrande, ett förhållande som förefaller vara något egendomligt, alldenstund denna utredning ju helt nyligen har tillsatts. Ett märkligt förhållande är också att jag i denna kammare råkade framställa min interpellation samma dag som denna utredning gjorde framställning om att alla ärenden av betydenhet skulle remitteras till utredningen, innan avgörande fattades i statens biltrafiknämnd. Som en liten

kuriositet skulle man i samband därmed också kunna nämna att härigenom det egendomliga förhållandet uppstår, att statssekreteraren i kommunikationsdepartementet i egenskap av ordförande i denna utredning blir i tillfälle att yttra sig över trafikfråor som sedan eventuellt kan komma under departementets prövning.

Herr statsrådet nämnde i sitt svar något om de två utländska bolag som har erhållit koncession i vårt land. Man kan konstatera att statens järnvägar tydligen inte är lika beredd att tillstyrka ett svenskt företags koncessionsansökan som ett utländskt bolags. Det visar sig nämligen att inga som helst förbehål gjordes år 1947, när det franska bolaget Trec ansökte om tillstånd. Vid sitt tillstyrkande av AB Linjebuss' senaste ansökan har man däremot gjort det förbehållet, att de utländska passagerarna icke får resa från eller till Köpenhamn och Helsingör.

Herr talman! Det som herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet har anfört som svar på min interpellation är inte av det slag, att man enligt mitt sätt att se på saken kan säga att regeringens beslut att fråntaga AB Linjebuss dess trafiktillstånd på de berörda linjerna är fattat på sakliga grunder.

Herr talmannen lät nu klubban falla och erinrade talaren om att det enligt § 90 regeringsformen icke vore tillåtet att i denna ordning framställa anmärkning mot ett av Kungl. Maj:t fattat beslut.

Herr Magnusson (h) fortsatte: Jag ber ännu en gång, herr talman, att få tacka herr statsrådet för det svar han har lämnat.

Herr statsrådet **ANDERSSON**: Herr talman! Herr Magnusson har här upprädat alla de skäl som enligt hans mening talar för att AB Linjebuss borde ha fått bedriva linjetrafik mellan Stockholm och Malmö—Hälsingborg och mellan Stockholm och Göteborg. Jag har i mitt interpellationssvar klart redogjort för den

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet. ståndpunkt som jag har kommit fram till. Jag har i första hand åberopat mig på 12 § i 1940 års förordning, och jag förstår inte att herr Magnusson utan vidare vill försöka bortförklara det väsentliga i denna paragrafs innehåll, vilket ju är att åstadkomma en avvägning mellan olika trafikmedel inbördes.

Herr Magnusson erinrade om de många trafikutredningarna på 1930-talet och om de många diskussioner, som under den tiden förekom både i riksdagen och ute i landet. Det var inte mindre än tre utredningar som arbetade. När sedan förslaget till 1940 års förordning förelades riksdagen, var man där i stort sett enig bl. a. om denna 12 §, och alldeles tydligt är att både regeringen och riksdagen var fullständigt på det klara med vad paragrafen innebär.

Det är riktigt att man inte avsett att redan existerande företag skulle ha något undantagslöst företräde vid beviljande av koncession. Men jag vill erinra herr Magnusson om att när det gäller koncessionerna till bussföretagen i landet har en sådan praxis tillämpats undantagslöst. Man har inte tillåtit några andra företag än dem, som redan existerade, att driva trafik på »egna sträckor». Man måste ha detta i tankarna, när man nu egentligen för första gången tar ställning till en ansökan om tillstånd att driva långlinjetrafik vid sidan av ett redan existerande järnvägsföretags trafik.

Vi har egentligen inte haft någon sådan fråga till prövning tidigare, därför att de koncessioner för busstrafik, som hittills varit aktuella, i stort sett gällt lokaltrafik. Nu kommer frågan upp om passagerarbefordran på långa avstånd, en långlinjetrafik som löper vid sidan om existerande trafikföretag. Utvecklingen har fört oss fram till en situation, där vi troligen oftare kommer att ställas inför sådana problem, och det är därför enligt min åsikt mycket viktigt vilken ställning vi nu tar. Jag har verkligen inte kunnat anse, att det med tanke på den trafikavvägning som 12 § åsyftar hade varit riktigt att släppa fram ett busslinjeföretag, som skulle inte ba-

ra konkurrera med statens järnvägar, utan vars trafik tillstånd självfallet också skulle dra med sig tillstånd för andra bussföretag i landet. Det finns nämligen, herr Magnusson, andra bussföretag än AB Linjebuss som bedriver utlandstrafik och som kan göra anspråk på att också få transportera passagerare på långa avstånd inom landet.

Beträffande herr Magnussons resonemang om den skada detta avslag skulle tillfoga den turistservice som AB Linjebuss bedriver, vill jag bara säga, att AB Linjebuss först nu i höst har sökt tillstånd att få befordra egna passagerare från utlandet fram mot Stockholm. Som herr Magnusson sade, ligger den frågan under behandling i biltrafiknämnden. Att den är på remiss hos den trafikutredning, som statssekreteraren i kommunikationsdepartementet är ordförande i, är väl i och för sig inte märkvärdigt. Det förekommer ofta att utredningar av den karaktären begär att på remiss få sådana ärenden av principiell betydelse som direkt sammanhänger med vad utredningen sysslar med. Det är alltså ingenting exceptionellt utan tvärtom relativt vanligt och är väl utslutande till fördel för frågornas behandling.

Herr Magnusson sade, att statens järnvägar i konkurrenshänseende är i ett gynnsammare läge än konkurrerande privata företag i landet med hänsyn till den samtrafik och samordning av biljetter o. s. v. som kan ske mellan buss- och järnvägstrafik. Men det är, herr Magnusson, ett mycket uppseendeväckande uttalande att statens järnvägar skulle inta en bättre konkurrensställning än privata företag — statens järnvägar som vi ålägger trafikplikt ute i landet, inte bara i fråga om järnvägsdrift utan också i fråga om bussdrift. Vi ålägger statens järnvägar att bedriva trafik på sträckor, som över huvud taget icke något enskilt företag skulle kunna tänka sig att bedriva trafik på. Där får statens järnvägar ingen konkurrens, men får i stället ta på sig mycket stora förluster.

Statens järnvägar är över huvud taget i den sämsta tänkbara konkurrenssituation också därför att statens järnvägar

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

tvingas att hålla höga taxor på de sträckor i landet, där trafiken är mera lönnande, för att genom en utjämning hålla trafiken i gång på förluststräckorna. Sådant behöver inte de existerande konkurrerande bussföretagen ta hänsyn till annat än möjligen i en mycket liten utsträckning.

Detta kommer man inte heller ifrån, när man sedan bedömer hela den situation, som vi diskuterar här och som jag föreställer mig att man tvingas diskutera också under följande år, när anspråk av samma slag kommer att ställas från olika bussföretag, som menar att situationen är sådan, att man kan överföra mera trafik från järnvägarna till bussarna.

Jag skall inte gå in på hela det frågekomplexet och på hela den trafikpolitiska diskussion som nu är i gång — jag föreställer mig, att det inte tjänar mycket till att på det sättet vidga debatten. Jag vill bara säga, att jag är övertygad om att kommande kommunikationsministrar skulle förbanna mig, om jag nu ohänmat släppte loss en sådan trafik. Det skulle i framtiden skapa sådana svåra problem för nu existerande andra trafikmedel, att vi skulle få mycket svårt att behärska situationen. Jag ber de ärade kammarledamöterna att se på hur förhållandena är i en rad europeiska länder, där man tidigare inte har försökt att åstadkomma någon avvägning, men där man nu tvingas till en sådan med mycket hårdare medel än vad vi, gudskelov, har behövt tillgripa här i landet.

Herr MAGNUSSON (h): Herr talman! Jag vill först bemöta vad herr statsrådet sade om statens järnvägars taxor.

Herr statsrådet yttrade att jag skulle ha sagt, att statens järnvägar i konkurrenshänseende är bättre rustade än de enskilda företagen. Det är riktigt att jag gjort ett dylikt uttalande, men jag avsåg därmed statens järnvägars möjligheter att konkurrera såsom bussföretag. Statens järnvägar har ju därvidlag möjligheter att ge sina passagerare förmå-

ner som andra bussföretag inte kan erbjuda.

Herr statsrådet var vidare inne på frågan om de s. k. kulturbanorna. Man har mycket lätt att tala om att statens järnvägar här utsätts för en stor belastning. Det är mycket möjligt, herr statsråd, att denna belastning är ganska stor. Enligt ett uttalande, som jag sett, av chefen för statens järnvägar skulle de bandelar som måste betraktas såsom kulturbanor och som inte är bärande utgöra omkring 20 procent av statens järnvägars hela bannät. Men när det var tal om att järnvägarna i landet helt skulle förstatligas, var man angelägen att framhålla, att det var viktigt att sammanföra alla järnvägar under en hatt för att skapa större möjligheter att få det hela att ekonomiskt gå ihop. Nu intar man emellertid en helt motsatt ståndpunkt och säger att dessa banor utgör en belastning.

Jag vill inte, som jag redan tidigare sagt, förneka att herr statsrådet nog har rätt i att de s. k. kulturbanorna kan innebära en belastning. Men man får inte glömma, att även bil- och inte minst busstrafiken i vårt land också får åtaga sig en mycket stor kulturgärning. Genom det beskattningssystem, som vi har för bilarna, får bilägarna kontant betala alla de investeringar som görs i vägväsendet. Enligt mitt förmenande kommer en mycket stora del av kulturvägarna i våra bygder till just tack vare dessa pengar. Dessa vägar är ofta av behovet påkallade för att skapa trevnad och bättre kommunikationer för befolkningen. Man får inte undervärdera betydelsen av den insats som busstrafiken och bilismen i övrigt gör när det gäller att främja denna kulturgärning.

Medan jag är inne på frågan om taxeställningen, vill jag även erinra om ett uttalande av generaldirektören för statens järnvägar häromdagen. I slutet av sitt anförande sade han, att den senaste taxehöjningen nog blev tilltagen litet i överkant, då man räknade med att inflationen skulle fortsätta. Man frågar sig onekligen, om de statliga verken i vissa fall på detta sätt driver på en ytterligare ökning av inflationen. Generaldirektören

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

yttrade vidare att statens järnvägar som ersättning för de höga taxorna skapat vissa bättre rabatter för persontrafiken och förbättrade resemöjligheter.

Jag tror till slut, herr talman, att det inte är oväsentligt att det även i fortsättningen kan finnas en viss konkurrens också i fråga om långlinjetrafiken. Generaldirektören för statens järnvägar yttrade för övrigt i samma föredrag, som jag nyss återopade, att den gamla mentaliteten hos SJ-folket att betrakta trafikanterna som ett besvärligt påhäng är på avskrivning. Han fastslog att konkurrensen med biltrafiken därvid varit en nyttigt stimulans.

Herr statsrådet ANDERSSON: Herr talman! Tillåt mig att bara säga ytterligare några ord om konkurrensen!

Det förekommer en omfattande konkurrens. Bilismen konkurrerar, såsom alla känner till, med statens järnvägar, och denna konkurrens ökar för varje dag. Men det är inte den saken vi diskuterar nu, utan ett annat slags konkurrens.

Jag vill erinra herr Magnusson om att visst utför de enskilda bussföretagen i landet en betydelsefull uppgift. Därför har de också fått ett trafikskydd, som väl hittills varit hundraprocentigt. Det förekommer inte att vi tillåter statens järnvägar att i konkurrens med ett enskilt bussföretag uppta trafik på en viss linje. Ett enskilt bussföretag här i landet, som har trafiktillstånd, känner sig skyddat. Den enskilde bussföretagaren vet nämligen att han har monopol på den sträcka, som han trafikerar, och han är medveten om att § 12 utgör ett gott skydd för honom. Han vet även att myndigheternas praxis på detta område är fullständigt klar. Han får således behålla trafikmonopolet på sträckan i fråga. Det är enligt min mening inte heller möjligt att ordna det på annat sätt. Förutsättningen för att man på många håll i landet skall kunna upprätthålla trafiken är helt enkelt att det på linjen i fråga icke förekommer konkurrens mellan två företag, som slåss om

det dåliga trafikunderlaget, med risk att båda stupar. Riksdagen har därför också flera gånger slagit fast den principen att trafikkoncession för t. ex. en busslinje skall utgöra ett monopolskydd för trafikföretaget i fråga. AB Linjebuss behöver inte heller befara att vid skulle tillåta statens järnvägar att bedriva konkurrens på sådana linjer för vilka AB Linjebuss har fått koncession.

Då vi nu behandlar enskilda bussföretag på detta sätt, måste jag verkligen fråga, om inte statens järnvägar i någon mån bör få åtnjuta samma skydd som enskilda trafikföretag har, även om man kallar det ett monopolskydd.

När det gäller taxorna förhåller det sig faktiskt på det sättet — det bekräftas av statens järnvägars årsredovisningar — att huvuddelen av statens järnvägars nät är tärande. Av årsredovisningen 1952 exempelvis framgår att statens järnvägar inte har kunnat till statsverket inleverera det belopp av ungefär 40 miljoner kronor, som borde utgöra förräntningen av det i järnvägarna investerade kapitalet. Jag tror att det var 5 miljoner kronor, som kunde inlevereras. Men om vi ser på hur inkomsterna är sammansatta och tar hänsyn till den stora roll, som en enda bana spelar, nämligen malmbanan i norr med dess malmtrafik, så förstår vi att huvuddelen av järnvägsnätet faktiskt är tärande. Herr Magnusson vet mycket väl att statens järnvägar på exempelvis de sträckor, som är aktuella i den här debatten, skulle kunna sänka sina taxor högst väsentligt, om det inte vore så, att statens järnvägar på just dessa sträckor var tvungna att skaffa sig inkomster för att täcka förlusterna i övriga delar av landet. Det finns icke något bussföretag, enskilt eller statligt, som skulle kunna konkurrera med statens järnvägar, om statens järnvägar befriades från denna taxeutjämning.

Därför bör man nog vara litet försiktig, när man gör gällande att statens järnvägar driver en osund konkurrens gentemot de enskilda företagarna. Jag har hört det argumentet tidigare, och det förvånar mig att det kommer igen.

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

Herr MAGNUSSON (h): Herr talman! Herr statsrådet säger att de enskilda företaget, som har trafikkoncessioner, kan känna sig säkra, och det är ju gott och väl, att de inte kan fråntagas sina tillstånd utan någon som helst anledning. Han säger samtidigt, att därför bör statens järnvägar ha samma garanti mot intrång på sina linjer. Men, herr statsrådet, vad vi nu diskutera är ju frågan om en helt annan trafik, nämligen frågan om den utlandstrafik, som detta företag förskaffat sig genom sitt eget arbete. Det är inte alls fråga om att fråntaga statens järnvägar någon inkomst på dessa sträckor. Jag tror, att om vi gör klart för oss detta, kommer vi säkert till det resultatet, att detta linjebussföretag — såsom jag tidigare gjort gällande — tvärtom har tillfört statens järnvägar en hel del inkomster genom sin biljettförsäljning. Det har sålunda inte konkurrerat med statens järnvägars ordinarie trafik.

Nu säger herr statsrådet att man inte kan särskilt gynna AB Linjebuss, av den anledningen att man då också skulle få ta hänsyn till andra enskilda företag, som har utlandstrafik. Mig veterligt finns det emellertid inte något annat svenskt enskilt bussföretag, som har koncession i andra länder, och det är väl rimligt att detta bolag, som har koncessioner i andra länder, också får möjlighet att frakta sina passagerare även genom vårt land. Om vi gör det tankeexperimentet, att AB Linjebuss exempelvis på sitt kontor i New York säljer en biljett, som gäller för resa med båt till Frankrike för fortsatt färd med Linjebuss upp mot Skandinavien, så blir ju förhållandet det, att passagerarna måste byta till ett helt annat färdmedel, när de kommer fram till det land, där det företag finns, som förmedlat hela resan. Jag kan inte tänka mig annat än att de turister, som skall besöka vårt land, kommer att finna det ganska egendomligt att det företag, som fått koncessioner för trafik hela vägen genom Europa, inte skall kunna få koncession att föra sina passagerare ända fram till vårt lands huvudstad.

Herr statsrådet ANDERSSON: Herr talman! Så långt jag förstått saken, har vi inte alls diskuterat här om AB Linjebuss' rätt att föra egna passagerare till Stockholm från Malmö eller Hälsinborg. Vad vi diskuterat är det trafikillstånd, som biltrafiknämnden gav AB Linjebuss. Det var inte begränsat på det sättet, och det är det enda som jag har tagit ställning till. Ett sådant trafikillstånd, som herr Magnusson dragit in i debatten, ligger som sagt under biltrafiknämndens prövning. Det har jag inte behövt ta ställning till, och det är en väsentlig skillnad.

Herr NORDENSON (h): Herr talman! Jag har med stort intresse lyssnat till denna debatt, kanske dock mindre ur trafikteknisk än ur psykologisk synpunkt. Den har givit, synes det mig, en ganska intressant belysning av regeringens inställning till konkurrensproblemen. Vi har hört regeringen i många sammanhang proklamera, vilket livligt intresse den har för en fri konkurrens och hur angelägen den är att ingripa mot konkurrensbegränsning. Vi har även på regeringens förslag fått en lag om bekämpande av samhällsskadlig konkurrensbegränsning. Därför var det intressant att höra de uttalanden som nu gjordes här. Det är alldeles riktigt, att när det gäller trafikproblemen har man från statsmakternas sida, både från regeringens och riksdagens, ansett att detta är ett område, där man inte kan ha alldeles obegränsad konkurrens. Men det är ju inte så, att vi har gått in för att all konkurrens skall saknas och att man bara skall slå vakt om de äldre kommunikationsmedlen, utan man har ansett att en viss konkurrens borde existera. Frågan om i vad mån den borde få äga rum har man överlämnat närmast till en särskild nämnd, biltrafiknämnden, som skall pröva hithörande frågor. Även det ärende, som nu behandlas, har varit föremål för biltrafiknämndens prövning. Den har tagit ställning till denna fråga och har naturligtvis gjort det med utgångspunkt från samma stad-

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

ganden som dem statsrådet har åberopat för sitt ställningstagande. Den har därvid kommit till den uppfattningen, att med de regler man hade att bedöma saken efter borde denna konkurrens tillåtas. Nämnden har, såvitt jag vet enhälligt, beviljat sökandebolaget Linjebuss tillstånd till den trafik, som bolaget begärde.

Om regeringen verkligen menar något allvar med sitt tal om kärleken till konkurrens, bör man från dess sida enligt min mening vara försiktig, när man får ett sådant ärende som detta till behandling, och inte gå alltför hårt fram. Statsrådet har nu framhållit, att han för sin del har gått på en formell tolkning av dessa stadgar och att han därvid i motsats till biltrafiknämnden kommit till den uppfattningen, att ansökan bort avslås. Jag tror att det har framgått av denna debatt, att bestämmelserna är rätt svårtolkade, men att det finns starka skäl för den ståndpunkt som biltrafiknämnden intagit och som även interpellanten här har hävdad.

Statsrådet skiljer mycket noga på den ansökan, som han fick in och dess formulering, och andra fall. Han menar att den ansökan, som ett utländskt bolag gjorde, var av annat slag. Ja, det utländska bolagets ansökan gällde den verkliga transitotrafiken, och statsrådet ansåg att man i detta fall borde ge tillstånd. Det hade väl, om man vill vara konkurrensvänlig, legat bra nära till hands för statsrådet att i det fall, som nu är aktuellt, bryta ut frågan om den verkliga transitotrafiken och ge bolaget tillstånd just i denna del. Kungl. Maj:t har ju fria händer att i ett sådant fall bevilja en ansökan även partiellt. Jag har anledning tro att statens järnvägar för sin del icke skulle haft något att invända i detta fall och säkerligen icke skulle ha överklagat, om biltrafiknämnden hade givit tillståndet denna form.

Statsrådet hade således med största sannolikhet haft statens järnvägars förståelse, om han beviljat tillståndet på detta sätt. Det hade, tycker jag, varit ett utslag av förståelse för konkurrensen, som man ständigt får höra att regeringen

är så intresserad av. Jag kan inte neka till, herr talman, att jag tycker att statsrådets sätt att behandla denna fråga ger en ganska intressant belysning av att regeringens intresse för fri konkurrens inte gäller helt, utan »styckevis och delt».

Herr statsrådet ANDERSSON: Herr talman! Jag föreställer mig att herr Nordenson helt accepterar den frihet från konkurrens, som existerande trafikföretag inom busslinjeväsendet åtnjuter i landet; någonting annat framkom i varje fall inte i hans anförande. Men när det gäller SJ ifrågasätter herr Nordenson att trafikskyddet skall slopas. Hur skulle det se ut, herr Nordenson, om exempelvis Stockholms spårvägar skulle få konkurrens med andra bussföretag inom Stockholms stad? Det betraktar vi ju som någonting alldeles orimligt; ett enda företag bör sköta trafiken inom staden. Jag är alldeles säker på att herr Nordenson delar min mening i det fallet.

Drar man ut konsekvenserna när det gäller större områden av vårt land, finner man att problemet inte är så enkelt att man kan begränsa det bara till frågeställningen om fri konkurrens eller icke. De enskilda järnvägs- och busstrafikföretagen i landet är sannnerligen inte anhängare av fri konkurrens inom sina områden. Och jag tror att de har rätt, ty det är verkligen inte så lätt att under nuvarande förhållanden upprätthålla trafik. Det är det inte vare sig för järnvägarna eller för övriga trafikmedel.

Anledningen till att jag bara biföll SJ:s besvär och inte övervägde någon annan lösning sammanhänge med följande sak. Ärendet kom till mig efter remissbehandlingen först någon gång i mitten av september, och biltrafiknämnden hade beviljat tillståndet till utgången av september månad. Det stod alldeles klart, att man inte borde göra några svårigheter för AB Linjebuss genom att avbryta den trafik som enligt tillståndet fick pågå till september månads utgång. Jag lät mitt beslut bli sådant, att trafi-

Ang. vägrat tillstånd för AB Linjebuss att bedriva viss linjetrafik inom landet.

ken kunde pågå så länge detta tillstånd gällde, och jag hade då självfallet ingen anledning att begränsa tillståndet till att gälla företagets egna passagerare. Jag visste ju att företaget kunde återkomma till biltrafiknämnden med en ny ansökan. Biltrafiknämnden upplyste därtill i sitt remissvar om att bolaget inte ansåg sig vara betjänt av en sådan begränsning av tillståndet; nämnden säger att det inte är möjligt för bolaget att driva trafiken, om den måste begränsas till enbart de egna utlandsresenärerna. Jag föreställer mig att nämndens yttrande grundar sig på de upplysningar AB Linjebuss lämnat till nämnden. I detta läge fanns det ingen anledning för mig att meddela ett speciellt konstruerat trafik tillstånd, som AB Linjebuss, såvitt jag kunde förstå, inte ansåg sig betjänt av. Sedermera har jag erfarit att AB Linjebuss sökt ett sådant begränsat tillstånd, och den ansökningen är som sagt under behandling.

Herr NORDENSON (h): Herr talman! Jag har inte på något vis tagit ställning till det svåra problemet om i vilken utsträckning konkurrens i allmänhet bör förekomma inom trafikområdet. Jag har bara understrukit att när det organ, som är tillsatt för att avväga konkurrens och konkurrensbegränsningar, ansett sig kunna tillstyrka Linjebuss' ansökan, så bör skälen för ett avslag från regeringens sida vara synnerligen starka. Stats-

rådet har själv, om jag förstod honom rätt, påpekat att utländska bolag bör få tillstånd till verklig transitotrafik, och det hade väl då legat mycket nära till hands att statsrådet i denna begränsade omfattning beviljat ansökningen från Linjebuss i stället för att hårt binda sig vid en strängt formell tolkning. Det visar sig ju att Linjebuss vill ha begränsat tillstånd, eftersom företaget nu ansöker om sådant.

Herr statsrådet ANDERSSON: Herr talman! Det är två utländska bolag, som fått begränsat trafik tillstånd här i Sverige, och där bör väl jämförelsen göras med de trafik tillstånd som AB Linjebuss har i utlandet.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 24, statsutskottets utlåtanden nr 195—204, bevillningsutskottets betänkande nr 63, bankoutskottets memorial och utlåtanden nr 32—35, andra lagutskottets utlåtande nr 41, tredje lagutskottets utlåtanden nr 33 och 34 samt jordbruksutskottets utlåtanden nr 42 och 43.

Kammarens sammanträde avslutades kl. 12.45 på dagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 9 december förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 10 förmiddagen.

Upplästes en till kammaren inkommen ansökning, som jämte därvid fogat läkarintyg var så lydande:

Till riksdagens första kammare.

Med stöd av bifogade läkarintyg får jag härmed vördsamt anhålla om ledighet från riksdagsarbetet för den tid intyget omfattar.

Stockholm den 8 december 1953.

F. I. Boo.

Att riksdagsman *Fritiof Boo*, född den 5/7 1908, som vårdats å serafimerlasarettets kirurgiska avdelning fr. o. m. den 3/12 tills vidare, under diagnos: Gallsten(?)—Observation, är i behov av fortsatt vård å sjukhus ytterligare minst en vecka och under denna tid är oförmögen till arbete, intygas.

Stockholm, serafimerlasarettet den 8/12 1953.

David Hedman,

leg. läkare.

Den begärda ledigheten beviljades.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 408, i anledning av väckt motion om ökat utrymme för undervisning i barnavård inom olika skolformer;

nr 409, i anledning av väckta motioner om inrättande av en professur i närläro;

nr 410, i anledning av väckta motioner om främjande av vetenskaplig forskning och allmän folkupplysning genom upptagning av kulturhistoriska filmer;

nr 411, i anledning av väckta motioner om utredning angående samordning av det statliga anstaltsväsendet;

nr 412, i anledning av väckt motion om genomförande av en allmän regionplanering över hela landet m. m.;

nr 413, i anledning av väckta motioner angående begränsning av den statliga kontrollen över den kommunala verksamheten; och

nr 414, i anledning av väckta motioner om utredning angående de s. k. folksjukdomarna.

Anmäldes och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 418, till Konungen i anledning av väckta motioner angående förhandlingsrätt för arbetstagarförening med avseende å till denna anslutna pensionärer.

Ang. behovet av fortsatt valutareglering.

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet SKÖLD, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr Wehtjes interpellation angående behovet av fortsatt valutareglering, erhöi ordet och anförde: Herr talman! I en med första kammarens tillstånd väckt interpellation har herr Wehtje frågat mig, om jag är villig att före framläggande av eventuell proposition om förlängning av valutalagen låta närmare undersöka, i vilken omfattning fortsatt lagstiftning på detta område är erforderlig, samt överväga möjligheterna att uppmjuka gäلتande bestämmelser i syfte att åstadkomma smidigare tillämpning av förordningen.

I anledning härav får jag till en början erinra om att valutalagen ursprungligen tillkom såsom en beredskapslagstiftning. Statsmakterna avsåg härmed i första hand att förhindra en kapitalutströmning som skulle kunna inträffa vid krig eller krigsfara och äventyra vårt lands möjligheter att tillgodose behovet av valutor för import av strategiskt och för-

Ang. behovet av fortsatt valutareglering.

sörjningsmässigt nödvändiga varor. Denna lagstiftning skulle härjämte utgöra ett skydd mot en av krig föranledd kapitalinströmning som i hög grad skulle kunna försvåra en rationell penningpolitik.

Valutaförordningen, som sattes i kraft i början av 1940, tog i sin ursprungliga utformning huvudsakligen sikte på den förstnämnda situationen — alltså ett fall av kapitalutströmning från Sverige — och valutaregleringen användes i stort sett endast som ett ransoneringsssystem. Mot slutet av år 1944 syntes emellertid riskerna för en inströmning av bl. a. tyskt flytkapital så stora, att valutaförordningen kompletterades med bestämmelser för den andra av de berörda situationerna.

Utvecklingen efter kriget har i vårt land liksom i de flesta europeiska länder medfört avsevärda jämviktsrubbingar i utrikeshandeln och betalningsförhållandena gentemot utlandet. Balansen i handels- och betalningsutbytet har under de senaste åren endast kunnat upprätthållas genom ingripanden på olika områden. Med hänsyn härtill har valutalagen bibehållits såsom ett viktigt hjälpmedel i denna strävan efter balans.

I dagens läge kan valutalagen sägas fylla delvis olika syften i förhållande till olika länder.

Vad gäller *de löpande betalningarna* i förhållande till dollarområdena är det tydligt, att de svenska dollarinkomsterna icke är tillräckliga för de betalningar, som skulle komma i fråga vid ett fritt betalningsutbyte med dessa områden. Icke heller kan Sverige i tillräcklig utsträckning disponera inkomstöverskott från andra håll för att täcka ett underskott på dollarländerna. En ransoneringsav dollarvaluta är därför nödvändig. Det kan i detta sammanhang framhållas, att en avgränsning av handels- och betalningsutbytet mellan å ena sidan ett konvertibelt dollarområde och å andra sidan områden med inkonvertibla valutor endast kan ske med valutaregleringens hjälp.

I förhållande till länderna inom den europeiska betalningsunionen handlägges det helt övervägande antalet löpan-

de betalningar direkt av valutabankerna på grundval av generella direktiv. Egentliga begränsningar förekommer i huvudsak endast på resevalutaområdet.

Gentemot de flesta länder i övrigt föreligger det förhållandet, att man icke lyckats åstadkomma ett handels- och betalningsutbyte, som kan avräknas inom någon global ram. Man har därför varit nödsakad att acceptera ett i huvudsak bilateralt balanserat utbyte.

Beträffande *kapitalrörelserna* talar åtskilliga omständigheter för att en fri valutamarknad för kapitalbetalningar gentemot utlandet skulle medföra kapitalrörelser av den storleksordning, att deras inverkan på valutareserver samt kredit- och kapitalmarknad i Sverige ej skulle kunna tolereras. Så länge vi ej kan uppnå jämvikt gentemot dollarområdet ens för löpande betalningar annat än genom import- och valutareglering, synes det ganska självfallet, att kapitalbetalningarna till dollarområdet får hållas inom en relativt snäv ram. I själva verket ger våra fortfarande mycket begränsande behållningar av guld och konvertibla valutor ett föga betydande svängrum för sådana kapitalbetalningar. Redan när det gäller industriella investeringar, t. ex. i Förenta staterna, måste betydande vikt fästas vid utsikterna för att hemtagning av avkastning ej förskjutes alltför långt mot framtiden. När det gäller rent finansiella placeringar, för att ej tala om spekulativa kapitalrörelser, i riktning mot dollarområdet är givetvis vår handlingsfrihet ännu mer begränsad.

Med den betydelsefulla roll, som utrikeshandeln spelar för Sveriges ekonomi, är det naturligt, att Sverige helhjärtat deltar i de internationella strävandena mot friare valuta- och handelsförhållanden. Som exempel härpå kan anföras, att Sverige i förhållande till övriga s. k. OEEC-länder liberaliserat sin import i större utsträckning än de flesta av övriga i denna organisation deltagande länder. Å andra sidan synes det angeläget att komma fram till en utveckling, där det ena handelshindret — import- och valutareglering — icke ersättes med

andra, exempelvis i form av höga tullar. Sverige synes ha mest att vinna genom att här arbeta på en gradvis uppmjukning av handelshindren, byggd på åtminstone viss grad av reciprocitet från våra viktigare handelspartners.

Herr Wehtje har även efterlyst möjligheterna att uppmjuka gällande valutabestämmelser. Betydande uppmjukningar i valutaregleringen har redan skett. De möjligheter till ytterligare uppmjukningar, som kan finnas möjliga utan att ändamålet med valutaregleringen äventyras, har valutakontoret upplyst sig ämna tillvarata. Samtidigt härmed nedlägges ett betydande arbete, för att själva handhavandet av valutaregleringen skall ske så smidigt som möjligt. Sålunda har valutabankerna bemyndigats att självständigt handlägga, bl. a. sådana ärenden, t. ex. import- och exportbetalningar, där det närmast gäller tillsyn av att betalningarna sker i de betalningskanaler, vilka under nuvarande förhållanden är nödvändiga. Man har över huvud strävat efter att i enkelhetens intresse överlåta på valutabankerna att handlägga sådana slag av betalningar, för vilka generella regler kan uppställas att tillämpas under viss tid. För valutakontorets prövning förbehålles i huvudsak endast sådana ärenden, där resultatet av prövningen är beroende av omständigheterna i det enskilda fallet eller där enhetlighet i behandlingen eljest är svår att uppnå. Det ligger även i valutabankernas intresse, att all möjlig förenkling vid handläggning av sådana ärenden genomföres. De uppslag i sådan riktning, som från valutabankernas sida kan framkomma, kan givetvis även valutakontoret tillgodogöra sig. Å andra sidan är det ofrånkomligt, att ärenden av invecklad natur erfordrar viss tid för behandling. Särskilt gäller detta sådana ärenden, som på grund av sin art eller betydelse bör prövas särskilt ingående, exempelvis frågor rörande större investeringar utomlands. Möjligheterna till relativt snabb handläggning av sådana ärenden sammanhänger för övrigt i stor utsträckning med den sökandes villighet att tillhandahålla nödvändiga uppgifter

Ang. behovet av fortsatt valutareglering. för de utredningar, vilka föregår den slutliga handläggningen av dylika ärenden.

Direkt kontakt mellan valutakontoret och näringslivets representanter tages i praktiken i stor utsträckning i frågor av större betydelse. Vid dessa kontakter, som är resultatet av en i praxis skedd utveckling, ges näringslivets representanter tillfälle till informella överläggningar och till att framföra synpunkter på och önskemål, sammanhängande med valutalagens tillämpning.

En valutareglering är, som av det sagda framgår, otvivelaktigt nödvändig i dagens läge. Jag vill erinra om, att fullmäktige i riksbanken och valutakontoret i skrivelse den 5 november detta år begärt en förlängning av den här avsedda lagstiftningen under ytterligare ett år. Jag anser det vara osannolikt att vid ärendets remissbehandling sådana skäl kan förebringas att några genomgripande förändringar i valutalagen nu kan göras. I den mån vårt betalningsläge förbättras får det övervägas att göra förenklingar och lättnader i valutabestämmelserna, både i vad gäller innehåll och teknik. Jag anser dock icke, att man nu har underlag för en diskussion härom. Det är också självklart, att valutaregleringen bör handhas enligt principen att icke bruka större våld än nöden kräver. Jag förutsätter, att de valutavärdande myndigheterna tillämpar förordningen så smidigt, som förhållandena tillåter. Alla möjligheter till modifiering av valutaregleringen i den takt, som vårt betalningsläge med utlandet och våra internationella åtaganden medger, skall givetvis tillvaratagas.

Herr WEHTJE (h): Herr talman! Jag tackar finansministern för det fullständiga svar som han har lämnat mig på min fråga. Jag vill därvid också uttala min tillfredsställelse över finansministerns slutord, att alla möjligheter till modifiering av valutaregleringen i den takt, som vårt betalningsläge med utlandet och våra internationella åtaganden medger, skall tillvaratagas. Jag hoppas

Ang. behovet av fortsatt valutareglering.

att vi snart skall få se än tydligare tecken härpå än vad vi kanske hittills kunnat spåra.

Inledningsvis berörde finansministern hurusom valutalagen tillkom som en beredskapslag. Den gavs formen av en fullmakt, avsedd att användas vid krig och krigsfara eller eljest under utomordentliga av krig föränledda förhållanden. Redan den omständigheten att betingelserna för rätten att begagna riksdagens fullmakt redovisas oförändrade och på så sätt att någon förutsättning att använda fullmakten i verkligheten icke alls föreligger, gör att man med skäl kan ställa sig tveksam till den sålunda genomförda regleringen på valutaområdet, ett område inom vår ekonomiska verksamhet som är av utomordentligt stor betydelse.

Än mera tveksam blir man otvivelaktigt när man finner, att regleringsbestämmelserna har bibehållits i hela den stränga utformning, som de erhöi när man lagstiftade åren 1939—1940 för krig och krigsfara. Jag vill bara hänvisa till de diskussioner som fördes vid valutalagens tillkomst och till de allvarliga farhågor som man ansåg sig böra redovisa i det ena yttrandet efter det andra över det förslag som sedermera blev gällande lag.

Helt allmänt vore det väl befogat att ställa den frågan, varför vi behöver ha en direkt reglering av betalningsrörelserna med utlandet. Vi säger oss, att vi i det stora hela har balans i vår yttre ekonomi, d. v. s. i vårt varuutbyte och våra betalningsförhållanden med utlandet, och att vi likaledes har en naturlig jämvikt i vår inre ekonomi. Under sådana förhållanden torde det nu inte finnas några risker för valutärörelser som skulle kunna rubba vår ekonomiska balans.

Ser vi på de båda tänkbara fallen, får vi väl säga oss att en kapitalinströmning till vårt land av sådan omfattning, att den skulle kunna försvåra en rationell penningpolitik, inte nu behöver befaras. På samma sätt torde det förhålla sig med utflöde av kapital från Sverige. När finansministern i detta allmänna

sammanhang redovisar en annan uppfattning och säger att »åtskilliga omständigheter» talar för en valutareglering, får jag kanske efterlysa vilka dessa omständigheter är. Såvitt jag förstår kan denna uppfattning rimligen inte grundas på annat än bristande tilltro till vår ställning, till de reserver av valutor vi har och till våra verkliga möjligheter att med andra, mera naturliga medel motverka t. ex. en inflationistisk utveckling.

I detta allmänna resonemang har jag bortsett från att situationen icke är densamma i vårt förhållande till olika länder i valutahänseende, och jag är fullt medveten om att t. ex. våra mellanhavanden med dollarländerna än så länge kräver särskilt beaktande och särskilda åtgärder. Men att gå därhän att vi skulle godtaga den inställning, som finansministern synes ha intagit i fråga om våra möjligheter att nå balans eller över huvud taget en med avseende på de löpande betalningsförhållandena bättre ställning till dollarländerna än med en bibehållen valutareglering, det kan inte vara rätt. För dagen går det inte. Men vi måste väl liksom så många andra länder sträva efter att det inte blir ett bestående förhållande, att man söker nå balans endast med stöd av en bibehållen reglering.

I första hand måste vi väl söka få balans i största möjliga utsträckning direkt i våra betalningar till dollarländerna. Därefter blir det en uppgift för oss att söka få ett överskott på sådana valutor som en gång kan bli utbytbara mot dollar. Utvecklingen synes gå i den riktningen, att en sådan möjlighet kanske inte är alltför avlägsen. Är vi inte då detta sker beredda och rustade att utnyttja en sådan gynnsam situation, kommer det att lända oss till kännbart förfång.

När det gäller bedömningen av våra resurser och särskilt våra reserver av valutor kan jag inte undgå att göra den reflexionen, att resultaten av en sådan bedömning blir mycket olika. I ett sammanhang framhåller man att våra valutatillgångar visserligen är knappa men ändå i stort sett ganska goda, i ett annat

sammanhang verkar det som om vi vore så fattiga och vårt läge sådant, att vi inte ens har råd att tänka affärsmässigt, om detta skulle innebära t. ex. ett tillfälligt anlitande av våra valutatillgångar eller ett visst uppskov med förstärkning av dem.

Jag vill framhålla några fall, som jag tycker talar sitt tydliga språk. Förmedlingsaffärer olika länder emellan har visat sig fördelaktiga. De har givit mycket goda inkomster. Men vi har väl i olika sammanhang ansett oss inte ha råd till sådana affärer, därför att våra valutare-surser varit för knappa. — Jag tillåter mig också anföra ett exempel som ligger nära de fall som finansministern berörde men som inte avser fall, där det gäller direkt finansiering härifrån. Om en ingenjör vill sälja sitt tekniska kunnande eller en uppfinning till utlandet, får man väl godtaga att en samordning av den enskildes och samhällets intressen eftersträvas, i annat fall får man kanske räkna med en utveckling, som inte är önskvärd för någondera.

Aven i det löpande varuutbytet kan man tänka sig att vi får anlägga andra synpunkter än vi hittills varit vana vid. Jag syftar här på att vi kan bli tvungna till viss kreditgivning till utlandet för att upprätthålla vår export. Våra konkurrenter har beträtt den vägen, och vi får kanske följa efter, om vi vill kunna hävda oss på världsmarknaden.

Valutafrågan hänger nära samman med utrikeshandels problem. Då man har detta klart för sig, måste man i ett land som vårt, för vilket utrikeshandeln spelar en så betydande roll och där man med insikt härom gått mycket långt i fråga om liberalisering, också erkänna att en motsvarande uppmjukning på valutaområdet är en naturlig och ofrånkomlig utveckling. — I detta sammanhang bör det kanske framhållas, att valutaregleringen aldrig varit avsedd att tjäna som regulator för utrikeshandeln. Men det kan ligga en fara i att den blir utnyttjad för sådant ändamål, om regleringen bibehålles under en längre tid.

Jag skulle också, herr talman, vilja peka på några särskilda omständigheter

Ang. behovet av fortsatt valutareglering. som är förknippade med valutaregleringen. Handläggningen av valutaärendena omges ju med sekretess, som i stort nog får anses ofrånkomlig. Därför är det synnerligen svårt att diskutera dessa frågor och att få klarhet om vilka principer och regler som tillämpas av valutakontoret. Det finns inga andra tillämpningsregler än de helt allmänna bestämmelser, som valutakontoret och riksbanken utgivit och som väl närmast avser den rent rutinmässiga handläggningen av ärendena. Jag ifrågasätter om man inte skulle kunna överväga införandet av något slags kontroll på hur dessa stränga lagar tillämpas. Det vore kanske inte alldeles uteslutet, att valutakontorets protokoll granskades av samma riksdagens utskott som granskar riksbankens hela förvaltning i övrigt. Man skulle kanske också kunna tänka sig, att regleringen utbyttes mot en allmän kontroll, som kunde läggas så att riksbanken följde utvecklingen och i varje särskilt läge vidtog de åtgärder som kan befinnas lämpliga med hänsyn till utvecklingen.

Jag vill också nämna en annan sak, herr talman, och det är själva utformningen av bestämmelserna om valutaregleringen. Jag har förut sagt, att de tillkom för förhållanden, som man beförde skulle inträffa i krig eller inför krigsfara, men de har bibehållits oförändrade sedan dess. Det skulle väl ändå vara rimligt att man nu i stället finge bestämmelser, som är utformade för mera normala förhållanden. De nuvarande bestämmelserna har en alltför vid formulering, som ger möjlighet för myndigheterna att vidtaga praktiskt taget vilka åtgärder som helst. — Ibland är formuleringen sådan, att man frågar sig om den är skriven på svenska eller hebreiska. Jag skall bara ta ett enda exempel. Jag skulle vilja fråga finansministern och ledamöterna här i kammaren, om de förstår någonting av vad en sådan bestämmelse verkligen innebär, som har följande lydelse: »En var, som är bosatt här i riket eller eljest här uppehåller sig, är pliktig att, i den omfattning riksbanken finner erforderligt, till

Ang. behovet av fortsatt valutareglering.

riksbanken lämna uppgift angående...» Sedan står det angivet fyra fall. Jag skall ta det första. Det gäller utländska betalningsmedel, utländska fordringar och utländska värdepapper, som han äger eller innehar. Därefter heter det i nästa stycke: »Den som, utan att vara bosatt här i riket, här uppehåller sig är, jämväl i andra fall än i första stycket avses, pliktig att redovisa» sina svenska betalningsmedel och svenska tillgodohavanden. När det andra fallet skall tillämpas, kan jag inte förstå. Det kan inte syfta på annat än när riksbanken finner det erforderligt. Men om så ej är fallet behövs ju inte bestämmelser. I det första avsnittet ges ju faktiskt riksbanken en sådan rätt att avfordra utlänning deklARATION om hela sin status. Jag ifrågasätter om vi får se några utlänningar i fortsättningen, om de verkligen blir uppmarksamgjorda på vad de här kan bli utsatta för.

Här i riksdagen har det tidigare, på samma sätt som jag nu gjort, efterlysts ett verkligt övervägande beträffande omfattningen av behovet att upprätthålla en valutareglering, men det har inte blivit något resultat därav. Rimligtvis borde det väl ändå vara på det sättet, att motiven för den vid olika tillfällen önskvärda regleringen, särskilt då den är av så djupt ingripande art som denna, borde redovisas på något sätt. Detta har inte skett. Regeringen fyller i jag skulle nästan vilja säga ett standardformulär för en kort proposition, och myndigheter och verk, som avgivit yttranden, har också standardformuleringar på två rader, där de hemställer om att regleringen helt enkelt skall förlängas. Man skulle väl ändå, när tiden lidit så långt som den har och förhållandena blivit så anorlunda än under krigstiden, kunna tänka sig en annan tingens ordning på detta viktiga avsnitt.

Finansministern sade, att allt liberalare regler nu börjat användas, men det är ingen som kan komma underfund med den saken på grund av den sekretess, med vilken handläggningen här sker. Därför skulle det väl också vara önskvärt, att denna liberala tillämpning av

lagar och förordningar, alltså i detta fall valutatalagen och valutaförordningen, på något sätt kom till uttryck. Tiden går fort, och snart har ytterligare ett år tilländalupit. Skall det kunna bli någonting gjort till 1955 års riksdag, måste detta arbete börja förberedas i god tid, och därför skulle jag vilja hemställa till finansministern att, därest vi syftar mot samma mål, han skulle vilja tillmötesgå min framställning om att utan längre tidsutdräkt sätta i gång den utredning, som kanske han behövas för en proposition till 1955 års riksdag.

Herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Det är ju alldeles riktigt, att valutakontorets handläggning av valutaärendena är omgiven av sekretess, men denna sekretess ligger i de enskilda klienternas intresse. De som gör ansökningar om att få vidtaga valutatransaktioner gör det för att kunna genomföra vissa affärer, och dessa affärers innehåll kan ju omöjligt få bringas till allmänhetens kännedom. De måste vara djupt hemliga, ty annars skadas dessa personers intressen. Det finns ingenting att göra åt den saken. Det är klart att det kan övervägas, om riksdagens bankoutskott skall få läsa valutakontorets protokoll. Det ligger emellertid i sakens natur, att dessa hemligheter inte heller därigenom är uppenbarade. Det kan de inte vara, lika litet som banksekretessen är helt uppenbarad i riksbanksfullmäktiges protokoll. Det är alltså uppenbart, att det måste förefinnas en viss sekretess på detta område. Detta medför emellertid helt naturligt, att det blir en massa rykten i samband därmed. Det uttalas ett missnöje från ett företags sida över att en ansökan icke har bifallits. Saken framställs i ryktes-spridningen ur det enskilda företagens synpunkter, och på det sättet får man lätt en föreställning om att det är märkvärdiga principer som valutakontoret tillämpar, att det är en byråkratisk handläggning och allt detta. Men nu är det så, att i viktigare fall sker det ofta utredningar, där även regeringsmedlemmar kan komma att delta, i den mån

ärendena berör våra olika ämnesområden. Vi har också haft överläggningar med näringslivets representanter, och vi har även haft överläggningar i trängre kretsar. Många fall, som man hängt upp sig på, har på det sättet kommit under våra ögon, och jag får säga, att det har nästan inte förekommit något fall, där man med verkligt fog har kunnat göra anmärkning mot vare sig valutakontorets principer eller dess sätt att handlägga ärendena. Men som sagt det nyttar väl inte mycket att jag säger detta, ty ryktena löper och på grund av den affärssekretess, som här måste föreligga, är inte mycket att göra åt det.

Det är vad jag har velat säga om tillämpningen, och jag vill endast ytterligare understryka, att regeringen kommer att utnyttja de möjligheter den har att påverka den här saken för att åstadkomma en så enkel och smidig handläggning av ärendena som möjligt.

Jag går så över till själva huvudfrågan, nämligen frågan om behovet av valutaregleringen. Jag måste för min del säga, att herr Wehtje där håller sig på ett teoretiskt plan, vilket jag tycker är alldeles onödigt. Ty det kan väl inte på allvar ifrågasättas, att vi i dag inte behöver valutaregleringen. Det är ett historiskt faktum, att det svenska handelsutbytet med Amerikas förenta stater varit och alltjämt är så beskaffat, att vår export dit aldrig har givit oss tillräckligt med betalningsmedel för betalning av den import som vi vill ha därifrån. Skillnaden kunde vi före kriget betala med överskottsmedel, som vi fått i vår handel med andra länder, ty valutorna var då konvertibla. Efter den europeiska betalningsunionens tillkomst har vi fått ett tillgodohavande gentemot de länder, som är anslutna dit, på 600 eller 700 miljoner kronor, men vi har ingen möjlighet att använda detta överskott till att betala import från Förenta staterna.

Om vi tog bort valutaregleringen, vad skulle följden då bli? Då skulle vi väl också få ta konsekvenserna i varuutbytet. Vi skulle bli nödsakade att varje år tillgripa medel från vår valutareserv för att täcka ett större eller mindre under-

Ang. behovet av fortsatt valutareglering. skott — jag skulle vilja säga ett större underskott — och efter några år skulle valutareserven vara uttömd. Vi skulle kanske å andra sidan ha ökat våra tillgodohavanden gentemot andra länder med motsvarande belopp, men vad skulle vi ha för glädje av det, eftersom vi inte skulle kunna konvertera dessa medel i dollar. Och vad skulle ske, när vår valutareserv tagit slut? Om herr Wehtje vill tänka den tanken ut, tror jag att han skall säga sig, att det är bra mycket bättre att göra som vi nu gör.

Detta gäller vårt förhållande till Amerikas förenta stater. Men hur vill herr Wehtje ha det beträffande alla de olika länder i världen, med vilka vi inte kan ha ett varuutbyte annat än på bilateral grund? Beträffande dessa länder bestämmer vi varje år, att vi skall få sälja så och så mycket till det landet och att vi skall få köpa så mycket därifrån, att resultatet i valutahänseende blir plus minus noll eller med andra ord att balansen råder. Kan man genomföra det utan valutareglering? Det är givetvis omöjligt.

Om vi inte har valutareglering, blir följden, att vi hos en hel mängd länder får tillgodohavanden, som inte kan användas till någonting i nuvarande tid. Det behöver väl inte sägas mera på denna punkt för att klargöra, att det är omöjligt för oss att vara utan en valutareglering. Alla de där resonemangen om bristande tilltro till våra resurser o. s. v. har ingen betydelse, ty detta är inte en sak, som vi ensidigt mäktar med, utan vi är beroende av hela omvärlden och vad den gör.

Det är dock ett faktum, att bland alla europeiska länder — möjligen med undantag av Schweiz — har vi de friaste förhållandena och den minst ingripande valutaregleringen. Det är ingenting att skryta över. Det är naturligt att det är så. Jag vill bara fästa uppmärksamheten på, att vi aldrig har eftersträvat att använda större våld än nöden kräver, utan vi har ständigt eftersträvat att få större och större frihet. Jag instämmer därför helt med herr Wehtje om att vi skall göra vad vi kan för att komma

Ang. behovet av fortsatt valutareglering.
fram till mer och mer fria förhållanden. Det ligger i sakens natur, att ju friare valutaförhållanden vi kan ha, desto större fördel är det för oss, ty — som herr Wehtje sade och som även jag yttrade i mitt svar — Sverige är ett land som är i hög grad beroende av sin utrikeshandel.

Herr WEHTJE (h): Herr talman! Jag tänker mig att finansministern har uppfattat mitt framträdande här som dikterat av allmänna intressen. Jag har inte uppträtt vid klagomuren såsom representant för dem som känner sig missnöjda över behandlingen av olika valutafrågor, men jag kan inte underlåta att i denna diskussion anföra sådana exempel, som ändå klarlägger, att behandlingen av frågorna på visst sätt inte bara länder enskilda till skada utan också är till förfång helt allmänt sett. Jag pekade exempelvis på förmedlingsaffärerna. Det måste ju vara till skada för landet och medföra förluster för oss, om vi inte anser oss ha råd att över huvud taget gå in för förmedlingsaffärer, som — enligt vad jag förut framhållit — kan ge mycket goda ekonomiska resultat. Varför skall sådana affärer lämnas åt danskar, holländare, tyskar och engelsmän? Vi skall väl inte bara leva på våra naturtillgångar och såsom skickliga tekniker, utan vi bör också söka utnyttja den läggning för affärer som jag tror att många svenskar har. Detta skulle enligt min mening vara av värde för landet.

Jag framhöll också, att exploateringen av tekniskt kunnande och dylikt borde få ske på så liberala villkor, att alla våra möjligheter i dessa avseenden komma att tillvaratagas. Jag har en stark känsla av att de möjligheter, valutakontoret vill bereda svenskt näringsliv och svenska företagare att utomlands driva en sådan verksamhet, är ganska begränsade.

Det skulle kunna sägas mycket om sekretessen kring handläggningen av valutafrågorna. Jag har framfört vissa tankar, och finansministern har tagit upp dem. Jag hoppas att denna fråga inte slutventilerats med detta. Det kanske

skulle kunna vara möjligt, att valutakontorets protokoll överlämnades till bankoutskottet för insyn och granskning; så sker ju dock beträffande de hemliga protokollen från riksbanken, och det är väl lika angeläget att dessa protokoll inte kommer till allmän kännedom som valutakontorets.

Om jag sedan går över till den stora frågan, nämligen frågan om valutaregleringen i och för sig, tror jag inte att finansministern på allvar menar, att jag skulle genom vad jag sagt i min interpellation och därefter här i kammaren ha syftat till att vi omedelbart skulle gå över till att göra vår svenska krona fritt utväxlingsbar. Jag gick ganska utförligt in på denna fråga, när jag tackade för finansministerns svar, och jag tycker inte att jag skulle ha kunnat bli missförstådd på denna punkt. Det gäller väl ändå här att i första hand vidta åtgärder för att vi med egna ansträngningar skulle försöka få en direkt balans i vårt betalningsförhållande närmast till Förenata staterna. Detta kan ju ske genom att vi ökar vår export dit. Då skulle vårt läge kunna förbättras högst avsevärt. Det andra steget skulle vara att vi gentemot andra länder fick en sådan ställning, att vi genom export till dem erhöi valutor, som vi kunde använda såsom betalningsmedel vid import från Förenata staterna. Detta kommer att bli möjligt framdeles, när vi kommer i ett än mera normalt läge, och jag anser att vi måste bereda oss i god tid inför en sådan utveckling. Jag menar alltså, att vi därför bör se över handläggningen av våra valutafrågor och betalningsförhållanden.

Finansministern pekade också på svårigheten att komma ifrån en valutareglering när det gäller handeln med de länder, med vilka vi inte har utsikter att uppnå jämvikt i fråga om varuutbytet utan bilaterala handelsavtal. Om vi har bilaterala handelsavtal och de verkligen ger de resultat man syftar till i fråga om balans i varuutbytet, när vi ju också balans i betalningsförhållandena, och jag kan inte förstå att valutafrågan i det avseendet kan bli ett problem.

Herr talman! Jag menar att vi bör på

allvar ta oss an frågan om valutaregleringens bibehållande. Vi är visserligen beroende av omvärlden, men det kommer också an på vårt eget handlande. Vi bör väl ändå inte sitta här med armarna i kors och bara vaja som ett rö för vinden, utan vi bör väl förbereda oss för att kunna vara med i det internationella umgänget även under andra förhållanden, när kanske valutorna i större utsträckning än nu blir konvertibla.

Herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Herr Wehtje påtalade nyss, att valutaregleringen hindrade svenska affärsmän att göra förmedlingsaffärer. Jag har hört och fått redogörelse för många klagomål i det avseendet i olika fall, men jag måste för min del säga, att valutakontoret aldrig vägrar tillstånd till förmedlingsaffärer, såvida dessa inte skadar svenska intressen. Det finns emellertid förslag till förmedlingsaffärer, som har blivit avvisade just därför att de inte skulle ha medfört annat än att en svensk förmedlare hade fått en liten vinst, medan samtidigt en svensk export på grund av den transaktionen helt enkelt hade omöjliggjorts. Jag skulle inte tro att ens herr Wehtje, om han sutte i valutakontorets styrelse, skulle ha sagt ja till sådana affärer. Jag vet inte heller något fall, där inte valutakontoret har gett tillstånd när det har gällt att sälja tekniskt kunnande till utlandet. Jag har inte hört talas om något sådant fall, och därför kan jag inte diskutera det.

Herr Wehtje höll fortfarande på att bankoutskottet gärna kunde få titta på valutakontorets alla protokoll och handlingar. Talade herr Wehtje i det fallet såsom representant för det svenska näringslivet, och kan jag utgå från att det svenska näringslivet delar herr Wehtjes mening på den punkten? Jag ställer den frågan till herr Wehtje. Till sist vill jag bara säga: Det är väl att tillmäta åt oss alltför väldig styrka, om vi praktiskt taget ensamma bland alla länder på jordklotet skulle kunna skapa balans i våra handelsförbindelser med Förenta stater-

Ang. behovet av fortsatt valutareglering. na. Och tror herr Wehtje, att det går att sluta bilaterala avtal och upprätthålla dem, utan att det finns en valutareglering bakom? Jag tror inte att herr Wehtje i verkligheten har den meningen.

Herr WEHTJE (h): Herr talman! De konkreta fallen är ju utomordentligt svåra att diskutera, därför att man ju får iakttaga en viss sekretess även här. Jag har inte särskilt arbetat med dessa frågor, och jag förstår av de deklARATIONER som finansministern avgivit, att inte heller han sysslar så värst mycket med dem när det gäller de enskilda fallen.

Jag har emellertid mött ett sådant fall, där det gällt förmedlingsaffärer och där valutakontoret två gånger avslagit en framställning. Efter en konferens med handelsdepartementet har jag fått frågan upptagen till omprövning, sedan det från handelsdepartementet vitsordats, att man rimligen borde gå in för affären. Efter förnyad framställning togs den upp igen, och beviljades! Det hade säkert inte valutakontoret gjort, om affären skulle länt landet eller någon enskild till förfång. Jag tror därför, att om det blir tillfälle att gå igenom dessa ärenden och kunna utöva en viss kontroll, skulle man kunna få fram en sådan ändrad inställning, som enligt vad finansministern här har gett uttryck för kunde vara rimlig och som jag kämpar för att få införd.

I det fall jag syftade på, när jag talade om ingenjören, som skulle sälja sitt tekniska kunnande, är det naturligt, att samhället och landet som sådant har intressen att beakta, som kanske inte helt överensstämmer med teknikerns. Han vill kanske försöka få ut en tusenlapp för sin uppfinning, men för landets del kan det sägas: Vi behöver omedelbart så mycket dollars som möjligt, så att för oss är det inte fråga om att få en tusenlapp om fem år, utan vi vill ha en hundralapp i år eller kanske två hundralappar fördelade över detta och nästa år, och därmed är vi nöjda. Vi har inget intresse av att få tusen om tio år. Då skall alltså den enskilde sälja vad han

Ang. behovet av fortsatt valutareglering.

har för en grynvälling för att vi ska få en tidig betalning.

Finansministern frågade mig sedan, om jag uppträdde här som representant för det svenska näringslivet, när jag framförde tanken på att granskningen av valutakontorets protokoll kunde överlämnas till bankoutskottet. Jag framför min egen mening och talar ej såsom representant för näringslivet, men dess inställning är väl inte så svår att ta del av, ty den kan antingen finansministern eller jag fråga näringslivet om, och vi får säkert ett snart besked. Jag tror inte att det kan resas invändningar emot mitt förslag, ty man bör väl försöka komma ifrån att ha en reglering, som är hemligstämplad. Vad skulle svenska folket ha sagt, om vi skulle haft kafferansoneringsen, köttransoneringsen och smöransoneringsen genomförda efter grunder, som inte var bekantgjorda utan skulle prövas från fall till fall? Då tror jag att reaktionen hade blivit just den som jag nu ger uttryck åt inför bibehållandet av valutaregleringen på en så osäker och svårbedömbär grund.

Herr LANGE (s): Herr talman! Jag hade tänkt avstå från att blanda mig i denna debatt, men med anledning av herr Wehtjes senaste anförande vill jag konstatera, att grunderna och principerna för valutaregleringen aldrig har varit hemliga. Tvärtom lämnas vid olika tillfällen till de sökande hos valutakontoret de utförliga redogörelser för principerna beträffande handläggningen av ärenden som kan lämnas. De har aldrig hemlighållits. Däremot omges de enskilda affärerna det gäller med sekretess. Det är dessa som man sålunda inte har någon möjlighet att i detalj här eller på andra håll diskutera offentligt. Men om jag förstått finansministerns senaste anförande rätt, skulle han kanske vara villig att medverka till att vi får till stånd en ordning, varigenom det skulle kunna bli möjligt för bankoutskottet att ta del inte bara av grunderna och principerna för valutaregleringens tillämpning utan också av de enskilda fallen.

Det lönar sig knappast att så allmänt som herr Wehtje gör diskutera en viss förmedlingsaffär. Vi vet inte vilken det är fråga om. Man kan inte lämna ett svar på sådana frågor; det blir bara att fortsätta med de insinuationer som ofta omger hela denna reglering, och på det sättet bidrar herr Wehtje — mot sin vilja, får vi hoppas — att sprida rykten, som i verkligheten saknar grund.

Herr WEHTJE (h): Herr talman! Jag skall inte bemöta statssekreterare Lange på mer än en punkt, nämligen när han säger att jag kommit med insinuationer. Det är icke fallet. Jag underströk tidigare, att det är utomordentligt svårt att diskutera konkreta fall, och jag har i största utsträckning undvikit att göra det. De framställningar jag omnämnde är så formulerade, att det är möjligt att diskutera dem. Det är klart, att statssekreterare Lange inte kan veta precis vilket fall det är fråga om, men av den beskrivning jag gett och av den handläggning ärendena sedan fått framgå med all tydlighet, att den kritik, som riktats mot valutakontorets en gång intagna ställning, har varit befogad.

Herr LANGE (s): Herr talman! Jag vill bara till herr Wehtje säga, att i egenskap av ledamot i valutakontorets styrelse lovar jag, att styrelsen är villig att med herr Wehtje diskutera principerna för handläggningen av olika ärenden, och om herr Wehtje har något eget ärende som han vill diskutera med valutakontoret så står hela dess ledning till förfogande för diskussion av det enskilda fallet. Det har sannerligen inte hittills förelegat några svårigheter för näringslivet och de enskilda företagen att få frågorna behandlade i den ordningen.

Herr WEHTJE (h): Herr talman! Jag är tacksam för detta erbjudande, men jag är rädd för att min tid inte kommer att räcka till för att bedriva någon verk-

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

samhet som advokat till hjälp för valutakontorets klientel.

Jag vill begagna tillfället att säga, att valutakontoret i många fall visat stor förståelse för de många gånger svåra fall som redovisats inför kontoret, men det är osäkerheten och det ojämna utfallet av behandlingen som gör oss inom näringslivet oroliga.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

Ordet lämnades här efter ånyo till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet SKÖLD, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara jämväl herr Lundqvists interpellation angående vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund, och nu yttrade: Herr talman! Med första kammarens tillstånd har herr Lundqvist frågat mig, dels om jag vill redogöra för de motiv, som legat till grund för Kungl. Maj:ts beslut den 30 oktober 1953 att avslå Öregrunds stadsfullmäktiges framställning att få upptaga lån för uppförande av ett hantverkshus, och dels om jag anser det tänkbart, att en förnyad framställning från Öregrunds stadsfullmäktige, i vilken de kompletterande uppgifter, herr Lundqvist lämnat i sin interpellation, blir bekräftade, skulle kunna få en annan gynnsammare utgång hos Kungl. Maj:t än den tidigare.

Innan jag besvarar de framställda frågorna vill jag i korthet redogöra för innehålllet i handlingarna i detta ärende och för övriga från stadens sida lämnade upplysningar.

Stadens framställning gällde, som interpellanten påpekat, en ansökan om Kungl. Maj:ts tillstånd att få upptaga ett 30-årigt amorteringslån å 590 000 kronor för uppförande av ett, som staden uttryckte det, hantverkshus. Byggnaden, som skulle uppföras i två våningar jämte källarvåning, skulle innehålla en sammanlagd verkstadsyta av 1 500 m². Här-

till kom källarvåningens utrymme för lager, matsal m. m. Större delen av verkstadsytan var avsedd för den i interpellationen omnämnda stockholmsfirman, som tillverkar viss elektrisk armatur och som där skulle få plats för omkring 60 arbetare. Denna firma hade redan en filial i Öregrund som i en tillfällig lokal sysselsatte 17 arbetare. I det blivande s. k. hantverkshuset skulle vidare enligt beräkningarna beredas plats för ett sidenväveri från Uppsala, som skulle disponera en golvyta om cirka 500 m² och sysselsätta ett tiotal arbetare. Återstående verkstadsyta skulle disponeras av ett par mindre industriföretag och en snickeriverkstad. I anslutning till de olika företagens verksamhet i den planerade byggnaden skulle vidare enligt stadens mening förekomma viss yrkesutbildning.

Staden motiverar sin framställning med att staden sedan gammalt varit vanlottad på industrier med den påföljd att de uppväxande generationerna haft svårt att finna utkomstmöjligheter och i stor utsträckning varit nödsakade att utflytta. Detta hade, menade staden, resulterat i dels stagnation och tidvis minskning av folkmängden, och dels ett alltför lågt skatteunderlag för att fylla de ekonomiska krav, som borde kunna ställas på en kommun. Å andra sidan hade en del nya industriföretag tillförts staden, men detta vore enligt stadens mening otillräckligt för att sysselsätta den arbetskraft som funnes. Därtill hade nu uppkommit en ny svårighet. Nyssnämnda stockholmsfirma hade meddelat Öregrunds stad, att firman vore villig flytta sitt företag i sin helhet till Öregrund, om lämplig fabrikslokal där kunde erhållas. I annat fall skulle förflyttning ske till annan ort och den i Öregrund redan befintliga filialrörelsen nedläggas.

Stadens framställning tillstyrktes av länsstyrelsen i Stockholms län, arbetsmarknadsstyrelsen och kommerskollegium. Även Sveriges hantverks- och småindustriorganisation, som beretts tillfälle yttra sig i ärendet, tillstyrkte framställningen.

Arbetsmarknadsstyrelsen erinrade i

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

sitt yttrande bl. a. om att folkmängdsutvecklingen i den nordligaste delen av Stockholms län präglades av en kraftig tillbakagång — dock att den för tätorten Öregrund visade en svagt stigande tendens — och att näringslivet i angivna del av länet vore svagt utvecklat. Styrelsen anförde vidare: Någon arbetslöshet hade de senaste fyra åren icke rapporterats av stadens arbetslöshetsnämnd. Sysselsättningen hade dock varit ojämn och tidvis hade ett relativt stort antal arbetssökande vid arbetsförmedlingen icke kunnat beredas arbete eller måst placeras i arbeten som ingångsatts av sysselsättningskäl. För närvarande funnes inga arbetslösa, men 8 man vore placerade i ett vägarbete, som utfördes av sysselsättningskäl. Det vore angeläget, att industrien i Öregrund utbyggdes. Styrelsen ansåge sig därför ur de synpunkter den hade att beakta böra tillstyrka bifall till stadens framställning.

Kommerskollegiums tillstyrkan skedde likaledes med hänsyn till betydelsen för staden att genom uppförande av den planerade byggnaden underlätta strävandena att bereda lokalutrymme för industriföretag.

Sedermera införskaffades genom finansdepartementets försorg ytterligare uppgifter i ärendet. Från stadens sida överlämnades därvid en relativt omfattande material, ur vilket här kan lämnas de uppgifterna, att antalet arbetslösa arbetssökande i medeltal per månad vid arbetsförmedlingen i Öregrund utgjorde under 1950 17, under 1951 13, under 1952 10 och därtills under 1953 20, att detta antal låg omkring 3—7 procent över motsvarande antal för hela riket samt att antalet arbetslösa i staden sedan juni månad 1953 kraftigt ökat. Medan under juni månad 1953 ingen arbetslös anmälts vid arbetsförmedlingen, voro 56 arbetslösa anmälda under oktober.

För att få en bakgrund till mitt ståndpunktstagande att icke biträda stadens framställning vill jag något beröra den prövning, som jämlikt kommunallagarna skall ske i underställningsärenden rö-

rande kommuns upptagande av lån. Denna omfattar den kommunala åtgärdens både formella och materiella riktighet, givetvis under hänsynstagande till den kommunala självstyrelsen. Vid prövningen av ärendena gäller bl. a. att avgöra, i vad mån de ändamål kommunens beslut avser faller inom den kommunala kompetensen.

Jag vill då erinra om att enligt uttalanden i förarbetena till 1948 års kommunallagsändringar ett tillgodoseende av hantverkets och småindustriens behov av arbetslokaler är att anse som en kommunal angelägenhet. Men såsom framgår av utredningen i förevarande ärende avses större delen av den ifrågasatta byggnadens verkstadsyta för industriföretag, därav ett med ett 60-tal arbetare. Enligt min mening kan alltså byggnaden icke annat än till en mycket begränsad del anses vara avsedd för hantverk och småindustri.

Även ur andra synpunkter kan den kommunala kompetensen i förevarande fall sättas i fråga. I rättspraxis gäller nämligen den regeln, att en kommun icke äger att i olika hänseenden understödja enskilda näringsföretag. Härifrån finns endast det undantaget, att ett dylikt understödjande kan vara en kommunal angelägenhet i de fall kommunens beslut har betingats av ett syfte att motverka rådande eller befarad arbetslöshet. Kommunallagskommittén har för övrigt i ett yttrande, mot vilket statsmakterna icke haft något att erinra, framhållit såsom särskilt angeläget att kommunerna äger befogenhet att medelst lån, tecknande av borgen eller annorledes medverka till uppehållande av driften vid industrier eller andra företag i sådana fall, där ett nedläggande eller inskränkande av driften skulle föranleda arbetslöshet i kommunen. Å andra sidan framhåller kommunallagskommittén i ett likaledes oemotsagt yttrande, att man — med hänsyn till att en ohämrad kommunal konkurrens om industrien med lämnande av subventioner i allehanda former skulle allvarligt äventyra framgången för strävandena att åstadkomma en ur rikssynpunkt rationell lokalisering

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

av näringslivet till olika orter och områden — synes ha all anledning att ställa sig tveksam till en uppmjukning av den nuvarande restriktiva praxis i fråga om industrisubventioner.

Med den restriktiva rättspraxis som sålunda gäller i nu angivna hänseenden har jag icke ansett mig kunna föreslå bifall till stadens framställning. Jag har därvid fäst avseende vid att det gäller ett för en stad av Öregrunds storlek (2 240 inv.) synnerligen kraftigt engagemang i den enskilda företagsamheten. Stadens beslut syftar i väsentlig del till att härigenom få till staden förlagt ett industriföretag, som i huvudsaklig del har sin verksamhet på annan ort. Det är endast till en mindre del företaget redan befinner sig i Öregrund. Det förstnämnda av nyss angivna yttranden av kommunallagskommittén är således enligt ordalagen icke tillämpligt på förevarande ärende i vidare mån än att arbetarna vid den i staden redan befintliga filialen till företaget i fråga, till antalet 17, kan befaras bli arbetslösa, om filialen flyttas till annan ort, och arbetarna icke bereds fortsatt arbete i företaget på den nya orten. Den av staden beslutade åtgärden är uppenbarligen alltför vidlyftig för att avse förebyggande av denna fara för sysselsättningsminskning. Även en eventuell ny framställning från staden avseende ett lånetillstånd å ett till 460 000 kronor reducerat belopp men avseende en byggnad av samma natur som den, för vars finansiering lånetillstånd vägrats, syns mig strida mot gällande såväl rättsgrunder som rättspraxis.

Herr talman! Med vad jag nu anfört anser jag mig ha besvarat interpellationen.

Herr LUNDQVIST (h): Herr talman! Jag ber först att få tacka herr finansministern för vänligheten att vilja besvara interpellationen, och jag tackar alldeles särskilt för den utförlighet, som präglar svaret. Att jag däremot inte kan känna någon större glädje över det slut, vari svaret utmynnar, hoppas jag att herr statsrådet inte är förvånad över.

Vad angår de motiv, som i svaret an-

förts för den negativa hållning som herr statsrådet intagit och alltjämt synes intaga i denna för hela norra delen av Stockholms län så viktiga fråga, kan jag inte undgå att finna dem ganska svår-förståeliga. Tolkar jag herr statsrådets svar rätt, skulle avslaget på låneframställningen bero på att enligt herr statsrådets mening ett bifall till Öregrundsframställningen skulle strida mot innehållet och andemeningen i gällande kommunallagar. Jag ber herr finansministern att inte ta illa upp, om jag säger, att hans uppfattning verkar ganska överraskande.

Det är väl ändå så att de av finansministern berörda kommunallagsändringarna år 1948 innebar en vidgning av det kommunala kompetensbegreppet. Om jag inte misstar mig hade kommunallagskommittén utgått från den grundsatsen, att det avgörande för kommuns rätt att driva en verksamhet eller understödja ett ändamål borde vara, att den kommunala åtgärden skulle tillgodose ett allmänt, ett samhälleligt intresse inom kommunen. *Allmänintresset* borde alltså, såvitt jag förstår, bli bestämmande för tillämpningen av de nya, mera allmänt hållna kompetensstadgandena. Under senare år har det ju också blivit allt vanligare, att kommuner lämnar industriföretag särskilda förmåner i syfte att tillföra den egna kommunen en ny industri eller att avvärja en befarad flyttning av industrien till annan ort.

I fråga om det berörda hantverkshuset i Öregrund skulle jag vilja särskilt framhålla, att där ju skulle beredas plats, såsom herr statsrådet själv nu sade, för omkring sextio arbetare för arbeten med elektrisk armatur, vidare ett sidenväveri från Uppsala, sysselsättande ett tiotal arbetare, och dessutom ett par mindre industriföretag och en snickeriverkstad. Därjämte skulle i anslutning till de olika företagens verksamhet förekomma viss yrkesutbildning. Jag kan inte underlåta att alldeles särskilt trycka på den stora fördelen för hela denna bygds ungdom av att få den inbyggda verkstadsskola, som här skulle kunna inrättas på ekonomiskt gynnsam-

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

ma villkor. Jag kan alltså inte förstå annat än att byggandet av det föreslagna hantverkshuset måste kunna betraktas som ett kommunens allmänintresse med hänsyn till den inverkan ett sådant hus skulle få på sysselsättningen inom kommunen.

Statsrådet medger vidare, att en kommun kan lämna understöd till industriverksamhet i de fall då kommunens beslut har betingats av ett syfte att motverka rådande eller befarad arbetslöshet. I fråga om den sistnämnda motiveringen är det ju i detta fall ett faktum, att om det planerade hantverkshuset icke skulle komma till stånd, avser den elektriska armaturfirma, som för närvarande i Öregrund sysselsätter 17 arbetare, åt vilka nu även skulle ha beretts plats i hantverkshuset, att flytta sin nuvarande filialverksamhet i Öregrund till annan plats. Det blir väl Stockholm, antar jag, som skall ha allting med därav följande svårigheter. Arbetslöshet eller ökad arbetslöshet uppkommer följaktligen i Öregrund, och att ytterligare arbetslöshet i denna del av Roslagen är att emotse har jag redan i interpellationen varit inne på. Jag tror nog också, att herr finansministern på många håll kan skaffa sig visshet därom.

Herr statsrådet berör i sitt interpellationssvar bland annat även kommunallagskommitténs yttrande, att man bör ställa sig tveksam till en uppmjukning av dittillsvarande restriktiva praxis i fråga om industrisubventioner, detta för att inte allvarligt äventyra framgången för strävandena att åstadkomma en rationell lokalisering av näringslivet. Men, herr statsråd, det är ju just detta senare som är den bärande tanken i hela detta förslag liksom i alla övriga försök från Stockholms läns landstings sida att, med berömvärd stöd och uppmuntran från arbetsmarknadsstyrelsen, söka dämna upp den sedan länge pågående olyckliga »folkvandringen» från Roslagen till huvudstaden. En nödvändig förutsättning för att detta skall lyckas är — därom råder intet tvivel — att näringslivet här utbygges så att tryggad sysselsättning kan beredas den arbetsföra befolkning-

en. Jag vill alltså särskilt understryka, att Öregrundsbygget, såvitt jag förstår, planerats helt i överensstämmelse med de riktlinjer som hittills har hävdats just när det har gällt näringslivets rationella lokalisering och för övrigt även såsom jag framhållit i interpellationen, när det gäller att förhindra »flykten från landsbygden».

Jag vill därtill betona, att det ju här inte rör sig om någon direkt kommunal subvention till armaturverkstaden, som finansministern särskilt uppehåller sig vid, eftersom ju avsikten är att staden skall behålla huset i egen regi och ägo och hyra ut lokalerna till olika företag.

Nu har finansministern hela tiden talat om denna byggnadsfråga såsom utslutande en sak av intresse för Öregrunds stad. Det är självklart, att frågan är av utomordentlig vikt för Öregrund, men som länsbo och mångårig ledamot av landstingets närings- och kommunikationsråd är det mig angeläget att framhålla frågans stora betydelse för hela norra länsdelen. Såsom jag i interpellationen framhållit har folkmängden i de tre nordligaste kommunerna — Öregrund, Östhammar och Frösåker — bara under de senaste tjugu åren minskats med inte mindre än cirka 3 000 personer, alltså med nästan 25 procent. Det är självfallet av utomordentligt stor betydelse för hela denna bygd att ökade arbetstillfällen kan beredas i någon av de tätorter som finns där; i detta fall gäller det alltså Öregrund.

Det vare mig fjärran, herr finansminister, att vilja bestrida att man kan se olika på en fråga som denna. Men jag tycker å andra sidan att tvekan på regeringshåll att lämna det begärda lånetillståndet inte hade behövt vara så stor, när Öregrunds framställning ändå så varmt och så reservationslöst tillstyrkts av alla remissinstanser: av länsstyrelsen, av arbetsmarknadsstyrelsen, av kommerskollegium och vidare också av Sveriges hantverks- och småindustriorganisation. Ingen enda utanför regeringens krets har såvitt jag kunnat finna haft någon som helst erinran att göra mot ett bifall till framställningen. Jag vill

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

också säga att om den restriktiva tolkning av kommunallagens innebörd, som finansministern har givit, är den enda hållbara, så måste det ju anses vara ganska underligt att ingen enda av dessa hörda sakkunniga remissinstanser har kommit att tänka på detta formella hinder för ett bifall till den framställning, som de så helhjärtat förordat.

Jag ber att allra sist få säga herr finansministern, att när jag skrev min interpellation och därvid på vissa i mina ögon ganska väsentliga punkter kunde lämna en del kompletterande uppgifter utöver dem som i våras lämnades i den ursprungliga framställningen från Öregrunds stad, närde jag verkligen en uppriktig förhoppning att på detta sätt kunna bana väg för en ny framställning som skulle ha utsikt att vinna större förståelse på högsta ort än den förra. Jag är därför uppriktigt ledsen över att jag, såvitt jag hittills kunnat finna, har räknat fel. Det är emellertid inte bara jag som beklagar denna utgång och herr statsrådets restriktiva hållning i frågan. Min uppfattning delas av mycket vida kretsar av befolkningen i Stockholms län och av alla dem som ute i länet och i kommunerna gjort och alltjämt vill göra sitt yttersta för att söka hindra ros-lagsbygdens fortsatta avfolkning och som i det syftet söker efter tillfällen för att skapa bättre och tryggare utkomst-möjligheter för bygdens uppväxande släkte och för dess arbetsföra befolkning. Jag tror att det där råder en allmän sam-stämmighet om att det är ett livsvillkor att befolkningen i de produktiva åld-rarna kan beredas sysselsättning inom dessa trakter. I annat fall har vi att räkna med att avflyttningen ytterligare accentueras, med de olyckliga följder detta medför i fråga om både befolkningens ålderssammansättning och kommu-nernas skatteunderlag i denna del av länet. Vad en sådan utveckling har för konsekvenser för Stockholm behöver jag nog inte orda om. Jag tycker att Stock-holm redan har tillräckligt med besvär-ligheter att klara upp, åstadkomna ge-nom anhopningen av människor här i huvudstaden.

Jag har varit optimist, herr finans-minister, och jag vill inte sluta att vara det. Jag vill för min del inte tro att fi-nansministern ännu har sagt sitt sista ord i denna fråga som är av så ingri-pande betydelse för stora delar av den uppländska landsbygden.

Herr statsrådet **SKÖLD**: Herr talman! Jag bestrider på intet sätt den nytta det skulle kunna ha för Öregrund att få till stånd denna industribyggnad. Jag kan för min del mycket väl tycka som interpellanten, att det hade varit skönt, om så hade kunnat ske. Men jag har ju inte haft någon befogenhet att pröva frågan ur den synpunkten. Min befogenhet begränsas här av vad som enligt kom-munallagarna och i den kommunala rättspraxis konstituerar kommunens kompetens, d. v. s. kommunens rätt att vidtaga den ena eller andra åtgärden.

Jag har naturligtvis härvidlag inte någon inställning, som är alldeles sär-präglad på det sättet, att jag skulle vara ensam om min mening i denna fråga. Herr Lundqvist har nu sagt att de hör-da myndigheterna helhjärtat har till-styrkt framställningen. Jag underströk i mitt interpellationssvar särskilt att ar-betsmarknadsstyrelsen tillstyrkte utifrån de synpunkter, som arbetsmarknadsstyrelsen hade att anlägga. Att kommerskol-legium skulle företa en kommunalrätts-lig prövning är det väl ingen som be-gär. Och vad länsstyrelserna beträffar, herr Lundqvist, måste jag tyvärr säga, att länsstyrelserna är litet mera lättvin-diga när det gäller att yttra sig över ett förslag, där Kungl. Maj:t har att ta stånd-punkt, än där länsstyrelserna själva skall ta ståndpunkt. Jag får sällan någon hjälp från länsstyrelsernas sida när det gäller den mycket obehagliga frågan att av-göra vad en kommun har rätt att göra.

Nu sade herr Lundqvist i sitt anfö-rande, att så här brukar kommuner göra, och det vill jag inte bestrida. Det fattas många olagliga beslut av kommu-ner, och om ingen klagar får besluten laga kraft. Det är bara sådana beslut, som skall underställas Kungl. Maj:t eller

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

som på grund av besvär går till regeringsrätten, som blir föremål för prövning ur laglighetens synpunkt. När jag får dessa mål till mig, måste jag pröva dem ur kommunallagssynpunkt, och det är klart att jag därvid måste ta stor hänsyn till den ståndpunkt som i likartade fall regeringsrätten intagit i sina utslag. Det kan inte finnas en praxis i finansdepartementet och en annan praxis i regeringsrätten, utan praxis måste såvitt möjligt vara något så när enhetlig.

Nu vet jag inte, om herr Lundqvist verkligen vill säga, att jag tolkar kommunallagarna fel. Jag försäkrar herr Lundqvist, att bakom det beslut det här gäller ligger mycket allvarliga och djupgående överväganden.

Herr Lundqvist säger — för att nu gå över till den materiella sidan av saken, som jag inte skall särskilt diskutera — att denna fabrik nu väl kommer att förläggas till Stockholm i hela sin utsträckning. Det vet jag ingenting om. Men jag vill säga herr Lundqvist en sak: det vore synd om Öregrund och alla andra små samhällen i detta land, om herr Lundqvists uppfattning om kommunernas rätt att ge subventioner åt industriföretag skulle gälla, ty då blev det nog så att Stockholm och andra stora, rika samhällen, som kunde ge de bästa buden, i ännu högre grad fick dessa företag än vad som nu är fallet. Jag tycker att herr Lundqvist en liten smula skulle tänka på detta.

Men om nu herr Lundqvist anser, att min tolkning av kommunallagarna är för snäv och för restriktiv, finns det två möjligheter. Den ena är att anmäla mig till konstitutionsutskottet. Den andra är att herr Lundqvist nästa riksdag väcker en motion, i vilken föreslås, att kommunerna ges rätt att subventionera enskild industri. Eller herr Lundqvist kanske vill begränsa sig till en lag som bara skall gälla Öregrund och Östhammar? Jag vet inte hur herr Lundqvist tänker sig saken, men jag skulle för min del kunna säga, att det vore mycket lämpligt om riksdagen här fick göra en prövning. En sådan kom nog inte att leda till att riksdagen utvidgade den

kommunala kompetensen på denna punkt, ty detta skulle leda till mycket äventyrliga konsekvenser. Men prövningen skulle kanske leda till att riksdagen tog en positiv ståndpunkt till frågan hur man ur riksintressets synpunkt skulle befrämja den industriella lokaliseringsfrågan. Det skulle vara mig ytterligt kärt, om en ledamot av högerpartiet skulle vilja bli en pionjär för denna enligt mitt sätt att se mycket viktiga tanke.

Herr LUNDQVIST (h): Får jag be herr statsrådet vara vänlig att sedan läsa protokollet! Där är det fullkomligt klart vad jag har sagt och vad jag inte har sagt. Jag har inte sagt att finansministern har tolkat lagen fel. Jag har till och med mycket ärligt och uppriktigt sagt, att jag kan förstå att man kan se på denna fråga på olika sätt. Men jag har talat om att herr finansministerns tolkning föreföll restriktiv, och jag tror att herr finansministern själv är den förste att vilja karakterisera den på det sättet. Vidare vill jag än en gång understryka vad jag sade i mitt förra anförande, nämligen att det här inte är fråga om någon subvention till en industri. Staden har bett att få låna erforderligt kapital för att kunna bygga åt sig en byggnad och sedan kunna hyra ut dess lokaler till olika företag.

Man kan naturligtvis, om man tycker det är roligt, driva med denna sak. Jag gör det inte, emedan jag känner allvaret bakom. Finansministern kan ju lägga saken på det mera raljanta sättet, och det skall jag inte alls missunna honom. Jag kan mycket väl väcka en motion vid nästa års riksdag, men det är ju tyvärr så, att vad den än innehåller kommer det att dröja så lång tid, innan någonting positivt kan bli beslutat och realiserat att saken som det nu gäller inte är hjälpt med detta. Men nog skulle det annars vara anledning att i en motion fästa uppmärksamheten på de svårigheter, som uppenbarligen finns för närvarande för dem som vill söka tillvarata intressena ute på en landsbygd, där det är

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

nödvändigt att få till stånd ytterligare industri för att man över huvud taget skall kunna sätta arbete i händerna på den stora grupp av befolkningen som blir friställd genom jordbrukets rationalisering.

Jag fäste mig vid att när finansministern sade att han är skyldig — vilket ju är klart — att pröva dessa frågor, så sade finansministern samtidigt, att han måste göra detta under hänsynstagande till den kommunala självstyrelsen. Ja, det låter givetvis bra. Men jag tycker nog att man har mycket svårt att se några djupare spår av hänsyn till denna kommunala självstyrelse i detta fall, när det inte ens har räckt med att de ansvariga myndigheterna hundraprocentigt har givit sin anslutning till den önskan, som kommunen uttryckt om att få åstadkomma detta hus. Jag tycker nog för min del att statsrådets inställning mera ger intryck av ett ganska hårt förmynderskap över kommunerna från statens sida.

Det är inte gott att veta vilka vägar man skall gå, om man verkligen vill söka hålla befolkningen kvar ute på landsbygden, när en kommun på detta sätt nekas att ta upp ett lån för att skapa ökade industrimöjligheter. Inom Stockholms län har vi försökt att få samma möjligheter som många andra län att förmedla statliga lån till företag, som vill slå sig ned på en plats där arbetsmarknadsstyrelsen anser det vara ur lokaliseringsynpunkt fördelaktigt. Det har vi försökt från Stockholms län, men vi har i varje fall icke hittills lyckats att få regeringen med oss.

Det hade varit mycket värdefullt om statsrådet åtminstone i sitt senare anförande hade velat antyda, vilka vägar han anser att man bör gå för att verkligen kunna förhindra en fullständig uttömning av befolkningen ute på landsbygden. Jag förmodar att finansministern ändå har ganska lätt att övertyga sig om att det här gäller ett allvarligt spörsmål.

Finansministern gjorde nyss vissa uttalanden om länsstyrelsernas sätt att behandla sådana frågor som denna. Jag hade i alla fall vägat hoppas att finansministern när det gäller den landshöv-

ding, som sitter i Stockholms län, skulle ha så stort förtroende till hans skicklighet och kunnighet, att vad länsstyrelsen yttrat vid två olika tillfällen i syfte att göra allt för att få fram detta lån ändå skulle kunna ha betytt åtminstone något för finansministern.

Det hade, som sagt, varit värdefullt om vi kunnat få några anvisningar från finansministerns sida. Detta är en fråga, som speciellt sett icke är begränsad — den elakheten bortser jag ifrån — till Öregrund eller Östhammar och icke heller till Stockholms län och norra Roslagen. Jag är övertygad om att den är av betydelse över allt ute på landsbygden, där man har att kämpa med ungefär samma svårigheter.

Herr statsrådet **SKÖLD**: Herr talman! Jag vill först säga några ord med anledning av herr Lundqvists påstående, att jag inte tar någon hänsyn till den kommunala självstyrelsen utan framhårdar i ett förmynderskap över kommunerna. Det är fullkomligt felaktigt och även orättvist mot mig.

När jag skall pröva ansökningar om tillstånd för kommuner att uppta lån eller teckna borgen, prövar jag ansökningarna ur närmast två synpunkter: har kommunen rätt att uppta lån eller teckna borgen enligt kommunallagarna? Är amorteringstiden så lagd, att icke den nuvarande generationen kommer att oskäligt belasta kommande generationer?

Vanligen prövar jag ansökningarna ur endast dessa två synpunkter och går icke in på någon materiell prövning, ty den faller inom den kommunala självstyrelsens ram. De enda undantagen gäller företag, till vilka staten skall ge statsbidrag. Då kan jag också ibland tillåta mig att peka på vidlyftigheter i den kommunala planläggningen. Min strävan är alltså att icke genom Kongl. Maj:ts beslut på något sätt ingripa i kommunernas rätt att själva forma sina öden.

För det andra skulle jag vilja säga till herr Lundqvist, att man givetvis alltid kan tvista om ord. Men om det inte är subvention, att en kommun bygger verk-

Ang. vägrat lånetillstånd för ett hantverkshus i Öregrund.

stadslokaler åt ett industriföretag, då vill jag vara skapt som en nors! Ty varför skulle företaget begära att kommunen bygger lokaler, om det inte vore en direkt fördel för företaget? Det kunde vara mycket mer att säga om detta, men jag vill inte gå in på detaljer, ty herr Lundkvist förstår nog själv vari den fördelen ligger. Nog är det en subvention!

För det tredje frågar herr Lundkvist, vilka vägar jag vill att man skall gå i lokaliseringsfrågorna. Jag anser att man skall gå den vägen, att det skapas ett statligt organ i samarbete med näringslivet, som är i stånd att tala om när en lokaliseringsfråga är av sådan vikt att den bör lösas, även om det inte kan ske enbart på grund av enskilt initiativ utan det därtill behövs ett stöd från det allmänna. Men då bör det stödet ges av staten och icke av den enskilda kommunen, ty det får inte här bli en konkurrens mellan kommunerna om var olika industrier skall ha sin förläggning.

Herr LUNDQVIST (h): Herr talman! Jag ber om ursäkt för att jag åter tar till orda, men jag har uppkallats av vad finansministern sist sade om att det inte kan vara riktigt att kommunerna själva skall ordna vissa lokaliseringsfrågor, utan att det måste ske med statligt stöd. Jag nämnde redan i mitt förra anförande, att vi hade hoppats att vi inom Stockholms län skulle få samma möjligheter som man har på andra håll i landet att förmedla statliga lån till företag, som är villiga flytta ut till lämplig plats på landsbygden. Men den möjligheten har Stockholms län ännu icke fått. Företagarföreningarna runt om i landet har denna möjlighet, men på grund av att vi har en annan organisationsform i vårt län har saken hittills inte gått att ordna i Stockholms län.

Sedan säger finansministern, att hans bedömning har att ta sikte bl. a. på huruvida amorteringstiden är så avvägd, att amorteringarna inte kommer att belasta efterföljande släkten alltför hårt. Om man nu begär en amorteringstid av 30 år, hade man väl inom finansdepartemen-

tet kunnat försöka skära ned den, ty det brukar ju faktiskt inte vara så ovanligt att man inom departementet skär ned vad kommunerna begär i det avseendet.

Finansministern förklarar vidare att han prövar frågorna uteslutande ur laglighetssynpunkt. Jag tycker faktiskt att det är ganska tråkigt att om man gör en sådan här framställning till regeringen, det icke är möjligt att få frågan fullt uttömmande behandlad och prövad — kanske på ett annat departement — även med hänsyn till föreliggande faktiska förhållanden och behovet av att särskilda åtgärder vidtages. Jag vet faktiskt inte till vem jag i sådant syfte skulle ha vänt mig. Jag har i detta fall vänt mig till finansministern, eftersom låneframställningen handlagts på finansministerns föredragning. Ärendena är ju emellertid uppdelade i kanslihuset på sådant sätt att det kanske inte går att få ett fullt täckande svar i en sådan fråga som denna. Man kan naturligtvis vända sig till statsministern själv, men jag har inte velat besvära så högt upp. Om man emellertid ena dagen sitter i ett sammanträde, sammankallat av arbetsmarknadsmyndigheterna, och därvid blir uppmärad att göra allt vad man kan för att söka bereda länsungdomen utbildning och arbetsmöjligheter, och sedan några dagar senare får en sådan »kalldusch» som detta interpellationssvar, efter ett ärligt försök att få till stånd ökade möjligheter till utbildning och arbete, måste jag nog säga att det känns ganska tråkigt.

Låt mig till sist, herr talman — jag skall sedan inte återkomma i denna debatt — säga, vilket kanske tidigare inte tillräckligt tydligt understrukits, att det nog icke är den firma det här särskilt talats om som är initiativtagare till hela detta arrangemang, utan det är nog så långt jag kunnat finna landstingets närings- och kommunikationsråd, som genom sin konsulent vid det fortgående energiska arbete, som detta råd bedriver för att finna utkomstmöjligheter för länets landsbygdsbefolkning, har kommit på även denna möjlighet och som sedan försökt att föra saken framåt.

Ang. utredningen om frivillig insättning på investeringskonto för skogsbruk. — Ang. förebyggande av flyghaverier.

Det är alltså ett uppenbart allmänt intresse, som man här sökt tillgodose.

Herr statsrådet **SKÖLD**: Herr talman! Tråkigt nog måste jag begära ordet än en gång.

Det kan väl icke vara möjligt att någon av kammarens ledamöter har missförstått mitt sista yttrande så att jag skulle ha haft någon anmärkning att göra mot den amorteringstid som föreslagits i öregrundsfallet. Jag talade bara om för kammaren från vilka två grundsynpunkter jag utgår vid prövningen och bedömningen av sådana här ärenden, generellt sett.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. utredningen om frivillig insättning på investeringskonto för skogsbruk.

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Näsgård* till herr statsrådet och chefen för finansdepartementet framställt följande fråga: »Har den utlovade utredningen om frivillig insättning på investeringskonto för skogsbruk fortskridit så långt, att proposition i ämnet kan väntas till 1954 års riksdag?»

Herr statsrådet och chefen för finansdepartementet **SKÖLD**, som förklarar sig ämna vid detta sammanträde besvara även nämnda fråga, erhöll ännu en gång ordet och anförde: Herr talman! Ledamoten av första kammaren herr *Näsgård* har till mig framställt frågan om utredningen angående frivillig insättning på investeringskonto för skog fortskridit så långt, att proposition i ämnet kan väntas till 1954 års riksdag.

I anledning härav får jag anföra följande. Den av mig tillkallade utredningsmannen har i september i år avgivit förslag till permanent lagstiftning om frivilliga insättningar å skogskonto. Förslaget har varit föremål för sedvanlig remissbehandling och därvid i princip tillstyrkts av flertalet remissinstanser. Jag har för avsikt att i statsrådet förorda att

förslag till förordning underställes 1954 års riksdag. De nya bestämmelserna är avsedda att första gången tillämpas vid 1955 års taxering. Jag vill erinra om att vid 1954 års taxering får avdrag göras för frivilliga insättningar enligt 1951 års lag om investeringskonto för skog.

Herr **NÄSGÅRD** (bf): Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för finansdepartementet för det positiva svaret på min fråga.

När den obligatoriska lagstiftningen om insättning på investeringskonto genomfördes hösten 1951, väckte det en del missnöje bland skogsägarna, ett missnöje som intresserade kretsar ganska effektivt sökte befordra. Jag tror att det blir en mycket stor tillfredsställelse, när denna tvångsmässiga lagstiftning avlöses av en lag om frivillig insättning på investeringskonto. När propositionen kommer nästa riksdag, får vi närmare se, vad den innehåller.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. förebyggande av flyghaverier.

Herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet **TORSTEN NILSSON**, som tillkännagivit att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Norlings* interpellation angående förebyggande av flyghaverier, erhöll nu ordet och yttrade: Herr talman! I en med första kammarens tillstånd framställd interpellation har herr *Norling* frågat mig

om jag inför riksdagen vill lämna en förklaring till det stora antal flyghaverier som inträffat samt

vilka åtgärder som vidtas för att förebygga och nedbringa antalet flyghaverier.

I interpellationen uppges, att åtminstone ett 70-tal flyghaverier inträffat under året, att över 30-talet människoliv gått till spillo samt att värdet av förstörd materiel under november månad

Ang. förebyggande av flyghaverier.

sannolikt uppgår till ett 50-tal miljoner kronor. Interpellantens uppgifter ligger över de riktiga värdena. Således hade intill den tidpunkt då interpellationen avlämnades 27 personer omkommit vid flyghaverier under innevarande år och materiel till en kostnad av 3 miljoner kronor förstörts under november månad.

Haverifrekvensen, d. v. s. förhållandet mellan antalet haverier och förbrukad flygtid, har i år varit något högre än under år 1952, men lägre än under år 1951 och tidigare år. Haverifrekvensen under år 1952 var emellertid den lägsta som noterats i det svenska flygvapnets historia. Att antalet haverier i år visat en stigande tendens sammanhänger till stor del med att flygplanet i år i väsentligt högre grad än tidigare tagit i bruk reaktionsdrivna flygplan av typ 29 — den s. k. flygande tunnan. Detta flygplan är av en annan konstruktion samt äger högre prestanda än övriga flygplan i det svenska flygvapnet. Flygförarna har således ställts inför nya och i vissa avseenden svårbemästrade uppgifter, vilka bidragit till att öka haverifrekvensen. Det är f. ö. en erfarenhet från verksamheten inom såväl det svenska flygvapnet som utländska motsvarande organisationer, att antalet flyghaverier stiger vid övergång från en typ av krigsflygplan till en modernare typ. I detta sammanhang vill jag dock framhålla, att under inflygningen av flygplan av typ 29 inträffade färre haverier än under inflygningen av våra övriga krigsflygplan med undantag av flygplan av typ 28. Denna typ var dock utprovad och tilldelad förband i England innan den anskaffades för det svenska flygvapnets räkning.

För att underlätta övergången från äldre flygplan till flygplan av typ 29 har med riksdagens medgivande inköpts ett antal flygplan utrustade med dubbelkommando och avsedda för omskolning av personal för flygning med pilvingade och snabba reaktionsdrivna flygplan. I dessa omskolningsplan, vilka börjat levereras i år, skall personalen övas under längre tid för att motstå de ökade krav som flygning med J 29 medför. Utöver denna åtgärd, som bedömts vara den vik-

tigaste för att förebygga haverier, bedrivs en intensiv materielkontroll såväl hos tillverkaren av flygplanet som vid flygflottiljerna. Betydande kostnader nedläggs för att tillförsäkra personalen en hög flygsäkerhet.

Herr NORLING (k): Herr talman! Jag får till försvarsministern framföra mitt tack för att jag erhållit svar på interpellationen.

Som svar på min första fråga säger statsrådet, att flyghaverierna i år visserligen varit flera än under år 1952, men att detta skulle bero på att man under innevarande år tagit i bruk alltflera flygmaskiner av typ J 29. Statsrådet anser att då dessa flygplan har en annan konstruktion än andra typer, flygarna ställts inför mera svårbemästrade situationer, och detta skulle vara orsaken till de många flygolyckorna med denna flygplanstyp.

Även om typ J 29 leder i fråga om haverier, är inte övriga flygplanstyper fria från haverier. Från den 3/11 till den 3/12 störtade enligt uppgifter i pressen fem stycken J 29, tre stycken J 28 och ett plan av typ A 21. Då detta skett i vårt lilla land under loppet av en månad, måste jag vidhålla att antalet haverier är skrämmande stort och inte försvarbart.

Den 3/11 havererade den 20-årige fältflygaren Henry Albin Ytterstrand, Göta flygflottij. Olyckan inträffade under genomflygning av ett moln på 2 200 meters höjd. Planet var en J 29. Den 6/11 omkom den 22-årige fältflygaren Per Åke Bertil Gundarp, Jämtlands flygflottij, under övning i branta svängar. Vädret var vid tillfället bra. Man tror att planet vikt sig. Det var en J 28. Den 10/11 fick löjtnanten vid F 9 i Göteborg Sten Helmer motorstörningar på 500 meters höjd. Genom att få upp planet till 2 000 meters höjd lyckades han rädda sig i fallskärm. Planet totalförstördes. Den 13/11 störtade ett flygplan under navigeringsflygning på låg höjd. Planet tillhörde Västgöta flygflottij och var ett

attackflygplan av typ A 21. Trots motorfel lyckades flygaren få upp maskinen så högt, att han kunde rädda sig med fallskärm. Den 16/11 totalhavererade en J 29, då planet kolliderade med SJ:s luftledning under landningsmanöver. Flygaren hamnade i en halmstack och räddades på så sätt. Den 23/11 störtade en J 28 några sekunder efter det den lyft från marken. Föraren, fältflygaren N. E. Pettersson, dödades. Olyckan inträffade vid Södertörns flygflo till i Tullinge. Den 1/12 totalhavererade en J 29 sedan den fått motorstopp på låg höjd. En större katastrof kunde blivit följd, då planet störtade i Hässelby samhälle. Piloten, 20-åriga fältflygaren Karl Göte Berglund, dog senare på sjukhus. Den 3/12 fattade en J 28 eld vid uppstigningen från Jämtlands flygflo till. Planet havererade, men flygaren räddade sig i fallskärm.

I svaret säger statsrådet, att jag skjutit över målet när det gäller såväl spillda människoliv som materialvärden. Beträffande omkomna flygare har dock statsrådet uppgivit, att 27 man omkommit. Däremot nämner inte statsrådet någon siffra beträffande de materiella förlusterna, utom för november månad, då värden för 3 miljoner kronor förstördes.

Då flygplanens värde bedömes olika av olika personer, borde väl statsrådet kunna ge riksdagen besked om hur mycket ett av de moderna flygplanen kostar staten, liksom även om antalet i år för olyckade plan. Vid förfrågan hos flygvapnets ledning erhålles inga uppgifter. De är inte för allmänheten, säger man där, och mörklägger hela haveristatistiken. Sådant kan väl ändå inte försvaras av militära säkerhetsskäl. Uppgifter om flyghaverierna och deras orsaker kan endast leda till skärpt kamp mot dessa haverier. Till och med i atlantpaktlandet Danmark diskuteras offentligt det militära flygets haverier och deras orsaker.

Statsrådets svar på min andra fråga får jag väl tolka som positivt i så måtto, att statsrådet utlovar en längre utbildning i plan med dubbelkommando samt en

Ang. förebyggande av flyghaverier.

fortlöpande intensiv materialkontroll. Men några åtgärder utöver detta anser försvarsministern inte nödvändiga.

Även i Danmark har inträffat en del flygolyckor som upprört opinionen. Den danska pressen berättar i dagarna om ett speciellt fall. En pilot, som skulle landa, misslyckades vid landningen så att planet förstördes, medan flygaren undkom oskadd. Flygaren underkastades en specialundersökning av hjärnan, och därvid upptäcktes en allvarlig defekt. Det visade sig vid undersökningen, att flygaren led av ett mycket allvarligt fel: han hade nämligen disposition för kortvarig medvetlöshet. Disposition för att förlora medvetandet, även en kort stund, är en allvarlig defekt hos en flygare och särskilt för reaflygare med de hastigheter det där är fråga om. Bara några ögonblicks medvetlöshet kan innebära en överhängande risk för både eget och andras liv, och dessutom kan det åstadkommas förstörelse av stora materiella värden. Då samhället nedlägger stora kostnader på utbildning av flygare, borde därför även denna specialundersökning av hjärnan vara obligatorisk före utbildningen, så att inte stora summor läggs ned på utbildning av folk, vars fysiska konstitution inte fyller de krav, som ställes på dem som skall utbildas till flygare.

Det skulle vara intressant att höra statsrådets mening beträffande en sådan specialundersökning inom det svenska flyget. Då det väl också kommit till statsrådets kännedom, att chefen för flygvapnet redan i förra veckan i ett intervjuuttalande behandlade de frågor, som statsrådet nu lämnat svar på, skulle det vara av stort intresse att veta, om statsrådet delar de åsikter som framfördes av flygvapnets chef.

Med talmannens medgivande vill jag något granska denna intervju. General Nordenskiöld säger i detta uttalande: »Svenska folket får inte peka på flygvapnet och säga: Se, så många haverier inom flygvapnet. Svenskarna måste lära sig inse, att ett flygvapen måste ta risker. En hög beredskap och en god fältmässighet hos flygvapnet står tyvärr i

Ang. förebyggande av flyghaverier.

ett motsatsförhållande till en fullständig eliminering av haverierna.»

Generalen har tydligen blivit irriterad över att de många flygolyckorna påtalats och säger nu, att sådant inte får ske: svenska folket får inte peka på flyget vad som än sker.

Att inom svenska flygvapnet, som enligt generalen intar fjärde plats i världens flygförsvär, flyghaverierna helt skulle elimineras är väl knappast tänkbart. Däremot kan sannolikt den senare tidens stora antal av haverier med förluster av flygares liv nedbringas. Man kan inte såsom flygstaben avfärda haverierna som flygets barnsjukdomar. Trots detta stora antal flyghaverier fastslår flygvapnets ledning, att detta är barnsjukdomar, som svenska folket får vänja sig vid som något ofrånkomligt. Flygvapnets ledning beordrar övningar, som man på förhand vet kommer att betyda materiella förluster och även förluster av människoliv. Det är hänsynslöst och kallt resonerat, och det erinrar om de träningsmetoder och den missaktning man har för människoliv på den amerikanska flygträningsområde.

I interpellationen till försvarsministern åberopas de ovärderliga värden, som de förolyckade flygarnas liv representerar. Nu får man reda på av flygvapnets chef, att dessa visst inte är ovärderliga. Flyggeneralen har taxerat en flygares liv till ett värde av 200 000 kronor efter några års fältflygartjänst, och flygplanet värderar han till 1 miljon kronor efter samma värderingsnorm. Man frågar sig, hur denna värdering stämmer med det av regeringen i dag angivna värdet på detta material?

Det svenska folket och den svenska opinionen har en annan värderingsnorm. Man räknar med att flygaren är en människa, en ung människa, som har livet framför sig, en människa med föräldrar, med maka och barn, vilkas stöd han skall vara under uppväxttiden. Den svenska opinionen anser det med hänsyn till de unga flygarnas liv nödvändigt att åtgärder vidtas för att radikalt nedbringa flyghaveriernas antal.

Herr statsrådet **TORSTEN NILSSON:**
Herr talman! Det är väl i och för sig naturligt, såsom jag framhållit i mitt interpellationssvar, att en övergång till plan med de väldiga hastigheter, om vilka det nu är fråga, nödvändigtvis måste innebära vissa risker för dem som skall föra dessa plan. Det kan sägas vara tragiskt, att man skall behöva använda sig av hela denna apparat, som emellertid är nödvändig och om vilken det knappast råder någon diskussion.

Jag kan emellertid försäkra herr Norling att ett sådant fall, som det han refererade från Danmark, näppeligen är möjligt i Sverige. Möjligheten att det skulle vara någon fysisk defekt på en flygare, vilken skulle göra honom mindre lämpad för sin uppgift, betraktas så gott som utesluten. I Sverige förekommer nämligen en ytterst noggrann och mycket sträng gallring av dem som tagas ut till flygare. Det finns en särskild medicinsk nämnd, som sysslar med dessa frågor. Jag tror mig därför nästan kunna försäkra, att det inte föreligger någon risk i detta avseende. Jag kan också säga, att man många gånger gallrar på ett sådant sätt, att de som blir föremål för gallringen har svårt att förstå, att man är så hårdhänt som man anser sig böra vara.

Herr Norling säger vidare, att chefen för flygvapnet har visat sig irriterad i en intervju på grund av de olyckor som inträffat.

Jag måste understryka — jag vet att det förhåller sig på det sättet — att det är en tung plikt, som åvilar ledningen för ett flygvapen, som har ansvaret för utbildningen av de unga flygarna och som otvivelaktigt måste vara medveten om att de utsättes för vissa risker. Den är också djupt medveten om sitt ansvar. Men de uppgifter, som flygledningen har sig förelagda, nödvändiggör att flygvapnet tar vissa risker, och om vi exempelvis jämför vår flygutbildning och de risker, som vi tar, med förhållandena i stormakterna — England, Amerika och Ryssland för att ta de förnämsta — skall vi finna, att vi måhända tänker mera på

människorna och deras öden än man gör i dessa stora stater. Jag tror mig lugnt kunna säga, att allt göres som är möjligt att göra i de avseenden, som herr Norling påtalat, med hänsyn till de uppgifter som ett flygvapen har.

Vad beträffar värdet av den flygmateriel, som förstörts under det gångna året genom flyghaverier, kan jag även nämna den siffran. Det rör sig inte om de 50 miljoner kronor, som herr Norling har fått ihop under enbart november månad, utan för hela året rör det sig om 19 miljoner kronor.

Herr NORLING (k): Herr talman! Statsrådet yttrade sig om de åtgärder, som han tänkte vidta, men inte om den specialundersökning av flygare, som kommit till stånd i Danmark. Vid förfrågan hos överläkaren vid flygvapnet meddelade denne, att någon sådan undersökning inte förekommer i Sverige, och kan flygare i Danmark ha sådana defekter, som jag talade om, kan enligt min mening också flygare i Sverige ha det. Man får inte förbise någonting och kanske i onödan offra människoliv genom att man inte har förvässat sig om att flygarna har den fysik, som kräves av flygare i dessa reoplan.

Herr statsrådet sade att värdet av den förstörda materielen under året uppgick till omkring 19 miljoner kronor. Nu förstår jag mycket väl, att en del av de flygplan som havererat kanske inte blivit totalspolierade och att man därför inte behöver utge hela nyanskaffningsvärdet för att få planet reparerat. Om man till grund för beräkningen lägger det av chefen för flygvapnet uppgivna värdet av en miljon kronor för varje plan, kommer man till helt andra siffror, även om man bara räknar med de reoplan som havererat under november.

Jag undrar därför hur statsrådet kommit fram till sin siffra 19 miljoner. Man måste ha använt olika grunder för beräkningen av värdet av den förstörda materielen. Jag kan eljest inte förstå, hur statsrådet uppskattar förlusten av störtningarna under november till 3 miljoner

Ang. förebyggande av flyghaverier.

kronor. Det vore bra, om vi kunde få komma till klarhet om hur den siffran beräknats. Om man gör ett överslag av vad flygvapnets materiel är värd och därefter slår ut siffran på de olika delarna, kanske man kommer ner till statsrådets siffra. Beräknar man däremot förlusten av materiel på grundval av anskaffningsvärdet tror jag att man säkerligen kommer till en högre siffra.

Herr statsrådet TORSTEN NILSSON: Herr talman! Jag skall bara säga ett par ord.

Den s. k. specialundersökning, som ägt rum i Danmark, behövs inte i Sverige, herr Norling, därför att de, som skall tas ut till flygare här i landet, omedelbart före intagandet vid flygvapnet blir mycket grundligt undersökta. Vidare behövs inte några specialundersökningar, därför att det fortgår en ständig läkarkontroll, genom vilken man noga följer varje enskild man för att utröna huruvida han är ägnad att vara flygare eller inte. Vi har kommit fram till denna ordning av den anledningen att Sverige jämfört med Danmark är en gammal flygarnation, under det att Danmark, som nu håller på att bygga upp ett nytt flygvapen, kan komma att ställas inför fall, sådana som herr Norling här relaterat. Vi behöver inte några specialundersökningar, emedan vi har fortgående och kontinuerliga läkarundersökningar.

Vad beträffar värdet av den under året förstörda materielen uppgår beloppet till 19 miljoner kronor, och detta räknas helt och hållet på grundval av det värde som varje enskilt plan representerar. Jag skall medge att det bland de plan, som störtat, finns en del av äldre typ, som har ett vida lägre värde än de moderna plan, vilka nu skall återanskaffas. Det är med andra ord en enkel addition som begagnas, och följaktligen inga märkvärdigheter i fråga om beräkningarna, herr Norling.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.

Ordet lämnades härefter till herr statsrådet **HJALMAR NILSON**, som meddelat, att han ämnade vid detta sammanträde besvara herr Osvalds interpellation angående vattenvårdskommitténs arbete m. m., och nu anförde: Herr talman! I en med första kammarens tillstånd väckt interpellation har herr Osvald ställt följande frågor till mig.

1. Har statsrådet för avsikt att förstärka vattenvårdskommittén med ytterligare limnologisk sakkunskap?

2. När kan man vänta sig att vattenvårdskommitténs arbete kan vara avslutat och när kan resultaten av utredningarna beräknas bli förelagda riksdagen?

3. Kan man räkna med att vissa av kommitténs arbetsuppgifter hinner bli avslutade redan inom den allra närmaste framtiden — och i så fall vilka — och att därav föranledda förslag snart kan komma till utförande?

4. Vilka åtgärder har regeringen vidtagit eller övervägt för att påskynda byggandet av reningsanläggningar?

Till svar härpå får jag anföra följande.

Beträffande vattenvårdskommitténs sammansättning torde jag till en början få erinra om att kommittén främst har till uppgift att utreda frågan om hur tillsynen över sjöar och vattendrag bör organiseras och förstärkas. Kommittén har därjämte att överväga, i vad mån vissa kompletteringar av nuvarande lagstiftning om utsläppande av avloppsvatten är erforderliga. Med hänsyn till att kommitténs uppdrag sålunda begränsats till att i huvudsak avse organisatoriska och vissa juridiska frågor har såsom sakkunniga tillkallats, förutom ordföranden, som är vattenrättsdomare, fyra parlamentariska representanter, vidare en representant för vardera av de närmast berörda förvaltningsområdena, nämligen fiskeristyrelsen, hälsovårdsväsendet och vatten- och avloppsorganisationen samt slutligen en representant för industrien.

Ehuru kommitténs uppdrag är begränsat till organisatoriska och juridiska frågor, bör självfallet dessa frågor övervägas med inriktning på en viss målsätt-

ning för vattenvården i landet. Jag har under hand erfarit, att kommittén för denna del av sitt arbete begärt medverkan från en limnologisk expert. Jag är också för min del beredd att till kommitténs förfogande ställa sådan limnologisk expertis, i den utsträckning kommittén anser dess arbete så påkallar.

Vad vidare angår kommitténs arbetsplan och frågan om vid vilken tidpunkt utredningsresultaten kan föreläggas riksdagen vill jag först nämna att kommittén i skrivelse den 1 juni 1953 framlagt vissa förslag till provisorisk förstärkning av fiskeristyrelsens tillsynsavdelning. Dessa förslag är för närvarande föremål för regeringens övervägande i samband med utarbetandet av statsverkspropositionen till nästa års riksdag. Kommittén har vidare med hänsyn till önskvärdheten av att förevarande spörsmål så snart som möjligt blir föremål för statsmakternas prövning uttalat, att den har för avsikt att framlägga ett huvudbetänkande om organisatoriska och juridiska åtgärder i så god tid, att därå grundade förslag skall kunna föreläggas 1955 års riksdag. Utredning och förslag i vissa mindre trängande detaljspörsmål kommer dock möjligen att framläggas av kommittén först vid en senare tidpunkt. Som exempel på sådana spörsmål har kommittén nämnt frågan om möjligheterna att anordna särskilda samfälligheter för vissa vattendrag eller vattenområden.

Beträffande frågan om vilka åtgärder regeringen vidtagit eller övervägt för att påskynda byggandet av reningsanläggningar får jag för det första erinra om att det mest aktuella behovet av reningsanläggningar i stor utsträckning gäller större eller medelstora städer, som byggt ut sina ledningsnät utan att erforderliga reningsanläggningar kommit till stånd. Då det till sådana anläggningar som regel icke utgår något statsbidrag, ankommer det helt på vederbörande kommun att själv avgöra vilken turordning reningsanläggningen skall få i förhållande till övriga kommunala projekt.

För det andra vill jag erinra att i de fall då statsbidrag beviljas till vatten- och avloppsanläggning liksom också då

s. k. påbörjandetillstånd lämnas, erinras vederbörande alltid om sin skyldighet att förhandsanmäla företaget till fiskeristyrelsen. Då byggnadstillstånd ges till avloppsanläggningar, vilka bör kombineras med reningsverk, ställs i regel som villkor för statsbidrag, att reningsverket utföres samtidigt med anläggningen i övrigt. Vid statsbidragsverksamhetens utövande söker man alltså främja tillkomsten av reningsverk.

Emellertid torde det finnas möjlighet att även på andra sätt främja byggandet av reningsverk. Jag får härvidlag erinra om att vattenvårdskommittén den 10 oktober i år till Kungl. Maj:ts ingivit en skrivelse med begäran om åtgärder i sådant syfte. Skrivelsen har översänts till väg- och vattenbyggnadsstyrelsen för yttrande, men något sådant har ännu icke hunnit avgivas. Då så skett, ämnar jag utan dröjsmål taga upp kommitténs framställning och därmed sammanhängande frågor till prövning.

Herr OSVALD (fp): Herr talman! Jag ber först att få tacka herr statsrådet Hjalmar Nilson för det svar, som jag nu har fått på min interpellation. Jag vill redan från början säga att jag inte finner svaret i alla delar tillfredsställande.

Låt mig först säga ett par ord om svaret på den sista av de fyra frågor, som jag framförde i min interpellation, nämligen om de åtgärder, som regeringen vidtagit eller övervägt för att påskynda byggandet av reningsanläggningar. På denna punkt säger herr statsrådet, att det i fråga om sådana kommuner, som inte får några statsbidrag till sina reningsanläggningar, ankommer på kommunerna själva att bestämma den turordning, i vilken reningsanläggningar bör utföras i förhållande till andra kommunala projekt. Det är emellertid väl bekant, att det också förekommit många fall, då arbetena blivit fördröjda, till och med helt ställda på framtiden, därigenom att arbetstillstånd inte har beviljats. Man kan sålunda inte säga, att turordningen är helt och hållet beroende på vederbörande kommun.

I fråga om sådana anläggningar, för

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m. vilka statsbidrag utgår, säger herr statsrådet, att man i regel ställer såsom villkor för statsbidrag att reningsverk skall utföras samtidigt med avloppsanläggningar, i den mån så erfordras. Det skulle enligt min mening vara bättre, om detta krav verkligen ställdes inte bara i regel utan alltid.

Det är med tillfredsställelse som jag tar fasta på herr statsrådets uttalande att så snart ske kan pröva de av vattenvårdskommittén i skrivelse den 10 oktober framlagda förslagen till åtgärder för att främja byggandet av reningsverk. Detta är en sak, som noteras med tacksamhet. I stort sett kan man också säga att den av herr statsrådet framlagda arbetsplanen för kommittén är tillfredsställande, och jag vill endast uttala den förhoppningen, att Kungl. Maj:ts prövning av de förslag, som kommittén framlagt om provisorisk förstärkning av fiskeristyrelsens tillsynsavdelning, kommer att leda till effektiva åtgärder i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs förslag. Det är också glädjande att få veta, att kommitténs huvudbetänkande kommer att avges i så pass god tid att förslag med anledning därav kan föreläggas 1955 års riksdag.

Däremot måste jag säga, att man kanske inte har anledning att ställa alltför stora förväntningar i alla avseenden på det förslag, som kan komma fram såsom resultat av kommitténs arbete. Av herr statsrådets svar framgår nämligen, att kommittén inte äger erforderlig sakkunskap inom det vetenskapsområde, limnologien, som här är det grundläggande. Statsrådet försöker komma ifrån detta faktum genom att hänvisa till att kommitténs arbete är begränsat till att omfatta organisatoriska och juridiska frågor. Men bakom en sådan dimridå av ord kan man inte dölja det fel, som begicks då kommittén fick sin nuvarande sammansättning, alltså att den inte fick tillräckligt stark sakkunskap på limnologiens område.

Det har i den debatt, som i somras fördes om våra smutsiga vatten och som tidigare förts om vatten- och avloppskommitténs betänkande, upprepade gång-

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.

er framhållits, att vi behöver en ny lagstiftning och en bättre organisation för tillsynen över våra vatten för att vi skall kunna nå en ur social och ekonomisk synpunkt tillfredsställande vattenvård, en vattenvård som anstår ett civiliserat samhälle.

För att nå detta mål räcker det kanske inte med en förbättrad lagstiftning och organisation, utan det behövs mer, bland annat forskning och undervisning. Men det har, såvitt jag fattat saken rätt, aldrig ifrågasatts annat än att i första hand frågorna rörande lagstiftning och organisationen av tillsynsmyndigheten borde lösas.

Tror herr statsrådet verkligen att man kan lagstifta inom ett område sådant som detta utan att äga tillgång till en grundlig sakkunskap rörande området i fråga? Kan man bygga upp en organisation för tillsynen utan att i detalj känna till vad som verkligen erfordras och vilka arbetsuppgifter en sådan organisation skall ha? Nej, jag måste säga, att även de allra skickligaste jurister och organisatörer måste gå bet på en sådan uppgift.

Herr statsrådet säger, att dessa frågor självfallet bör övervägas »med inriktning på en viss målsättning för vattenvården». Ja, så står det faktiskt i svaret. Vattenvårdskommittén bör alltså syssla med vattenvård och målsättningen för denna. Det är väl, kan man säga, om något en truism! För att kunna lagstifta och för att kunna bygga upp en organisation, som det krävs i detta fall, måste man som sagt ha en grundlig sakkänedom eller äga tillgång till sakkunniga representanter inom det område, som lagstiftningen skall reglera. Jag vet mycket väl att det inom kommittén hos alla dess medlemmar finns en mycket stark känsla för att mycket behöver göras för att förbättra vad som för närvarande är otillfredsställande. Jag vet också, att det finns en viss limnologisk sakkunskap representerad i kommittén. Men kommittén förfogar inte över den ingående sakkunskap, som är nödvändig för att bedöma alla de problem, som anknuter till vattenvården ur både social

och ekonomisk synpunkt. Detta har ju i själva verket kommittén själv erkänt, då den, som herr statsrådet säger, begärt medverkan från en limnologisk expert. Jag har väl reda på att så är fallet. Kommittén begärde en sådan medverkan den 21 oktober, d. v. s. några dagar efter det att jag hade framställt min interpellation i detta ärende.

Det betänkliga synes mig emellertid vara, att kommittén har begärt, att denna limnologiska expert skulle deltaga i en överläggning och därvid lämna en orientering över synpunkterna på vattenvårdens syftemål och de huvudlinjer som man bör följa för att kunna nå målet. Det är, måste jag säga, mycket på en gång, som man kräver att en expert skall lämna vid en överläggning. Jag har svårt att tro att den limnologiska sakkunskap, som finns i kommittén, kan vara ansvarig för en sådan formulering av den begäran som framställts. Den visar i själva verket bara, att man inom kommittén inte helt förstår vidden och betydelsen av de stora problem, som kommittén är satt att föreslå lagstiftning om. Det räcker inte med en överläggning. De som skall lagstifta måste ständigt ha möjlighet att i varje fas av arbetet kunna rådfråga den bästa sakkunskap, som kan uppbringas inom området. Det räcker därför inte, menar jag, att som herr statsrådet säger ställa till kommitténs förfogande limnologisk expertis i *den utsträckning kommittén anser dess arbete påkalla*. Vad som krävs, menar jag, är en limnologisk expertis i *den utsträckning arbetet så kräver*. Vi skall dock betänka att det här gäller åtgärder, som måste komma att medföra investeringar för miljarder kronor.

Den bristfällighet i fråga om kommitténs sammansättning, som nu föreligger, beror enligt min bestämda mening på att det begicks ett misstag, då kommitténs utsågs. Det är inte för sent att rätta det misstaget. En tillfredsställande lösning kan nås, men inte genom att tillkalla en expert för en enstaka överläggning, utan endast genom att förstärka kommittén med ytterligare en medlem, nämligen en ledande limnolog.

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.

Herr statsrådet **HJALMAR NILSON**: Herr talman! Jag vill till en början säga ett par ord om problemet ur synpunkten av den limnologiska expertisen i kommittén som interpellanten berörde i slutet av sitt anförande. Jag vill då säga, att i den mån kommittén det önskar kommer all den limnologiska sakkunskap, som kommittén anser sig behöva, att ställas till dess förfogande. Jag tror också, att när kommittén har två sådana ledamöter som laboratorieledaren vid statens institut för folkhälsan, med. lic. Laurell, och fiskeristyrelsens representant, fil. lic. Wallin, torde dessa ha möjlighet — om jag skall uttrycka mig försiktigt — att bedöma också vetenskapliga problem. Jag tror inte det är oberättigat, om jag lutar på dessa medlemmars vetenskapliga skolning när det gäller att bedöma i vad mån kommittén anser sig behöva ytterligare limnologisk sakkunskap. Jag har klart redovisat för det sätt, varpå jag ämnar tillgodose kommitténs önskemål om limnologisk sakkunskap, och hur man då i detta fall kan påstå att jag vill dölja vad som sker »bakom en dimridå», det förstår jag uppriktigt sagt inte.

Med anledning av interpellantens uttalande om byggnadstillståndsgivningen vill jag säga ett par ord om frågan om kommunernas kompetens när det gäller att avgöra, vilka arbeten som skall sättas i gång och när det gäller att väga angelägenhetsgraden av vattenreningsanläggningar mot andra kommunala projekt. Jag har framhållit, att kommunerna därvidlag har valfrihet. I den mån kommunerna icke själva sköter sina uppgifter på det området tillfredsställande, torde det få ankomma på de kommunala hälsovårdsmyndigheterna att tillse att kommunerna ger annan angelägenhetsgradering åt åtgärder på detta område.

Interpellanten påstår också att arbeten fördröjts genom att tillstånd vägrats. Jag vill då säga, att så långt jag känner till finns det inte någonting som berättigar till ett sådant uttalande. Vid en förfrågan i arbetsmarknadsstyrelsen, som nu har gjorts, har meddelats, att ingen ansökan om att bygga reningsverk har av-

slagits under 1953 och att, såvitt man nu kan bedöma, alla inkomna ansökningar om att bygga reningsverk under 1953, kommer att beviljas såväl beträffande sådana ansökningar, som skall behandlas centralt, och sådana som behandlas i de olika länsarbetsnämnderna. Detta vittnar kanske mera om att intresset inte är så starkt, som det borde ha varit, än om att påståendet att möjligheterna är för små skulle vara riktigt.

Herr **BENGTSON** (bf): Den fråga, som interpellanten berörde, är av oerhört stor betydelse, och åtgärder på detta område måste vidtagas inom den närmaste tiden. Eftersom jag som ensam motionär i någon mån medverkat vid tillkomsten av utredningen samt dessutom är ledamot av utredningen, vill jag framföra några synpunkter på de frågor som interpellanten berört.

Problemet aktualiserades genom den paratyfusepidemi som vi hade under sommaren och som ägnades stor uppmärksamhet i tidningspressen. Jag vill gärna ge mitt erkännande åt pressen för dess påpasslighet och för dess vid många tillfällen befogade anmärkningar. Men när det gäller frågan om vattenföroreningar kan man utan vidare konstatera, att riksdagen har behandlat frågan betydligt tidigare än den togs upp i pressen. I motion nr 362 år 1952 i denna kammare framhålles vådan av de vattenföroreningar som nu förekomma. I motionen heter det bl. a.: »Det kan framhållas, att epidemiska sjukdomar såsom tyfus, paratyfus, dysenteri, kolera, barnförlamning och epidemisk gulst överförs med vatten.» Motionen tillstyrktes av tredje lagutskottet, och riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag.

Den 9 januari bemyndigades statsrådet Hjalmar Nilson att tillkalla nio sakkunniga, för vilket här redan har redogjorts. Nu har herr Osvald i sin interpellation framställt vissa frågor, inför vilka jag ställer mig något undrande. I interpellationen heter det: »Den debatt om våra nedsmutsade vatten, som förts i sommar, torde också ha gjort det klart,

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.

att man på många håll gärna skulle se, att vattenvårdskommittén finge en förstärkning genom att tillföras ytterligare limnologisk sakkunskap.»

För att belysa den saken skall jag citera vad som står i utredningsdirektiven. Jag vet inte om herr Osvald har läst dem, men det förefaller av hans anförande som om han inte uppmärksammat i varje fall den punkt där det står, att »föredragande statsrådet skall äga dels utse en av de sakkunniga till ordförande, dels förordna sekreterare åt de sakkunniga, dels ställa till deras förfogande den expertis och det arbetsbiträde i övrigt, som finnes erforderligt för uppdragets fullföljande».

Herr Osvalds interpellation den 21 oktober kan alltså knappast sägas ha varit anledningen till denna framställning om ytterligare expertis, utan det låg redan i direktiven, vilket herr Osvald hade funnit, om han granskat dem.

När herr Osvald i sin första fråga undrar, om statsrådet har för avsikt att förstärka vattenvårdskommittén med ytterligare limnologisk sakkunskap, måste jag konstatera att den frågan är ganska onödig, eftersom detta redan står i direktiven.

När herr Osvald vidare frågar, om man kan vänta sig att få veta, när vattenvårdskommitténs arbete kan avslutas, så framställes alltså den frågan efter det att kommittén arbetat ungefär tio månader. Jag ifrågasätter då om herr Osvald tänkt på vilken vittomfattande uppgift kommittén har. Jag tror att man bör observera, hur mycket denna har att arbeta med, och jag undrar, om de utredningar, som jag vet att herr Osvald tidigare har varit med i, har slutfört sitt arbete så hastigt att man redan efter så pass kort tid kunnat konstatera när arbetet skulle vara färdigt.

Övriga punkter är ju besvarade av herr statsrådet så att där behöver kanske ingenting ytterligare sägas. Framställning har gjorts om förstärkningar, vilket här har redogjorts för och beträffande byggandet av reningsverk får jag ytterligare understryka att detta är en kommunal sak. Jag hoppas att vi får

stöd från herr Osvald och hans meningsfränder när det en gång gäller att släppa till de mycket stora summor, som behövs för att bygga dessa reningsverk. Vi kan redan nu konstatera att det blir avsevärda kostnader, när vi skall ta itu med den saken.

Herr talman! Jag vill sluta med att ännu en gång understryka frågans oerhört stora betydelse, men samtidigt vill jag påpeka att den hittillsvarande behandlingen från riksdagens och regeringens sida knappast lämnar något övrigt att önska.

Herr OSVALD (fp): Först ber jag med anledning av vad statsrådet Nilson sade att få uttala min gäldje över att inte några framställningar om byggnadstillstånd för reningsverk avslagits under år 1953. Detta är gott och väl, men dessförinnan har sådant förekommit vid flera tillfällen.

Jag betvivlar inte, att den vetenskapliga sakkunskap, som finns inom kommittén, har möjlighet att bedöma vetenskapliga problem. Däremot vill jag påstå, att den icke äger sakkunskap på *hela* det arbetsfält, som det här gäller. Detta har ju också kommittén själv erkänt genom att den velat tillkalla ytterligare limnologisk expertis.

Då jag sade, att herr statsrådet döljer vissa saker bakom en dimridå, syftade jag på att herr statsrådet vill försöka förklara bristen på limnologisk sakkunskap genom att säga, att utredningen är begränsad till juridiska och organisatoriska spørsmål. Jag menar, att även om man gör denna begränsning, måste man för att kunna lagstifta, och för att kunna bygga upp en organisation, verkligen ha all den sakkunskap som över huvud taget kan medverka till att få ärendet allsidigt belyst.

Nu säger herr Bengtson, att kommittén ju i själva verket har ett så vidsträckt arbetsområde. Det menar jag också att den har, ty då man skall bedöma de juridiska och organisatoriska spörsmålen måste man behandla hela området. Detta ger jag herr Bengtson

alldeles rätt i, och det har jag framhållit vid många tillfällen. Jag har arbetat med dylika spörsmål i många år, även från rent vetenskapliga utgångspunkter.

Men då herr Bengtson säger att det är onödigt med ytterligare limnologisk expertis i kommittén — ja, han sade så — måste jag verkligen säga, att då kan jag inte längre följa honom. Kommittén har begärt att få tillkalla en limnologisk expert. Jag har i mitt tidigare yttrande framhållit att *en* överläggning inte räcker till för att få dessa frågor allsidigt belysta. Vad som behövs är att ha denna limnologiska expertis i kommittén för att i varje fas av arbetet stå till förfogande. Detta är den väsentliga skillnaden. Den expertis som krävs måste vara en del av kommittén. Det räcker inte att den tillkallas vid något tillfälle då och då. Det är för övrigt fråga om arbeten, som bland annat också är uppräknade av kommittén, av sådant slag som sambandet mellan torrlägningsföretag och vattenförening. Jag måste säga att detta är ett område, som den vetenskapliga expertis, vilken herr statsrådet nämnde, inte har samma möjlighet att överblicka som den som arbetar med dessa problem och har gjort det länge. Det är inte bara fråga om utsläppandet av avloppsvatten i vattendrag, utan det gäller också den inverkan som vattenregleringar, sjösänkningar, o. s. v. har på våra vatten. Där kommer också mycket viktiga frågor in. Det är för att få dessa allsidigt belysta som det enligt min uppfattning kräves eller är önskvärt att få denna förstärkning av kommittén.

Herr ANDERSSON, ELON (fp): Herr talman! Den angelägenhet, som kammaren nu behandlar, är så pass viktig och betydande både för den allmänna hygien och för trivseln ute i bygderna, att det säkerligen skulle vara att beklaga, om diskussionen skulle begränsa sig till en tvist om kommitténs sammansättning och vad som eventuellt skall göras för att ge denna en bättre och fastare tillgång till den expertis som herr Os-

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.

vald anser vara nödvändig. Jag tror att man nog kan lösa frågan på det sätt som herr statsrådet och kommittén har tänkt sig, genom att knyta förbindelse med limnologisk expertis utanför kommittén. Men det är å andra sidan ganska uppenbart — det vet var och en som sysslat något med kommittéarbete — att denna expertis skulle erhålla en betydligt fastare ställning och få större möjligheter att inverka på kommitténs arbetsresultat, om den knötes till kommittén. Jag skulle för min del i den frågan, herr talman, vilja ge uttryck åt den förhoppningen att herr statsrådet, kommitténs ordförande och dess ledamöter inte på grund av några inbillade eller verkliga prestigehänsyn skall avstå från möjligheten, om en sådan finns, att ge kommittén en fastare förankring i den limnologiska expertisen genom att låta en sakkunnig från detta vetenskapliga område delta i kommitténs arbete såsom ledamot. Jag tror som sagt att alla, som i någon mån har sysslat med kommittéarbete, är ense med mig om att man i så fall ger denna expertis större möjligheter att påverka kommitténs arbete och dess resultat.

Men, herr talman, den lilla detaljen är enligt mitt förmenande inte så betydelsefull att den diskussion, som nu pågår i frågan, skall hänga upp sig bara på den och glömma bort den utomordentligt stora betydelse som kommitténs arbete i övrigt har. Jag har i olika sammanhang haft tillfälle att en smula syssla med vattenföreningens problemet. Jag skulle gärna vilja ge till känna, hur nödvändigt man ute i bygderna, inte minst bland de myndigheter som har att sörja för planläggningen av olika samhällsätgärder, anser det vara att kommitténs arbete kan forceras så att man inom en rimlig tid får fram vägledande resultat.

Frågan om vattenföreningarna har nog hittills skjutits i bakgrunden inom kommunerna till förmån för själva avloppsanläggningarna. Anledningen härtill är i och för sig inte så svår att förstå. Anordnandet av vatten- och avloppsledning har för de vatten- och avlopps-lösa bygderna tätt sig avsevärt mycket

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.

angelägnare och viktigare än frågan om vattenföroreningarna, vilkas omfattning och betydelse man hittills inte torde ha haft full uppfattning om.

Det är således önskvärt att koppla in frågan om vattenföroreningarna i hela avlopps- och vattenledningsproblemet på ett sådant sätt, att det nödvändiga sambandet klart framstår för de kommunala myndigheterna.

Frågan om vattenföroreningarna är vidare en angelägenhet som i de flesta fall, åtminstone när det gäller större vattendrag, inte begränsar sig bara till *en* kommun. I regel har ju problemet betydelse för flera kommuner, genom vilka vederbörande vattendrag går. Det är således önskvärt att man får fram klarare och mera bestämda ålägganden för de kommuner, som gemensamt är intresserade för ett vattenföroreningsproblem, om samarbete för åstadkommande av bättre förhållanden. Tanken att ordna vattenvårdsområden är således enligt mitt förmenande en god tanke, och det är även ur den synpunkten önskvärt, om kommitténs arbete kan forceras så att den frågan blir klar så fort som möjligt.

I det län, för vilket jag har ett visst ansvar när det gäller planeringen, försöker vi ordna med ett sådant kommunalt samarbete genom frivilliga överenskommelser mellan kommunerna. Det blir en gemensam planläggning där kostnaderna sedan får fördelas enligt vattenlagens bestämmelser. Det är emellertid alldeles uppenbart att detta möter vissa svårigheter, eftersom det alltid kan råda någon misstro kommunerna emellan när det gäller att ta på sig sin del av det betydande ekonomiska ansvar som en stor reningsanläggning i regel för med sig. I det fallet är det således enligt min mening önskvärt att få fram bestämmelser som klarare och mera tvingande än nu konstituerar behovet och nödvändigheten av kommunalt samarbete för att lösa frågorna.

Ett hinder, som vi har stått inför i vårt arbete, är vidare att man inte har någon klar uppfattning om vilka fordringar som från det allmännas sida kom-

mer att ställas på reningsanläggningarna. Kommer man ur allmänhygienisk och trivselsynpunkt att nöja sig med låggradig rening, eller kommer man att fordra höggradig rening av avloppsvattnet? Detta är också för närvarande ganska oklart, och i varje fall de kommunala teknikerna forskansar sig gärna bakom frånvaron av vägledande och reglerande bestämmelser.

Herr statsrådet erinrade om att man från arbetsmarknadsstyrelsen förklarat att inga framställningar om upprättande av reningsanläggningar har avslagits under 1953 vare sig vid de centrala myndigheternas prövning eller vid den lokala prövningen ute i länen. Jag skulle vilja säga beträffande den lokala prövningen att i varje fall för vårt läns vidkommande har den kommunala anläggningskvoten varit så knapp, att den icke under några omständigheter hade inrymt anslag till reningsanläggningar. Vi kan inte få den att räcka till för vatten- och avloppsanläggningar utan reningsverk, och det skulle inte ha funnits någon möjlighet att i denna lokala kvot pressa in några anslag till reningsanläggningar.

Jag skulle vara mera intresserad, herr statsråd, att få höra hur många ansökningar om anläggande av reningsverk som blivit *beviljade* under året. Den siffran tror jag skulle vara av större intresse för kammaren än det klara konstaterandet att inga ansökningar blivit avslagna. Skall möjligheten att kombinera vatten- och avloppsanläggningar med reningsverk kunna praktiskt genomföras, är det nödvändigt att man för den kommunala anläggningskvoten kommer fram till helt andra siffror, vare sig det gäller det belopp som stått till den centrala myndighetens förfogande eller det som de lokala myndigheterna haft till förfogande, än man för närvarande har.

Jag har varit angelägen, herr talman, att framhålla dessa allmänna synpunkter på frågan, och jag skulle för min del ännu en gång beklaga, om diskussionen i frågans nuvarande läge skulle begränsas till en tvist om huruvida den limnologiska expertisen inom kommittén är

tillräcklig eller inte. Jag tror att de allmänna aspekterna på ärendet är så pass betydande, att en tvist om en detalj inte bör förrycka diskussionens innehåll.

Herr statsrådet **HJALMAR NILSON**: Herr talman! Landshövding Elon Andersson utgick i sitt anförande ifrån att den väsentliga grunden för önskemål om åtgärder här är, att vatten- och avloppsledning i bygder, som tidigare saknat sådana, är den del av detta problemkomplex, som har orsakat de största svårigheterna. Men då sådana vatten- och avloppsanläggningar i bygder, som förut saknat vatten- och avloppsledning, anlägges, föreskrives i de flesta fall att också reningsverk skall anläggas, så på den punkten anser jag inte svårigheterna är så stora.

Svårigheterna är långt större i de stora kommuner, som förut har vatten- och avloppsledning som starkt ökat sin bebyggelse utan att reningsverkens kapacitet ökats. I sådana fall är det naturligt, att kommunen med utgångspunkt från den kommunala självstyrelsen bör ha en viss rätt att avväga, hur den vill investera. I de kommunerna åligger det dessutom de kommunala hälsovårdsnämnderna att se till, att investeringarna avväges på ett sätt som hälsovårdsnämnderna kan godtaga.

Vi har alla ett mycket starkt intresse för att våra vatten bevaras så rena som möjligt. Landshövding Elon Andersson menar, att i de lokala kvoterna inte inrymmer möjligheter att bygga reningsanläggningar. Jag vill till detta uttalande foga den upplysningen, att från den centrala kvoten har man möjligheter att tillgodose reningsanläggningar för såväl vattenledningsvatten som avloppsvatten.

Men när det talas om hur starkt det kommunala intresset är för dessa ting, vill jag säga att jag har i min hand en sammanställning av företag, i vilka reningsverk för avloppsvatten ingår, enligt uppgifter insända från länsarbetsnämnderna avseende investeringsreserven 1954—1955. Av den sammanställningen att döma förefaller det inte vara alltför många kommuner, som bedrivit de för-

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.

beredande arbetena med så pass mycket intresse och energi, att de är redo för att sätta i gång att bygga reningsverk.

Om man går att söka orsakerna till att situationen är som den är, torde man finna att dessa orsaker i dag ligger mera på andra områden än i bristen på byggnadskvoter för att tillgodose kommuner som önskar utföra anläggningar. Det är inte byggnadskvoten som i dag är hindret, utan hindret får sökas på helt andra håll.

Det finns också en tredje grupp av föroreningsobjekt som inte är nämnda i denna diskussion men som spelar en stor roll, och det är industrierna. Men också när det gäller industrierna har vi avvägningfrågan hur långtgående och hur kostsamma föreskrifter det allmänna kan anse sig böra uppställa. En industri måste få leva under sådana betingelser att den kan fortsätta att producera, och en av de frågor vi väntar att kommittén skall besvara är den om vilka föreskrifter som skall utfärdas i fråga om industriella föroreningar.

Jag vill upprepa att inga ansökningar om byggnadstillstånd för närvarande ligger inne, att vederbörande arbetsmarknadsorgan anser sig ha byggnadskvoter tillräckligt för att tillgodose de behov som behöver tillgodoses i år och att när vi överblickar de önskemål som kan tänkas bli presenterade under nästa år det förefaller vara goda möjligheter tillgodose rimliga önskemål.

Till sist vill jag framhålla att vad jag tidigare sagt om den expertis som finns i vattenvårdskommittén är, att jag tror att de ledamöter med vetenskaplig utbildning, som nu finns i kommittén, har sådan vetenskaplig skolning och bedömningsförmåga, att de själva kan avgöra, i vad mån kommittén behöver ytterligare limnologisk sakkunskap. Men om nu en vetenskapsman som herr Osvald vill göra gällande, att dessa ledamöters kompetens på detta område inte är tillräcklig, är jag naturligtvis villig att pröva påståendet.

Herr **BENGTSON** (bf): Herr talman! Jag kan instämma i den del av herr Elon

Ang. vattenvårdskommitténs arbete m. m.

Anderssons anförande, i vilket han säger, att han hoppas att man inte inskränker sig till en debatt om denna detaljfråga. Anledningen till att jag inte tar upp saken i något vidare sammanhang är, att kommittén håller på med sitt arbete och att jag endast yttrat mig i anledning av vad herr Osvalds interpellation gällde.

När herr Osvald säger, att han mycket väl förstår att kommittén har en vittomfattande arbetsuppgift, får man omigen fråga sig, hur han då efter så kort tid kan fråga, när kommittén kan slutföra sitt arbete.

Sedan vill jag rätta ett missförstånd. Herr Osvald hade fått den uppfattningen att jag sagt mig anse, att det inte behövs ytterligare limnologisk expertis i kommittén. Det är ett missförstånd. Jag har inte yttrat mig på det sättet, utan jag har påpekat att det redan från början förutsattes att det skulle kunna kallas ytterligare limnologisk expertis, och jag vill påpeka att det redan har tillkallats ytterligare expertis.

Jag vill med det säga att jag ställer mig allt mer undrande inför herr Osvalds interpellation, ju mer jag begrundar frågan. Ty sedan det konstaterats att kommittén har möjligheter att tillkalla limnologisk expertis, måste man fråga sig vad herr Osvalds missnöje med kommittén egentligen avser. Hur stor skall kommittén vara för att enligt hans mening bli tillfredsställande?

Jag vill till sist ännu en gång understryka att jag ställer mig verkligen undrande till vad meningen varit med att framställa de frågor som gjorts i denna interpellation.

Herr ANDERSSON, ELON (fp): Herr talman! Det råder ingen skiljaktighet mellan statsrådets och min uppfattning angående det hittillsvarande relativt ringa intresset från kommunernas sida att forcera fram reningsanläggningar. Jag påpekade att frågan om anläggandet av vatten- och avloppsledningarna hittills varit den viktigaste för kommunerna och att frågan om reningen av avloppsvattnet

relativt nyligen har kommit att tilldra sig det kommunala intresset i den grad som den nu gör.

Det var emellertid inte för att konstatera detta, herr talman, som jag begärde ordet. Jag är av naturliga skäl ganska intresserad av att få mera preciserade uppgifter från statsrådets sida om hur mycket pengar i den kommunala anläggningskvoten — vare sig den är central eller lokal — som står till förfogande för byggande av reningsanläggningar. Herr statsrådet inskränkte sig till att säga att det i den centrala kvoten finns plats för reningsanläggningar. Ja, herr statsråd, men hur stor plats? När det gäller kostnaderna för reningsverk kommer man ju upp i summor som är oändligt mycket större än kostnaderna för själva avloppsanläggningarna. Jag kan bara erinra om att kostnaderna för ett reningsverk för Gävle stad — även om det endast blir fråga om en lågradig rening — skulle komma att röra sig om en summa som är dubbelt så stor som hela den kommunala anläggningskvoten för ett år. Är proportionen densamma när det gäller den centrala kvoten, finns det, menar jag, inte så stora praktiska möjligheter för de kommuner, som eventuellt har sina utredningar om reningsverk färdiga, att få ansökningar om byggnadstillstånd bifallna.

Om herr statsrådet kunde lämna en något mera preciserad uppgift om hur mycket pengar som står till förfogande för anläggning av reningsverk, så tror jag att en hel del av länsstyrelserna i landet — därest summan är så avsevärd att den är av praktisk betydelse — skulle vara högst benägna att söka förmå kommunerna att forcera frågan om sina reningsanläggningar.

Herr OSVALD (fp): Herr talman! Jag skulle vilja anknyta till ett uttalande av herr statsrådet, då han sade att han har ett mycket starkt intresse av att våra vatten, låt mig säga våra levande vatten, bevaras. I fortsättningen av sitt anförande kom herr statsrådet också in på frå-

Sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.

gan om industrierna och avloppsvattnet från dem. Därvidlag, sade han, måste man i många fall göra en avvägning mellan kostnaderna och möjligheterna för industrien att bedriva sin verksamhet. Det är riktigt. Men det är tyvärr så, att avvägningen i allt för många fall har lett till att industrier fått tillåtelse att smutsa ned vattnet i en utsträckning som inte kan sägas vara rimlig. Det är bland annat av den anledningen som jag hoppas att vattenvårdskommitténs arbete skall leda till ett sådant resultat att vi för framtiden skall uppställa strängare krav vid denna avvägning än hittills.

Jag har inte några större förhoppningar om att jag skall kunna klargöra för herr Bengtson anledningen till min interpellation. Men det borde väl inte vara svårt att förstå, att man efter det som hände i somras och den mycket intensiva debatt, som då fördes i pressen, och sedan allmänheten eller åtminstone många människor blivit medvetna om att en vattenvårdskommitté arbetar, vill framställa frågan: När kan kommittén väntas bli färdig, och när kan vi få se resultatet av kommitténs arbete? Jag tycker att det är en så pass naturlig reaktion att man vill göra en sådan fråga, att den inte borde föranleda någon undran. Jag har också uttryckt min stora glädje över att vi kan vänta resultatet av kommitténs arbete så snart att förslag kan förläggas 1955 års riksdag. Jag anser det vara ett mycket gott resultat av dess arbete, om vi verkligen kan få ett förslag till dess.

Jag tillåter mig att ännu en gång återvända till frågan om sakkunskapen. Herr statsrådet säger att han menar att den vetenskapliga expertis, som finns inom kommittén, är tillräcklig. Jag anser att den inte är det. Och just den omständigheten, att kommittén själv har begärt ytterligare expertis styrker, såvitt jag förstår, min uppfattning. Jag vill också mycket kraftigt understryka vad herr Elon Andersson sade, nämligen att det naturligtvis är riktigare att en limnologisk expert knytes till kommittén såsom ledamot i stället för att endast tillfrågas vid ett och annat tillfälle.

Herr statsrådet HJALMAR NILSON: Jag vill än en gång understryka vad jag tidigare sade angående frågan om expertisen, eftersom professor Osvald återigen kom tillbaka till den frågan på ett sätt som tyder på en viss missuppfattning. Jag har sagt att jag tilltror den sakkunskap, som finns i kommittén, tillräcklig vetenskaplig kompetens för att bedöma, i vad mån kommittén behöver ytterligare limnologisk sakkunskap. Jag har däremot icke sagt att jag anser kommitténs sakkunskap vara tillräcklig.

Sedan vill jag till landshövding Andersson säga, att den centrala kvot, på vilken större reningsanläggningar föres, är för i år 45 miljoner kronor, och där finns det alltså utrymme. Hur stor den blir nästa år kan ännu inte med säkerhet sägas. Det är inte alldeles otänkbart att det finns möjligheter att tänja den blivande ramen, om intresset för att bygga reningsanläggningar skulle bli större än den avsedda kvoten räcker till för.

Herr OSVALD (fp): I anledning av vad statsrådet sade sist vill jag bara säga, att så snart man kommer in på vetenskapsområden, där man inte själv arbetat, kan det mycket väl hända, att man inte kan bedöma vilka frågor som skall ställas. Det är därför jag anser det nödvändigt med en *allsidig* limnologisk sakkunskap.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

 Sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets memorial nr 24, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut beträffande utskottets utlåtande nr 22 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kommunallag m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I sitt utlåtande nr 22 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 210 med förslag till kommunallag m. m. jämte i

Sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.

ämnet väckta motioner hade konstitutionsutskottet hemställt, bland annat, att riksdagen, med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition ej kunnat i oförändrat skick bifallas, i anledning av sagda proposition samt i ämnet väckta motioner för sin del ville antaga i utlåtandet införda förslag till 1) kommunallagen, 2) lag om införande av kommunallagen, 3) lag angående ändring i lagen den 13 juni 1919 (nr 293) om ordning och villkor för ändring i kommunal och ecklesiastik indelning, 4) lag angående ändring i kommunala vallagen den 6 juni 1930 (nr 253) samt 5) lag angående ändrad lydelse av 33 § lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen.

Enligt utskottet tillhandakomna utdrag av kamrarnas protokoll hade kamrarna vid behandling av förevarande utlåtande stannat i olika beslut, i det att andra kammaren bifallit utskottets hemställan, medan första kammaren bifallit densamma med de ändringarna, att 8, 11 och 33 §§ förslaget till kommunallag samt förslaget till lag om införande av kommunallagen erhöle den lydelse, som föreslagits i den kungl. propositionen.

I anledning av vad sålunda förekommit hade utskottet, i syfte att åstadkomma sammanjämkning mellan kamrarnas beslut, i det nu föreliggande memorialet hemställt, att första kammaren, med fränträdande av sitt förut fattade beslut beträffande konstitutionsutskottets utlåtande nr 22 i vad beslutet avsåge 8, 11 och 33 §§ förslaget till kommunallag samt förslaget till lag om införande av kommunallagen, måtte förena sig med andra kammaren om dennas beslut beträffande samma paragrafer och lagförslag.

Vid memorialet hade särskilda yttranden avgivits

1) av herrar *Karl August Johanson, Hertitz, Lindén, Damström, Swedberg* och *Hammar*, som ansett, att sammanjämkning bort äga rum på så sätt, att kommunerna finge tillfälle anordna val av styrelse i enlighet med antingen första eller andra kammarens beslut;

2) av herr *Englund*, som ansett, att sammanjämkning bort ske i den formen, att Kungl. Maj:ts tillerkänts befogenhet att vid fastställande av reglemente för stad med stadskollegium medgiva undantag från bestämmelsen i 33 § första stycket rörande tidpunkten för val av kommunens styrelse.

Herr *HERLITZ* (h): Herr talman! Då kamrarna stannade i olika beslut i frågan om val av kommunstyrelse, var det ju olika sammanjämningsmöjligheter som förelåg. Det fanns emellertid en sammanjämningslinje, som för mig var till den grad naturlig, att jag gjorde mig själv förebråelser, att jag inte på ett tidigare stadium kunnat komma på detta Columbi ägg. Denna sammanjämningslinje, som även har presenterats i ett särskilt yttrande till utskottets memorial, skulle helt enkelt bestå i följande. Det kan först konstateras, att kamrarna har sympatiserat med olika sätt för dessa val; somliga har gått på den ena linjen och andra på den andra linjen. Det är väl då naturligt, menar jag, att kamrarna säger till Sveriges kommuner, att de får välja den väg de själva vill gå. Det är inte ifrågasatt att åt kommunerna skulle lämnas den stora frihet, som alla Sveriges städer har nu, nämligen att välja sina drätselkammare för vilka perioder de vill. Nej, så långt vill man inte gå, utan man vill bara låta kommunerna välja antingen den första eller den andra linjen, den som passar kommunen bäst.

Min vän och granne här till höger var med på samma linje, med den begränsningen att han inte ville ge denna frihet till alla kommuner utan bara till de större städerna. För min del fann jag inte något skäl, varför inte alla kommuner skulle få samma frihet, allra helst som man sett, att även representanter för de mindre städerna och för landskommunerna intresserat sig för första kammarens linje.

Resultatet i utskottet blev emellertid som bekant att den majoritet, som där förelåg, dekreterade att den inte ville veta av någon sammanjämkning, utan att första kammaren borde ansluta sig till

Sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.

andra kammarens ståndpunkt. Jag stod förbryllad inför det resultatet, ty i grundlagen säges uttryckligen ifrån, att det verkliga skall göras ett försök att sammanjämka de olika meningarna. Grundlagens tankegång är ju att »såvitt möjligt» skall en sammanjämkning göras. Nu har man anlitat en utväg, som endast bör anlitas i nödfall, nämligen när det inte finns någon möjlighet att finna en medellinje. Först då bör den ena kammaren helt få ge vika.

Vad fanns det då för skäl emot den lösning som jag har förordat? Jag beklagar att jag inte har några sådana skäl att redovisa från utskottsbehandlingen, annat än att det från något håll sades att man inte ville ha på detta område någon oreda, någon olika ställning för olika kommuner o. s. v. För min del hörde jag det argumentet med verkligt djupt beklagande. Principen för hela kommunallagstiftningen har varit att vi, såsom kommunallagskommittén uttryckt det, inte skall på någon punkt lägga några band på kommunernas handlingsfrihet i vidare mån än som verkligt betingas av ett allmänt intresse. Vi skall alltså lämna kommunerna frihet, där det inte finns något behov av likformighet. Behovet av likformighet hörde jag icke något argument för. Men likväl är frihetens princip, som jag tycker är förnämlig och betydelsefull, utan vidare uppgiven av konstitutionsutskottet.

Min situation för närvarande är den, att jag givetvis icke kommer att yrka på avslag och därigenom medverka till att hela kommunallagen faller. Det är självklart att jag inte gör det. Jag kommer inte heller att yrka återremiss. Det är ju för sent på riksdagen. Det förhåller sig ju över huvud taget så att i en situation, där en utskottsmajoritet inte vill ta någon hänsyn till den ena kammarens mening utan dekreterar att den andra kammarens mening skall gälla, är vi maktlösa. Vi kan ingenting göra, utan måste foga oss efter utskottsmajoriteten. Det är också vad vi får göra här.

Jag har således, herr talman, intet yrkande. Jag vill bara sluta med att beklaga den utgång som ärendet fått, alldeles

i strid mot den grundtanke, som besjälade lagstiftningsarbetet. Jag vill tillägga, att jag är alldeles övertygad om att statsmakterna i fortsättningen kommer att besväras med önskemål om modifikationer i lagen, då man nu, särskilt i alla Sveriges städer, plötsligt finner att man berövats en frihet, som man sedan gammalt har åtnjutit.

I detta anförande instämde herrar *Lindén* (s), *Hansson* (fp), *Damström* (s), *Sjödahl* (s) och *Fritjof Thun* (s), fru *Wallentheim* (s) samt herrar *Heüman* (s) och *Huss* (fp).

Herr JOHANSON, KARL AUGUST (s): Herr talman! Jag skulle också ha kunnat nöja mig med att instämma med herr Herlitz, då han ju inte hade något särskilt yrkande. Jag har nämligen samma inställning som herr Herlitz, d. v. s. att saken redan är klar i och med att andra kammaren vägrat att ändra sin tidigare ståndpunkt. Men herr Herlitz gjorde, om jag inte hörde fel, sig skyldig till ett litet fel i sitt anförande, varför jag inte kan helt instämma i vad han sade. Han påstod nämligen att man inom utskottet inte hade gjort något försök att åstadkomma en sammanjämkning. Det är inte riktigt. Ett sådant försök har gjorts, men att reservanterna förlorade, bottnade i att andra kammarens ledamöter plus några från första kammaren sade absolut nej. De ville inte vara med om någon som helst ändring i det som de föreslagit.

Jag har, herr talman, intet annat yrkande än om bifall till utskottets förslag. Jag vill nämligen inte vara med om att kommunallagen, som jag hälsar med stor tillfredsställelse, skall falla på denna detalj.

Herr HÄLLGREN (s): Herr talman! Jag skall inte ta upp någon diskussion med herr Herlitz om hans tanke att alla kommunerna ute i landet, sammanlagt 1 036 stycken, själva skulle få bestämma tidpunkten för dessa val. Då man i den nya lagen fastställt tidpunkten för övriga val

Sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.

i kommunen, förefaller det mycket naturligt att man även bestämmer tidpunkten för val av kommunstyrelse.

Det faktiska läget i denna fråga var ju att andra kammaren hade godkänt utskottets förslag med 125 röster mot 75. Första kammaren hade med 72 röster mot 59 godkänt reservationen, d. v. s. Kungl. Maj:ts förslag. Jag observerade vid voteringen att de kraftigaste rösterna för reservanternas förslag kom från stockholms- och göteborgsbänkarna. Stockholm har emellertid sin egen kommunallag, som även den lär bli föremål för översyn. Då den i sin nya form så småningom kommer på riksdagens bord, hoppas vi att stockholmarna skall känna sig nöjda.

Ingen kan bestrida att jag mot bakgrunden av dessa röstsiffror under två timmar höll på i konstitutionsutskottet att försöka ena vederbörande parter om en kompromisslösning. Vi kom så långt i utskottet, att herr Fast ställde sig sympatisk till det förslag som återfinns i herr Englunds särskilda yttrande. I den första voteringen röstade jag för detta förslag tillsammans med herr Sandberg, som också tillhörde dem som röstat för utskottets förslag i den föregående voteringen i riksdagen. Det förslag som vi alltså röstade för innebar en sammanjämkning, som för första kammarens del skulle ha tett sig bättre än det resultat som nu föreligger.

Man hade då tillgodosett de större städerna, som väljer stadskollegium, om det skrivits in i deras reglementen, vilka skall godkännas av Kungl. Maj:t, att valet kan ske vid annan tidpunkt än vad som står i utskottets förslag beträffande kommunerna i övrigt. På grund av att man på förstakammarhall icke kunde samsas om denna linje, som några ledamöter från andra kammaren ville stödja, kunde man emellertid icke få till stånd en annan sammanjämkning, och resultatet blev det som nu föreligger, nämligen att utskottet uppmanar första kammaren att biträda andra kammarens beslut.

Om man skall kunna åstadkomma en sammanjämkning, en kompromiss, måste

naturligtvis båda parter jämka på sig. För det Englundska förslaget röstade tre av förstakammararsidans ledamöter och tre av andrakammararsidans. Det förmodas, att om man ifrån första kammarens sida hade slutit upp bakom detta förslag, hade det kunnat bli majoritet därför i utskottet. Men någon sådan uppslutning kom inte till stånd. Följaktligen fanns det ingenting annat att göra för oss än att gå den linje som föreslås i det memorial som nu ligger på kammarens bord.

Detta memorial har i dag utan debatt eller gensaga godkänts av andra kammaren. Jag har inget särskilt yrkande i saken, men jag tillåter mig ändå vädja till första kammaren att icke ta på sitt ansvar att fälla hela den nya kommunallagen genom att icke biträda memorialet. Jag är väl medveten om att det kan finnas anledning att i vissa detaljer återkomma till denna fråga, men det kan ske, när vi får stockholmslagen till behandling. Då kan vi även titta på vissa paragrafer i föreliggande lag.

Herr **OHLON** (fp): Herr talman! Nej, det är klart att andra kammaren inte är intresserad av någon kompromiss i denna fråga. Men jag skulle av de omröstningssiffror, som herr Hällgren anförde, vilja dra en helt annan slutsats än han. När det fanns en så stor minoritet till förmån för första kammarens förslag, borde man väl i ett demokratiskt inställt parlament ha haft blicken öppen för en kompromiss. Vad som här skett är ingenting annat än ett övergrepp mot de större kommunerna. Jag måste därför inlägga min bestämda gensaga mot konstitutionsutskottets behandling av detta ärendet. Naturligtvis kan man inte yrka bifall till reservanternas förslag, men vi får väl återkomma. Ett bifall till reservanternas förslag skulle ju innebära, att hela kommunallagsförslaget faller.

Herr **LINDEN** (s): Herr talman! Jag har visserligen instämt med herr Hertitz och hade således icke för avsikt att

Sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.

yttra mig, men med anledning av herr Hällgrens och kanske även herr Karl August Johansons yttranden bör måhända från utskottets sida, utöver vad herr Herlitz anfört, sägas ifrån att det i utskottet aldrig blev fråga om en sammanjämkning utan om ett diktat. Om man från reservanternas sida för fram det ena eller andra förslaget men allt mötes med ett nej, kan alltså inte en sammanjämkning ske i den meningen, att båda parterna något litet ger efter på sina ståndpunkter.

Det Englundiska förslaget, som jag för min del inte kunde acceptera, innebär ingenting annat än att man skulle ge de s. k. kollegiestäderna en rätt, som man inte ville tillerkänna andra städer. Då var herr Herlitz' linje att föredra. Den gav inte bara kollegiestäderna utan även kommunalmännen i andra städer och kommuner möjlighet att välja det system man för sin stad eller ort finner riktigt.

Slutligen vill jag på grund av ett uttalande av herr Hällgren säga, att herr Fast var så försiktig i utskottet, att han sannerligen inte gav någonting på hand. Han uttalade sin vaga sympati för den ena eller andra möjligheten, och han var beredd att en kommitté skulle kunna få tillsättas för att diskutera frågan. Jag skulle våga rätt mycket på att en sådan kommitté hade kommit fram till precis det förslag som majoriteten nu presenterat.

Herr MÖLLER (s): Herr talman! Jag skall inte blanda mig i själva sakdebatten på annat sätt än att jag för min del måste anmäla en mening, som går emot konstitutionsutskottets.

Jag tycker att hela det förslag från konstitutionsutskottet, som förelåg när ärendet behandlades förra gången, vittnar om att sinnet för demokratiens rimliga spelregler håller på att förlamas. Man suddar bort de riktiga principerna då det gäller frågan om styrelsen i kommunerna. Det kan ju inte gärna bli fråga om någon fortsättning för statens del, men jag antar att man beträffande

landstingen kommer att anföra samma skäl som för den ordning, som nu skulle genomföras för kommunerna. Det rör sig här om en sådan avvikelse från gamla demokratiska principer, att jag för min del vill inlägga min protest. För min del skulle jag nog inte ha tvekat att följa ett avslagsyrkande. Det finns vissa ting omkring vilka man bör slå vakt, och dit hör bl. a. de vanliga demokratiska principerna även för kommunernas, inte bara för statsstyrelsens del.

Herr SANDBERG (s): Herr talman! Herr Hällgren har lämnat vissa uppgifter om yrkandena och röstningen inom utskottet. Jag har försökt kontrollera på vad sätt jag var engagerad, och herr Hällgren måste såvitt jag kan förstå syfta på en votering om kontraposition till huvudförslaget. I denna votering om kontraposition stod herr Englund och herr Herlitz' förslag emot varandra, och jag tycker att ett engagemang i den voteringen får en något annan innebörd än kammaren efter herr Hällgrens anförande i frågan möjligen föreställer sig. — Jag har gärna velat tillrättalägga detta.

Herr Möller menar att utskottets föreliggande memorial skulle ge avkall på demokratiens heliga principer och att gamla demokratiska spelregler på något vis skulle sättas ur funktion. Jag måste säga till herr Möller, att jag inte förstår det resonemanget. Herr Herlitz' förslag innebär valfrihet för kommunerna i fråga om tidpunkten för val av styrelse, och han förmenar att detta bygger på någonting mycket väsentligt, nämligen principen om den kommunala självstyrelsen. Men måste det ändå inte finnas vissa fasta regler på de områden där den kommunala självstyrelsen skall fungera, där demokratin skall vara verksam? Jag tycker att det nästan är konstitutivt när det gäller demokratiska värden.

Meningen är att till kommunerna flytta över rätten att besluta om när styrelsen skall väljas. Jag kan mycket väl tänka mig att stadsfullmäktiges eller

Sammanjämningsförslag rörande ny kommunallag m. m.

kommunalfullmäktiges majoritet under ena perioden beslutar att valet skall för- rättas i december, men att nästa gång en ny majoritet kastar om ordningen och beslutar att valet då skall ske i januari. Jag kan för min del inte finna, att detta ger uttryck för en demokrati av någon särskilt fin valör. I stället förefaller det mig innebära att man experimenterar på ett område, där vi inte i onödan bör ge spelrum för experimenterande utan i stället gå efter vissa fasta regler.

Sedan kan man naturligtvis diskutera, huruvida valet skall ske samma år som fullmäktige har blivit valda, så att på det sättet en eventuellt en politisk regim inom en kommun skall så snabbt som möjligt kunna avsätta ett resultat i fråga om sammansättningen av en kommunens styrelse, eller om valet skall ske ett år efteråt. Det är två olika principer, som jag för min del kan tänka mig, att man diskuterar. Att man skall skapa valfrihet mellan dessa två principer, kan jag däremot inte på något sätt godtaga.

Jag tror inte man skall förgylla upp denna sak såsom någon särskilt helig princip inom den kommunala självstyrelsen. Jag tror att demokratin i dess arbetsformer på detta område ändå far ganska väl av att den lever efter vissa fastställda normer. Här hade man kanske kunnat välja det ena eller det andra förslaget, men för min egen del har jag tillhört dem som inom utskottet och riksdagen har röstat för att valet skall för- rättas året efter. Det må nu vara en sak för sig, men någon valfrihet på detta område har jag för min personliga del mycket svårt att acceptera.

Herr BRANTING (s): Herr talman! Jag vill allenast instämma i herr Möllers yttrande och för min del uttrycka ett beklagande av att konstitutionsutskottet i en fråga av denna beskaffenhet icke haft någonting annat att föreslå än att kammaren helt enkelt skall kapitulera. Det är uteslutande därför att jag för min del representerar Stockholms stad som jag inte vill ställa ett återremissyrkande.

Eljest förefaller det mig i denna situation vara den naturliga utvägen.

Herr HERLITZ (h): Herr talman! Det var intressant för kammaren att nu få en mera utförlig utläggning beträffande de synpunkter, som talar för genomförandet av en stram likformighet på detta område. Vi är herr Sandberg tack- samma för detta.

Herr Sandberg utmålade väl ändå förhållandena på ett sätt som inte alldeles stämmer med våra intentioner. Det är alldeles självklart, att om det är fråga om, såsom det heter här, att kommunerna skall få tillfälle att anordna val av styrelse enligt det ena eller det andra alternativet, så är det en ren omöjlighet att göra såsom herr Sandberg föreställde sig, nämligen att man ena gången väljer ett valår och den andra gången året där- efter. Valen sker ju alltid för en tid av fyra år. Man kan alltså inte rubba val- tiden på ett godtyckligt sätt. Frågan, huruvida man skall välja det ena eller det andra alternativet, skall självfallet be- stämmas genom varaktigt gällande regler. Om vi inte skrivit ut det i utskot- tets yttrande, är det beroende på att vi ansett det fullständigt självklart att det skall vara på det sättet. Antingen bör det finnas regler i vederbörande regle- menten eller varaktiga regler på annat ställe.

Herr Sandberg utmålade här vådorna av att kommunerna på detta sätt får sköta sig själva. Låt oss emellertid er- erinra oss, att Sveriges städer sedan år 1862 levat och i viss mån haft en lycko- sam utveckling under denna frihet, som herr Sandberg är så rädd för.

Herr OHLON (fp): Herr talman! Jag är förekommen av herr Herlitz. Jag skulle nämligen svara herr Sandberg.

Jag vill endast säga, att det här dock är fråga om att frångå städerna en rätt, som de förut haft och som icke har missbrukats, en rätt som tillämpats lika under skiftande förhållanden och skiftande politiska konjunkturen. Det är detta frågan närmast gäller.

Anslag till övervaknings- och repatrieringskontingenterna i Korea.

Herr HÄLLGREN (s): Herr talman! Jag skall gärna medge, att det var i en förberedande votering som herr Sandberg röstade på herr Englunds förslag, men det var i en votering, när herr Englunds och herr Herlitz' förslag stod mot varandra. Detta fattade jag på det sättet, att han sympatiserade mer med herr Englunds förslag än herr Herlitz' förslag. I båda röstningarna röstade vi lika, men i den sista röstningen röstade vi för utskottet.

Herr Ohlon talade om ett övergrepp mot de större städerna, men han kan väl ändå inte säga, att det förslag till sammanjämkning, som förelåg från hans politiske vän herr Englunds sida, innebar något övergrepp mot de större städerna.

Till såväl herr Ohlon som till herr Möller skulle jag vilja säga, att om man undersöker, vilka kommuner i riket som förrättar valet på det sätt som reservanterna till utskottet föreslog, när förslaget om ny kommunallag behandlades i riksdagen, så är det förutom Stockholm tre städer i riket av 1 036 kommuner. Kan man anse detta innebära, att man vid ställningstagande till utskottet inte ville tillgodose en demokratisk ordning? Vi har inom utskottet, åtminstone har jag det, efter bästa samvete gjort vad som kunnat göras för att tillgodose även de större städerna. Men det har inte lyckats, utan vi har måst böja oss för det förslag, som nu föreligger, såvida vi inte vill fälla hela lagen.

Herr SANDBERG (s): Herr talman! Det kan naturligtvis inte intressera kammaren något särskilt vilka motiv jag hade då jag röstade vid detta tillfälle. Men det är alldeles klart, herr Hällgren, att det var taktiska skäl, som låg bakom det sätt, varpå jag voterade.

Jag vill gärna ytterligare ta upp den tankegång, som herr Herlitz med sådan energi förfäktat, nämligen om valfriheten. Den måste innebära, att en kommun för en period kan besluta t. ex. att förrätta valet i december samma år som fullmäktigvalet ägt rum och att för

nästkommande period förlägga ifrågavarande val till året efter fullmäktigvalet. — Jag märker att herr Herlitz inte tror att så är möjligt, men mig förefaller det ingalunda rent tekniskt omöjligt.

Jag tycker för min del, trots allt vad herr Herlitz här sagt om kommunernas självstyrelse och sådana saker, att det dock i alla fall är en tillgång att ha fasta regler utformade på detta område. Jag anser att detta ger stadga åt det hela, och jag kan inte se att det kan vara någon anledning för kammaren att inte biträda en sådan synpunkt.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i det nu föredragna memorialet hemställt.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 195, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om utförande av centralsjukhus för Bodens garnison m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anslag till övervaknings- och repatrieringskontingenterna i Korea.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 196, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckning av kostnaderna för svenskt deltagande i stilleståndsövervakning samt vid repatriering av krigsfångar i Korea.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 234 framlagda förslag hade utskottet i förevarande utlåtande hemställt, att riksdagen måtte till Svenska övervaknings- och repatrieringskontingenterna i Korea å tilläggsstat I till riksdagen för budgetåret 1953/54 under fjärde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 5 000 000 kronor.

Herr LUNDGREN (h): Herr talman! Jag begär inte ordet vid behandlingen av statsutskottets utlåtande nr 196 för att framställa något yrkande, utan endast för att framhålla att anslag av denna natur enligt min mening icke borde

Ang. skolmåltidsverksamheten.

föras på fjärde huvudtiteln. Det gäller ju här, herr talman, kostnaderna för svenskt deltagande i stilleståndsövervakning och vid repatriering av krigsfångar i Korea. Detta kan ju inte vara en angelägenhet, som rör vårt försvar, utan utgifter av detta slag bör, såvitt jag förstår, belasta tredje huvudtiteln, alltså utrikesdepartementets stat.

Jag har, herr talman, icke något yrkande.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**: Herr talman! Det var vänligt av herr Lundgren att vilja flytta över det anslag det här gäller till tredje huvudtiteln. Jag måste emellertid säga att det föreligger mycket starka sakliga skäl för upptagande av detta anslag på fjärde huvudtiteln. De utgifter, som bestrides från detta anslag, utgöres i huvudsak av personalkostnader, och en mycket stor del av personalen är militärer. När det alltså gäller att avgöra dels storleken av deras ersättningar och dels hur dessa ersättningar skall inverka på deras löneförmåner i hemlandet, är det försvarsdepartementet, som har till uppgift att syssla med frågor av detta slag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i det under behandling varande utlåtandet hemställt.

Ang. skolmåltidsverksamheten.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 197, i anledning av väckta motioner rörande skolmåltidsverksamheten.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Sunne* m. fl. (I: 74) och den andra inom andra kammaren av fru *Andrén* m. fl. (II: 98), hade yrkats, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig undersökning rörande skolmåltidsverksamhetens rationalisering med avseende främst på kosten, arbetets organisation samt lokalernas planläggning

och utrustning i syfte att — med fasthållande av kravet på en fullvärdig skolmåltid — nedbringa kostnaderna.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Ebbe Ohlsson* (I: 235) och den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Bästekille m. fl. (II: 293), hemställts, att riksdagen måtte anhålla hos Kungl. Maj:t om en sådan ändring av övergångsbestämmelserna i kungörelsen 1946:553, att statsbidrag finge utgå även då skolmåltid bestode av varm dryck och frukt.

Slutligen hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Eskilsson* (I: 236) och den andra inom andra kammaren av fröken *Wetterström* (II: 281), hemställts, att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla dels att statsbidrag även måtte kunna utgå till skolmåltider av i motionerna angiven typ, dels ock att Kungl. Maj:t måtte uppdraga åt skolöverstyrelsen att utarbeta råd och anvisningar med olika alternativ till tjänst åt skoldistriktet för att förbilliga kostnaderna för skolmåltiderna.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

1) att motionerna I: 74 och II: 98 samt I: 236 och II: 281 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda;

2) att motionerna I: 235 och II: 293 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade anförts av herrar *Ohlon*, *Bergh*, *Arrhén*, *Huss*, *Skoglund* i Doverstorp, *Svensson* i Ljungskile, *Widén* och *Kyling* samt fröken *Vinge* och fröken *Ager*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den ändrade lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under 1 hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 74 och II: 98 samt I: 236 och II: 281, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig undersökning, i enlighet med vad utskottet i det av reservanterna förordade yttrandet anført, rörande skolmåltidsverksamhetens rationalisering

med avseende främst på kosten, arbetets organisation samt lokalernas planläggning och utrustning i syfte att — med fasthållande av kravet på en fullvärdig skolmåltid — nedbringa kostnaderna.

Herr ARRHÉN (h): Herr talman! Som var och en känner till, har de motioner, som ligger till grund för förevarande utlåtande, under hela detta år varit föremål för ett livligt intresse på olika fronter. Det har därvidlag kanske på visst håll av vår publicitet presterats en hel del ovederhäftigheter, som uppenbarligen hänfört sig till det förhållandet, att man inte ordentligt satt sig in i vad motionerna gått ut på. Jag tror, att det är riktigt att säga, att anledningen till att dessa motioner väckts säkerligen främst står att söka i en oro ute i kommunerna för de höga kostnader, som skolmåltiderna för närvarande drar. Såsom framhålls i motionerna, skulle skolbespisningen fullt genomförd med dagens priser kosta omkring 200 miljoner kronor per år. För dagen ligger kostnaderna ungefär i storleksläget över 100 miljoner kronor, och för denna summa får 60 procent av barnen skolfrukost, under det att 40 procent av dem — vilket är ett stort klientel och till vilket hör många som i allra högsta grad skulle vara i behov av skolmåltid — har ställts utanför.

Det har, som sagts, talats och skrivits en hel del i den ovederhäftiga stilen i samband med de motioner, som i dag behandlas. Det har sagts, att motionerna över lag medvetet åsyftar en standard-sänkning och att de innebär en attack mot skolmåltiderna i och för sig och annat mera. Det bör därför i detta sammanhang understrykas, att ingen av de motioner, som vi reservanter tagit till utgångspunkt för en begäran om utredning, är ute i så onda avsikter.

Detta framgår först och främst klart av klämman till motionerna I: 74 och II: 98, vilka betonar att man vill fasthålla vid »kravet på en fullvärdig skolmåltid». Och i motionerna I: 236 och II: 281 framhålls »såsom ytterst angeläget att man utan risk för att åsidosätta kvaliteten på skolmåltiderna ur näringssyn-

punkt söker finna vägar att förenkla och förbilliga måltiderna i möjligaste mån». Det understrykes också i dessa motioner, att de andra måltidstyper, som man förslagsvis talar om, bör »tillgodose alla krav ur näringsfysiologisk synpunkt».

De tankar, som här framföres, kan under förhandenvarande omständigheter omöjligen sägas vara otillbörliga. De synes åtminstone mig i allra högsta grad företräda sunt förnuft.

I motionerna här i kammaren nr 235 och i andra kammaren nr 293 föres däremot argumenteringen efter andra linjer. Man slår där till en början fast, att just nu 40 procent av barnen inte får skolmåltider, och man söker därför efter en möjlighet att utan alltför dryga kostnader för kommunerna tillgodose också dessa barns behov av skolmåltid. Det heter i dessa likalydande motioner: »Det är alltså angeläget, dels att skolmåltidsverksamheten utvidgas i all den utsträckning som behov därav föreligger, och dels att kostnaderna för denna anordning icke blir alltför betungande för stat och skoldistrikt.» Man följer alltså i sitt resonemang den tankegången: det är bättre att alla får något med av skolmåltiderna än att 40 procent av barnen inte får något alls. Det synes därför, herr talman, uppenbart, att det är fråga om ett positivt intresse för skolmåltids-tanken i och för sig också på det hållet men likaså att motionärerna ledes fram till att föreslå en skolmåltidstyp, vilken i jämförelse med måltid med lagad mat eller måltid med samma kalorivärde som en sådan måtte te sig som en »standard-sänkning». Det är dock att märka, att motionärerna ingalunda riktar någon anmärkning mot måltidstypen med lagad mat. Man tror sig endast kunna fastslå, att »ett stort antal distrikt icke har beslutat anordna skolmåltider på grund av brist på personal och lokaler samt svårigheter av ekonomisk art» samt söker anvisa en annan väg för att, som sagt, alla skall få något.

Vi som nu står som reservanter vid detta utlåtande har emellertid inte velat acceptera det resonemanget, och vi har därför avstyrkt dessa motioner.

Ang. skolmåltsverksamheten.

Vi har vidare i anslutning till synpunkterna i motionen nr 236 i denna kammare beaktat skolöverstyrelsens påpekande, att bestämmelsernas nuvarande utformning att endast gälla för en övergångsperiod fram till budgetåret 1956/57, vad de s. k. oslofrukostarna angår, inverkat hämmande på införandet av denna måltidstyp. Bestämmelsernas provisoriska karaktär bör alltså utgå men samtidigt kravet kvarstå, att »åt alla barn ge en ur närings- och andra synpunkter fullgod skolmåltid».

Reservanterna befinner sig, då de här ställer kravet på en allsidig och grundlig fristående rationaliseringsutredning i fråga om skolmåltsverksamheten, i vad vi trots oss finna tämligen för att inte säga mycket gott sällskap. Svenska stadsförbundet finner sålunda, att det av läget just nu vore påkallat med »en ingående undersökning av hela verksamheten för att utröna vilka möjligheter som kan finnas att åstadkomma utgiftsbegränsningar på området utan eftersättande av verksamhetens syfte». Man varnar alltså för en standardsänkning, men man finner kostnaderna för organisation, arbetsformer, lokaler och utrustning motivera en översyn. Inte minst bör standardanspråken på lokalerna prövas, anser man. Man tycker vidare, att man bör avstå »från långt gående krav på enhetlig reglering och centralt bestämmande i frågor om anordningarna för och bedrivandet av verksamheten. Det är därför enligt stadsförbundets mening av vikt, att kommunernas handlingsfrihet på området icke otillbörligt begränsas». Styrelsen slutar med att finna det »i hög grad påkallat, att den åsyftade allsidiga utredningen om skolmåltsverksamheten igångsättes snarast och genomföres utan dröjsmål».

Tydligare torde man knappast kunna uttala sig. Tonens skärpa bör måhända också observeras. Den som bär skon vet ju var den klämmer.

Styrelsen för Svenska landskommunernas förbund »anser också, att tiden nu är mogen för en översyn av skolmåltsverksamheten ur organisatoriska och andra synpunkter». Man önskar nya

överväganden rörande lokalernas standard samt angående utrustningen.

En utredning av det slag, som reservanterna begär, har också tillstyrkts av Målsmännens riksförbund, liksom av Skolstyrelseförbundens rikskommitté. Till utskottet har även inkommit ett yttrande från näringsfysiologiska institutet, vilket likaledes tillstyrker en utredning främst för att bereda den s. k. oslofrukosten en bättre ställning i statsbidragshänseende. Det betyder alltså att fem instanser tillstyrkt utredningen, och fortsättningen av mitt anförande skall visa, att endast två remissinstanser avstyrkt förslaget om utredning.

Bland dem som avstyrkt utredningen finner vi främst statskontoret, som anser att redan fungerande utredningar, bl. a. de sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område samt skolöverstyrelsen, borde räcka till för vad motionärerna begär, detta tydligen utan att ha observerat, att den allsidiga undersökning, som motionärerna är ute efter, i så fall skulle uppdragas bl. a. åt ett organ, som skulle tvingas att bedöma egna tidigare åtgärder, eller ett organ, som endast har möjlighet att verkställa sitt uppdrag inom en mycket begränsad sektor av det föreliggande problemet. Skolöverstyrelsen drar i sitt yttrande sitt svärd till försvar för den lagade maten. Styrelsen erkänner dock, att smörgåsar kunna beredas på sådant sätt, att de ur näringssynpunkt bli tillfredsställande.

Det är för oss reservanter av en viss betydelse, att skolöverstyrelsen i sitt remissyttrande i samband med ett resonemang om den danska skolfrukosten som den naturligaste sak i världen meddelar, att de nuvarande bestämmelserna om skolmåltider i Danmark erhöill giltighet den 1 juli 1951. Skolöverstyrelsen skriver därefter: »Först efter tre år anses det i Danmark att tillfredsställande erfarenhet vunnits om bestämmelsernas lämplighet. Efter denna tid skola bestämmelserna upptagas till omprövning av riksdagen.» Det är detta sista som vi finner högst naturligt. Visst bör det väl vara riksdagen som efter en tids erfa-

renhet bör uppta dessa bestämmelser till en ny omprövning. Det är Sveriges riksdag, inte en Kungl. Maj:t underställd myndighet, som har ansvaret och som nu efter sju år bör känna ett behov av att ånyo pröva den verksamhet, som den genom sitt beslut igångsatte år 1946. Skolöverstyrelsen har för sin del kategoriskt uttalat, att de fortlöpande undersökningarna bör handhas av skolöverstyrelsen och att alltså en fristående utredning är onödig. Ingen av oss reserverar sig något att invända mot skolöverstyrelsens öfvervilja, när det gäller att stå bakom de fortlöpande, fortsatta utredningarna, men den översyn som det här bör vara fråga om gäller något mera än vad skolöverstyrelsens sektion för hemkunskap och skolmåltidsverksamhet med sina begränsade resurser kan tillhandahålla. Vad det nu gäller är om behovet kräver en av riksdagen begärd fristående granskning av problemet i hela dess vidd. Om man får döma av Svenska stadsförbundets remissvar, åstundar man från det hållet inte en ökad eller forcerad ordregivning från skolöverstyrelsen utan fastmer större kommunal rörelsefrihet, d. v. s. nya principer för verksamheten. Svenska landskommunernas förbund torde befinna sig på samma våglängd, om jag inte är alldeles felaktigt underrättad.

Utskottsmajoriteten anser, att frågan om statsbidrag till skolmåltider och till byggandet av skollokaler kan lösas av de sakkunniga, som utsetts rätt nyligen. Det är visserligen sant, att en utredning om dessa ting nu pågår, men erinringen har ej den vanliga, i dylika fall dödande kraften, eftersom dessa sakkunnigas öferväganden måste bli beroende av en omprövning av den art, som det talas om i motion nr 74 i första kammaren. Den avvägning som begärts i motionerna berör skolmåltidernas inre struktur, utan att åsyfta en standardsänkning, under det att de sakkunnigas uppdrag är inriktat på kostnadsfrågan i sammanhanget stat och kommun. Det är också uppenbart att personalkostnaderna inte enbart är beroende av det förhållande som utskottsmajoriteten påpekar, nämligen att

Ang. skolmåltidsverksamheten.

lönerna utgår enligt avtal med Kommunalarbetsförbundet. Denna fråga hänger ju också rimligen samman med möjligheterna att rationalisera lokalerna, den dagliga driften, ingredienserna i skolmåltiderna, utformningen av den maskinella utrustningen i samband därmed o. s. v. För att illustrera detta skall jag erinra om en redogörelse, som nyligen stod i pressen. Det var ordföranden i Borås stads folkskolors sociala nämnd, fru Rosa Dyring, som hade framhållit, att det efter verkställda försök i Borås stad hade visat sig, att man för att tillaga en köttsoffa för 600 elever enligt hittills tillämpade metoder behövde 13 timmar. Använde man i stället som utgångspunkt för tillagningen av denna köttsoffa ingredienser på burk, som finns att köpa, så blev tiden för tillagandet av samma mängd soffpa 57 minuter. En så revolutionerande sänkning av tillagningstiden som från 13 timmar till 57 minuter måste, efter vad allt sunt förnuft säger, inverka dels på hela kostnaden för tillagandet av dylika måltider och dels på detaljen personalkostnader.

Att en översyn av den erforderliga utrustningens förbilligande skulle vara onödig, som utskottet här skriver, »i betraktande av den snabba utveckling som för närvarande äger rum på det maskinella området», ter sig verkligen gåtfullt. Det skulle, om påpekandet vore riktigt, innebära att man för alltid vore dömd till passivitet i fråga om denna del av verksamheten. Det är vidare självfallet, att den här begärda utredningen som utskottet påpekar icke har möjlighet att påverka prisbildningen på matvarorna, men den skulle äga möjlighet att, bl. a. i enlighet med de synpunkter som anlagts av det näringsfysiologiska institutet, upptaga sammansättningen av typmatsedlarna till diskussion, tillgodogöra sig de erfarenheter, som redan vunnits i det egna landet under de gångna åren och komplettera dem med erfarenheter utomlands, icke minst i USA, där den moderna livsmedelsindustrien står högst i världen.

Det är klart att man kan acceptera vad skolöverstyrelsen säger genom skol-

Ang. skolmåltidsverksamheten.

överläkaren professor C. W. Herlitz, nämligen att den lagade maten är den för oss bästa typen av skolmåltider. Jag tror nog också det, och jag har själv aldrig, när jag arbetat för skolmåltider, propagerat för eller medverkat till åstadkommande av någon annan typ. Men jag är därför inte så inbilsk, att jag tror, att det inte kan tänkas någon annan form av skolmåltider, när jag vet, att hela den anglosachsiska världen har en helt annan syn på de ingredienser som skall ingå i en skolmåltid än vad vi för ögonblicket råkar ha.

Jag erinrar mig för övrigt, att presidentskan Roosevelt, när hon var här i Stockholm för några år sedan och visades skolmåltidsverksamheten, uttalade sin förvåning och häpnad över att det i våra skolmåltider inte ingick t. ex. råkost. Jag erinrar mig också, att fru Alva Myrdal, när hon på hösten 1946, alltså strax efter det vi hade fattat vårt beslut om skolmåltidsverksamheten, uttalade sitt ogillande av detta beslut. Hon kom också från Amerika och hade väl ungefär samma synpunkter på detta problem som presidentskan Roosevelt hade.

Jag är emellertid ingen specialist på sammansättning av skolmåltider, i varje fall inte i den utsträckning att jag har anledning att utveckla mig till något slags fanatiker på detta område. Jag kan inte själv bedöma om den lagade maten, vår blodpalt eller pölsa, är bättre än råkosten. Det vare mig fjärran att döma i denna subtila angelägenhet. Jag skulle kunna föreställa mig, att det vore möjligt att överleva en skolfrukost av både den ena modellen och den andra.

Vi reservanter anser alltså i likhet med Svenska stadsförbundet, att en ingående undersökning av hela verksamheten är behövlig. Reservanterna ansluter sig till styrelsens i Svenska landskommunernas förbund mening, att det just nu är ändamålsenligt att föranstalta om en översyn, vilken skulle kunna ge möjlighet att konfrontera erfarenheterna från olika delar av landet med varandra. Det förefaller oss visserligen angeläget,

att skolöverstyrelsen som hittills även i framtiden genom fortlöpande undersökningar följer verksamheten på detta område, men det är oss lika klart, att den utredning som det här rör sig om bland annat även bör få till uppgift att pröva och bedöma de hittills vidtagna åtgärderna och att den alltså rimligtvis bör anförtros åt ett organ, som innesluter en mera allsidigt sammansatt expertis än den som skolöverstyrelsen nu kan tillhandahålla. Det har också under utskottets arbete meddelats, att skolöverstyrelsens personella resurser inom sektionen för hemkunskap och skolmåltidsverksamhet inte ens för närvarande är tillfyllest för de betydande arbetsuppgifter som normalt där föreligger. Och när denna sektion nu ser mot framtiden och är beredd att axla ännu större uppgifter, att möta den observans som nu blivit vaken ute i landet, vad är det då man begär för den upprustning som anses erforderlig? Jo, man begär 14 000 kronor, vilket ungefär motsvarar en assistentlön. En dylik upprustning kommer inte att betyda något i detta sammanhang.

Skolöverstyrelsen står alltså i dag icke rustad att motsvara de förväntningar, som utskottsmajoriteten ställer på den. Men därtill kommer — vilket jag tidigare understrukt — att det ur principiella synpunkter måste vara fullkomligt felaktigt att ge en utredning av den här tänkta arten åt det organ, vars hitillsvarande åtgärder bland annat måste bli föremål för prövning och bedömande.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få tillstyrka bifall till reservationen.

Herr OHLON (fp): Herr talman! Sedan herr Arrhén så utförligt belyst denna fråga är det inte mycket att tillägga. Jag vill bara påpeka, att vad som föreslås från reservanternas sida inte helt överensstämmer med motionerna. På den ena högermotionen har även reservanterna yrkat avslag. Den andra högermotionen är i huvudsak tillstyrkt av dem, och den skrivning som finns i reservanternas kläm överensstämmer när-

Ang. skolmältidsverksamheten.

mast med klämman i folkpartiets motion, fastän även där råder en viss nyansskillnad. Man torde kunna säga, att ingen av motionerna i sin helhet är tillstyrkt ens av reservanterna.

Skillnaden mellan vad utskottsmajoriteten föreslår och vad minoriteten vill är i själva verket ganska liten. Båda parter anser att tiden nu är inne för en översyn av skolmältidsverksamheten. Denna har visserligen fortgått i sex år, men den startade under delvis mycket improviserade förhållanden, och det är klart att här finns svagheter som behöver avhjälpas. Skillnaden mellan majoriteten och minoriteten är den, att majoriteten anser att skolöverstyrelsen skall verkställa denna undersökning, under det att vi i minoriteten förmenar att med detta går inte skolöverstyrelsen i land med sin nuvarande personal. Vi har visserligen på båda sidor antytt, att det vore önskvärt med en förstärkning av skolöverstyrelsen i denna detalj, men det vore meningslöst att permanent förstärka den med en större expertis, som behövs för en tillfällig undersökning av skolmältidernas utformning och organisation. Detta är en tillfällig sak och bör alltså anförtros åt en tillfällig utredning.

Det mest angelägna i dagens situation är att få denna verksamhet, som ju omfattas med mycket stort intresse från allmänhetens sida, bättre spridd över landet än för närvarande. Om jag inte alldeles missminner mig, kommer barnen bara vid ett par och sextio procent av folkskolorna i åtnjutande av skolfrukost, och vid de högre skolorna ligger inte procentsiffran högre än vid fyrtio. Detta sammanhänger tydligen med de stelbenta statliga bestämmelser som råder beträffande statsbidraget och som har gjort att många kommuner, särskilt på landsbygden, inte har kunnat arrangera skolmältider. Det är landsbygden som framför allt är missgynnad i nuvarande situation.

Herr Arrhén talade i sitt anförande om alla de remissinstanser som har tillstyrkt en utredning enligt folkpartimotionen. Det är bara statskontoret och skolöverstyrelsen som har ställt sig av-

visande, statskontoret av rent formella skäl och skolöverstyrelsen därför att den ju är direkt engagerad i detta. När jag nu är inne på frågan om remissinstanserna skulle jag vilja säga ett par ord.

Vid vårsessionen väckte fru Gärda Svenson, och några andra ledamöter i denna kammare vill jag minnas, en motion som gick ut på en undersökning av behovet av en professur i näringslära. Statsutskottet har haft motionen till behandling och sagt att inrättandet av en professur i näringslära är kanske att gå litet för långt, men vad som är angeläget är att vi får ökad forskning på näringsfysiologiens område. Jag vill minnas, att när vi behandlade detta ärende i statsutskottets andra avdelning, pekade vi speciellt på skolmältidsverksamheten, som borde göras till föremål för forskning ur fysiologisk synpunkt.

De motioner som föreligger i dag har inte remitterats till ett organ, vilket i alla fall har yttrat sig, nämligen näringsfysiologiska institutet. Detta hade ett sammanträde i våras. De där närvarande utgjorde den större delen och den förnämsta delen av den expertis som vårt land kan uppbringa på näringsfysiologiens område. Det visar sig alltså, att det redan nu finns forskning på detta område. Näringsfysiologiska institutet, som är en auktoritativ församling, sade enhälligt ifrån, att skolmältidsverksamheten icke är bra som den för närvarande är utgestaltad och att den bör göras till föremål för en undersökning. Med anledning av sin överläggning skrev institutet på eget initiativ till andra avdelningen och anmälde sina synpunkter. Vad institutet har sagt finns inte refererat här i handlingarna, eftersom frågan inte var remitterad till detta organ, men jag vill påpeka att reservanterna i näringsfysiologiska institutets yttrande har det allra starkaste stöd för sitt yrkande.

Jag vill med dessa ord, herr talman, hemställa om bifall till reservationen.

Herr SUNNE (fp): Herr talman! De föregående talarna har ju redan redogjort för innehållet i de olika motioner-

Ang. skolmåltidsverksamheten.

na i denna fråga. Men då jag tillsammans med några andra ledamöter i denna kammare har varit med om att framföra en motion — det gäller nr 74 i denna kammare, likalydande med nr 98 i andra kammaren — vilken motion reservanterna huvudsakligen följt, skulle jag vilja säga några ord.

Jag vill då allra först betona, att jag anser skolmåltiderna vara en så värdefull reform, att jag i likhet med en av remissinstanserna här vill varna för åtgärder, varigenom verksamhetens värde kan äventyras och skolbespisningens standard sänkas. Men vi vet ju, att verksamheten redan nu kostar en betydande summa — 100 miljoner kronor — och ända är det ju bara ungefär hälften av cleverna vid våra skolor som blir delaktiga av denna förmån. Herr Ohlson nämnde nyss, att det var cirka 60 procent i folkskolan och cirka 40 procent i de högre skolorna. Det är därför klart, att kostnaderna måste stiga betydligt, när reformen blir helt genomförd. Vi har i vår motion frågat oss, om inte sådana rationaliseringsåtgärder är möjliga, som kan leda till väsentliga besparingar utan att därför reformens syfte behöver äventyras. Vi har ansett detta vara av så stor vikt, att en allsidig undersökning bör vara påkallad.

För min personliga del har jag ett livligt minne av min egen skoltid i en landsbygdsskola med lång skolväg, där skolmåltiderna bestod av medhavda smörgåsar intagna i en dåligt uppvärmd skolkorridor. Jag vill betona, att jag har den allra livligaste önskan, att den nya generationen i dessa skolor skall ha det bättre ställt när det gäller skolmåltider än min generation hade det — levnadsstandarden har ju stigit betydligt sedan dess. Men hur är det ute i dessa landsbygdskommuner med lång skolväg och små bygdeskolor när det gäller skolmåltiderna? Jo, ungefär likadant som det var för 50 år sedan. Då var kanske smörgåsarna litet olika. Vi kunde ju möjligen travestera ordspråket »Lika barn leka bäst» till »Rika barn kaka bäst». Men det borde inte vara så nu i vår demokratiska tid. Jag har intervjuvat åt-

skilliga skolstyrelseledamöter i kommuner hemma i mitt eget län och fått bekräftelse på att barnen fortfarande sitter i korridorerna och förtär sin smörgåsar och dricker den kalla mjölken. De lämnar sina hem vid sjutiden på morgonen och återkommer vid fyrafemtiden på eftermiddagen. Här om någonsin anser jag att det vore välföogat med en lagad skolmåltid. Men skoldistriktet anser sig inte ha några resurser, vare sig i fråga om lokaler eller personal. Så går det ena året efter det andra utan att något blir gjort. Här borde man väl ändå undersöka, om det inte vore möjligt att lämna bidrag till en skolmåltid, som är något enklare än de som förekommer i de stora kommunerna, så att barnen åtminstone kunde få något — det vore ju bättre än intet.

Jag träffade häromdagen en skolstyrelseledamot i en sådan landsortskommun, och vi kom att diskutera skolmåltiderna. Han meddelade då att man där hade planer på att uppföra en barack — den skulle kosta över 100 000 kronor — för skolbespisning vid den största av distriktets skolor. Man skulle anskaffa en skåpbil för att transportera maten till de mindre skolorna ute i kommunen; det är en skogskommun detta, och skolorna ligger alltså rätt långt ifrån varandra.

Men han var inte alls säker på att denna anordning skulle godkännas av vederbörande myndighet, så att statsbidrag kunde erhållas, och utan ett sådant ansåg han att kommunen omöjligen skulle orka med att genomföra denna anordning. Landskommunernas förbund har då det gäller skolmåltidslokaler ansett att kraven ställts för högt och bland annat yttrat: »Exempel saknas ingalunda på att de statliga skolmyndigheterna vid prövning av nybyggnadsärendena ställt krav på måltidslokalernas standard, som näppeligen varit samhälls- och kommunalekonomiskt försvarbara. Också i fråga om utrustningen av lokalerna torde en bättre ekonomisering vara möjlig. Framför allt har från kommunalt håll framhållits att den dyrbara maskinella köksutrustningen understundom framstår som överdimensionerad.»

Vi har i vår motion framhållit att man bör avväga såväl lokalernas storlek som deras tekniska utrustning efter måltidsverksamhetens omfattning. Vidare bör måltidstypen anpassas efter barnens behov och befolkningens måltidsvanor inom respektive kommuner, vilket förutsätter mindre snäva statsbidragsbestämmelser än de nuvarande. Som det nu är, kan en kommun, om den tar hänsyn just till ortens kostvanor, råka mycket illa ut när det gäller statsbidraget, och detta, fastän den kanske har försökt göra saken bättre än skolöverstyrelsen i sina typrecept för skolmåltider har anvisat. Jag skall som ett exempel på detta anföra Torups skoldistrikt i Halland, eftersom jag känner litet till det.

Detta skoldistrikt uppförde för några år sedan en ny centralskola med skolmåltidslokal som har den allra modernaste utrustning — jag vågar påstå det, eftersom jag själv besökt skolan i fråga. Man har också anställt utbildad personal för skolbespisningen och ansökt och erhållit statsbidrag med 13 687 kronor 19 öre för redovisningsåret 1950/51. Folkskolstyrelsen i Torup blev därför ganska förvånad och häpen, när den i januari månad i år erhöll en skrivelse, vidarebefordrad av länsstyrelsen, från riksräkenskapsverkets fjärde revisionskontor om återbetalning av statsbidraget.

Vad var nu anledningen till detta? Jag har avskrift av handlingarna här, så jag vet vad jag talar om. Det heter bland annat i skrivelsen, att revisionen »under hand inhämtat från distriktet, att den totala smör- och margarinförbrukningen för skolmåltidsverksamheten under bespisningsåret uppgått till 301 kg. Den å varje utspisad måltid och elev belöpande kvantiteten smör och margarin synes sålunda uppgå till cirka 9 g.» Så heter det vidare: »Jämligt 2 § kungörelsen den 23 juni 1946 (nr 553) angående statsbidrag till anordnande av skolmåltider skall som villkor gälla att skolmåltiden består av smörgås och mjölk samt en lagad rätt i huvudsaklig överensstämmelse med av skolöverstyrelsen utfärdade typmatsedlar. Enligt av överstyrelsen

Ang. skolmåltidsverksamheten.

utfärdade typmatsedlar skall alla dagar per elev förutom en lagad rätt åtgå 15 gram smör eller margarin eller en blandning därav till smörgås. Revisionen har vidare erfarit, att förutom sagda kvantitet smör eller margarin cirka 5 gram matfett per måltid förutsattes skolat förbrukas vid tillagningen. Enär sammansättningen av distriktets skolmåltider icke synes överensstämma med av skolöverstyrelsen utfärdade anvisningar i ämnet och de för erhållande av statsbidrag gällande villkoren sålunda icke uppfyllts, torde bidrag av statsmedel i förutvarande fall icke bort utgå.» Till sist hemställes att de 13 687 kronorna måtte insättas på länsstyrelsens postgirokonto, d. v. s. återbetalas.

Skolmåltidsnämnden i Torup tog upp ärendet och avgav yttrande till folkskolstyrelsen. Nämnden lämnar där den upplysningen, att man beträffande smöråtgången uppgivit en någon för liten kvantitet, då man nämligen inte medtagit förbrukningen vid en s. k. utskola, där det hade åtgått 23 kg smör. Den totala förbrukningen uppgick alltså i själva verket till 334 kg. Vidare säger nämnden: »Förbrukningen av smör och margarin kan vid första påseende förefalla låg, men med hänsyn till de kostvanor, som äro förhärskande bland de utspisade — en avsevärd del av barnen äter endast en smörgås — är denna konsumtion förklarlig. Då det vid igångsättande av skolmåltidsverksamheten visade sig, att flertalet barn ej förtärde den andra smörgås, som framsatts till var och en, placerades i stället extra smörgåsar på en särskild bricka. Barnen kunde sedan i obegränsad omfattning hämta det antal smörgåsar, de önskade. Någon som helst ransonering av smörgåsar har icke ägt rum. Smörgåsarna ha alltid varit rikligt försedda med smör. Minst en gång per vecka har som pålägg serverats helfet ost. Att smörgåskonsumtionen varit så låg kan möjligen delvis förklaras vara en reaktion mot smörgåsätandet före skolmåltidernas tillkomst.» Sedan kommer det, som jag måste beteckna som det kuriösaste i denna historia. Skolmåltidsnämnden förklarar: »En annan bidra-

Ang. skolmåltidsverksamheten.

gande orsak till att matfettkonsumtionen icke varit så stor är den, att stekning av fisk skett med tillsats av stekflott, som även i viss utsträckning utnyttjats vid tillredning av pannkakor. Föreståndarinnan vid skolmåltidsverksamheten har handlat i överensstämmelse med de råd och anvisningar, hon fått vid den utbildningskurs för föreståndarinnor, anordnad av kungl. skolöverstyrelsen, och som varit förlagd till Hvilans folkhögskola.»

Hon hade alltså följt de råd och anvisningar hon fått under kursen vid denna skola, och på grund av att hon använde mera stekflott och det följaktligen gick åt mindre smör, återkrävdes det statsbidrag som kommunen hade fått. Jag måste säga att det inte kan vara klokt eller riktigt med en så rigorös tillämpning av statsbidragsbestämmelserna.

Skolmåltidsnämnden säger vidare, att den vill »med bestämdhet hävda, att de inom distriktet serverade skolmåltiderna varit av den beskaffenhet, att de mer än väl uppfyllt de krav, som av kungl. skolöverstyrelsen äro stipulerade».

Folkskolestyrelsen instämmer i vad skolmåltidsnämnden har sagt och »vill på det bestämdaste bestrida det befogade i de av riksräkenskapsverket gjorda anmärkningarna». Den översände handlingarna till skolläkaren, och jag skall citera några rader ur hans yttrande. Han säger: »Såvitt jag kan finna ha skolmåltidernas kvalitet i Torup inte bara uppfyllt utan även överträffat de krav, som anses kunna ställas på skolmåltider, och att just detta medfört ett formellt fel, om sådant kan anses föreligga. Det synes mig beklagligt om formella fel skulle få företräde framför sakskäl, så att endera barnen skulle tvingas äta mer matfett än de önska, eller att matstandarden sänkes, eller som ett sista alternativ, slöseri vid stekning skulle behöva tillgripas, varvid matfett till stor del går förlorat och dessutom tillföres i olämplig form.»

Herr vice talman! Jag vet inte hur det har gått, men såvitt jag är underrättad är frågan nu, ett år efteråt, ännu inte avgjord, utan kravet på skolstyrelsen att

återställa beloppet står fortfarande kvar. Så där kan det alltså gå, om man försöker göra skolmåltiderna bättre än enligt skolöverstyrelsens anvisningar.

Då vi i vår motion framhåller, att det synes oss vara nödvändigt att undersöka, om man icke genom olika rationaliseringsåtgärder kan nå fram till avsevärda besparingar utan att därför göra avkall på kravet på en ur närings- och andra synpunkter fullgod skolmåltid, är det av intresse att ta del av remissyttrandena. Så gott som samtliga — herr Arrhén nämnde fem, och undantag är endast skolöverstyrelsen och statskontoret — har tillstyrkt en allsidig undersökning.

Svenska stadsförbundet anser det påkallat med en ingående undersökning av hela verksamheten för att utröna vilka möjligheter som kan finnas att åstadkomma utgiftsbegränsningar på området utan eftersättande av verksamhetens syfte.

Svenska landskommunernas förbund anser att en översyn av skolmåltidsverksamheten ur organisatoriska och andra synpunkter borde komma till stånd, och liknande synpunkter framföres av Målsmännens riksförbund och Skolstyrelseförbundets rikskommitté.

Trots detta gör emellertid utskottsmajoriteten en, skall vi säga undanmanöver för att komma ifrån en fristående central undersökning av skolmåltidsverksamheten. Det var visst herr Ohlon som sade, att vi naturligtvis inte har någonting emot att skolöverstyrelsen skulle verkställa undersökningen, men vi är av den bestämda uppfattningen, att man där saknar både resurser och medel och att det därför vore allra bäst med en fristående förutsättningslös undersökning.

I den reservation, som har lämnats, framhålles att tiden nu skulle vara inne för en allsidig och grundlig fristående undersökning om rationaliseringsåtgärder i fråga om skolmåltidsverksamheten, och det föreslås också att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig undersökning rörande skolmåltidsverksamhetens rationalisering.

Herr vice talman! Jag ber att med

Ang. skolmåltidsverksamheten.

det anförda få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr NÄSSTRÖM (s): Herr talman! Av den hittills förda diskussionen får man det intrycket att intresset inte är över sig stort. Jag har tittat litet över salen och funnit, att ungefär en sjättedel av kammarens ledamöter har varit intresserade av detta problem. Jag misstänker, att om jag talar lika länge som reservanterna har gjort nu, då kanske det blir bara herr förste vice talmannen och jag kvar här i kammaren.

Vad beträffar den sakliga delen av denna diskussion, har jag icke kunnat förmärka, vare sig i avdelningen eller i utskottet, att det har funnits någon som undervärderat skolmåltiderna. Alla har slagit vakt om dem, och de flesta har också slagit vakt om s. k. fullgoda måltider. Därför tycker jag det är egendomligt, när vännen Sunne här börjar tala om hur det var tidigare, då han på sin tid fick äta medhavda smörgåsar. Jag utgår ifrån att praktiskt taget alla som sitter i första kammaren har varit med om den saken, men det är ett passerat skede, och vi vill inte ha tillbaka det tillståndet.

Beträffande herr Arrhéns anförande vill jag inte säga något annat än att jag beklagar att Borås tycks ha råkat ut för någon uroxe, eftersom man måst hålla på att koka den i 13 timmar. Det var verkligen tråkigt, tycker jag. Men det är väl ändå så att när man bevisat för mycket, har man gjort sin egen sak en otjänst. Det var ju förberedelser också där.

Vad sedan gäller denna måltid, som kom till på 57 minuter, så vet jag att det går att ordna. Det går ibland att förkorta arbetstiden. Men då måste man också väga kostnaderna mot varandra och undersöka, om man verkligen tjänar någonting på denna burkmat, som det här var fråga om. Det är kanske det viktigaste.

Här har hela tiden i motioner och eljest talats om att man skall göra en stor undersökning. Syftet därmed tycks

ha varit, att man skall söka förbilliga skolmåltiderna utan att eftersätta kvaliteten. Det är kanske då av intresse att se, vad de nuvarande fullgoda måltiderna kostar. Det har skolöverstyrelsen redovisat mycket noggrant. Det är en undersökning, som kom till för kort tid sedan. Man har gjort undersökningar i 232 landsbygdsdistrikt och 49 städer. Man har kommit fram till att där man lagat maten i distriktets egen regi — det är alltså fråga om fullvärdiga måltider — och maten tillretts och serverats i varje skola för sig, så har måltiden kostat i medeltal 81 öre på landsbygden och 99 öre i städerna. Där man lagat maten centralt och skickat ut den till de olika skolorna, har den kostat 78 öre per måltid i städerna och 90 per måltid på landsbygden. I de fall där maten har tillretts av leverantör, som sände ut den till de olika skolorna, har den kostat 1:10 kronor i städerna och 1:11 kronor på landsbygden. Det är helt naturligt att det blir något dyrare för privata leverantörer. För kommunerna har man ju inte räknat med kostnaderna för lokal och dylikt. Men även de av mig sist nämnda siffrorna tycker jag för min del kan anses som blygsamma. När man gör en jämförelse mellan kostnaderna för dessa fullgoda måltider och vad man får betala på olika näringsställen, så tycker jag att såväl skoldistriktet som de leverantörer, vilka det här är fråga om, har lyckats mycket bra. Kan fullgoda måltider ordnas till dessa priser, tycker jag inte att man har mycket att klaga på.

Vad jag nu sagt innebär emellertid inte att jag skulle anse att allt är bra som det är och att vi nu kan stanna i utvecklingen på detta område. Det har utskottsmajoriteten inte heller velat vara med om, utan vi vill att det skall ske fortskridande undersökningar på detta område, så att vi kan följa utvecklingen undan för undan.

När det gäller att ta ställning, om det behövs en engångsutredning eller om det är klokare att överlämna undersökningsarbetet åt skolöverstyrelsen, så finns det vissa moment som man måste

Ang. skolmåltidsverksamheten.

ta hänsyn till. Kostnaderna för skolmåltiderna fördelar sig på fyra huvudgrupper. Till en början har vi lokalkostnaderna. Däröfver pågår för närvarande en utredning. Vi brukar ju icke i detta hus, när vi vet att det pågår en utredning, yrka på att en ny utredning skall komma till stånd. Då får man lätt den uppfattningen, att det är ett yrkande för yrkandets egen skull. Det pågår alltså en utredning i fråga om lokalkostnaderna, och vi hoppas att den skall komma till ett resultat, som riksdagen kan godkänna.

Den andra stora gruppen av kostnader gäller arbetslönerna. Den allra största delen av skoldistriktens måltidspersonal är ansluten till respektive fackförbund. Det är alltså kollektivavtalslöner som betalas ut på de allra flesta håll. Det är bara de mycket små kommunerna, som inte har det ordnat på det sättet. Då måste man fråga sig vad en engångsutredning skall kunna utröna på denna punkt. Är det verkligen någon som tror att en sådan tillfällig utredning skulle kunna påverka lönerna inom detta område? Jag tror inte att det är någon som har den uppfattningen, i varje fall inte i denna kammare.

Den tredje kostnadsfaktorn, som vi här har att räkna med och som är av stor vikt, gäller den maskinpark, som skoldistriktet anser nödvändig för tillredning och servering av skolmåltiderna. Just på detta område har det skett en mycket hastig utveckling. Vad som var modernt för endast ett par tre år sedan är inte modernt i dag. Det kommer fram nya maskiner undan för undan. Så mycken erfarenhet har vi väl ändå haft av vissa utredningar, att vi tryggt kan säga, att på liknande områden som detta har det hänt och kommer kanske att hända, att när utredningen är färdig, så är den redan till sitt innehåll förlegad. Vi har stora företag som är mycket intresserade av den utveckling, som sker på detta område. De försöker komma fram med nya maskintyper undan för undan, som kan passa för de olika skoldistriktet och för den nya tidens krav. Med frågan om maskinkostnaderna sammanhänger ett annat problem, nämligen avvägningen

mellan maskiner å ena sidan och den mänskliga arbetskraften å andra sidan. Därvidlag kan inte en central utredning göra några uttalanden. Det måste alljämt ligga i de enskilda skoldistriktens skön att i varje särskilt fall göra denna avvägning. Det är inte säkert att man förbilligar skolmåltidskostnaderna genom att köpa dyra maskiner. Det är endast under förutsättning att antalet anställda kan minskas i motsvarande grad som det blir en ekonomisk vinning för skoldistriktet att inköpa maskiner. Den saken kan emellertid inte avgöras utan att man i varje särskilt fall tar hänsyn till de lokala förhållandena, känner till arbetsplatsen och alla de faktorer som här inverkar.

En avgörande synpunkt för utskotts-majoriteten har, herr förste vice talman, varit att det i detta hus varje år framställs alltför många yrkanden om nya utredningar. Under de år som jag varit med här har jag emellertid sällan deltagit i behandlingen av ett förslag, där kravet på en central engångsutredning varit så litet befogat som just i detta fall.

Det för skoldistriktet viktigaste i hela detta problem om skolmåltiderna är faktiskt frågan om statsbidragets storlek. Genom penningvärdeförsämringen har en allt större börda övervältrats på kommunerna, medan statens bidrag i realiteten blivit allt mindre. Det gäller här för oss att få till stånd en riktig avvägning av kostnaderna mellan staten och kommunerna. De flesta kommunalmän och ledamöter av folkskolestyrelser i vårt land anser helt säkert att det framför allt är på denna punkt som en ändring måste komma till stånd. Det pågår ju också för närvarande en utredning om statsbidragets storlek.

När vi inom utskotts-majoriteten så objektivt som vi kunnat försökt väga de fördelar, som man anser sig kunna vinna genom en engångsutredning, mot de skäl som talar för att denna fråga fortfarande får handhas av skolöverstyrelsen, som undan för undan får följa utvecklingen på området, har vi kommit till den uppfattningen, att vi gör saken en större

tjänst, om denna uppgift även i fortsättningen får ligga kvar hos skolöverstyrelsen. Skolöverstyrelsen kan då månad för månad följa med vad som sker på detta område och har dessutom möjlighet att låta skoldistriktet snabbt få del av sina erfarenheter. Jag har här i min hand en bunt av »Aktuellt från skolöverstyrelsen», som varje år skickas ut till skoldistriktet och folkskoleinspektörerna. I dessa meddelanden redogör skolöverstyrelsen för sina erfarenheter beträffande skolmåltidsverksamheten. En engångsutredning skulle inte ha samma möjligheter att fortlöpande följa utvecklingen, utan då utredningen blir färdig med sitt förslag, riskerar man att vad utredningen föreslår kanske inte längre är aktuellt.

Jag har med dessa ord, herr förste vice talman, velat redogöra för hur vi sett saken i statsutskottet. Jag poängterar att det i utskottet inte rått någon meningsskiljaktighet om att vi alla vill ha en fullvärdig måltid. De motioner som här åberopats om s. k. oslofrukostar och annat dylikt, vann ingen genklang i statsutskottet. Man ville inom utskottet icke vara med om en standardsänkning på detta område. Vi är övertygade om att vi här i Sverige har råd att allttjämt låta våra barn få en fullgod måltid i skolorna. Detta är ju också önskvärt av flera skäl, bl. a. med tanke på de fördelar som skolmåltiderna innebär för de yrkesarbetande mödrarna. Det är utomordentligt värdefullt för dessa mödrar att kunna lita på att barnen i skolan får en fullgod måltid.

Det har alltså inom utskottet icke funnits några delade meningar om nödvändigheten att ge barnen en fullgod skolmåltid, utan meningsmotsättningen gäller, huruvida man bör sätta i gång en engångsutredning eller om det, som utskottsmajoriteten anser, är bättre att skolöverstyrelsen får sköta denna sak. Vi inom utskottsmajoriteten är övertygade om att skolöverstyrelsen här kan göra den bästa insatsen. I utlåtandet föreslås dessutom, att även andra intresserade parter, t. ex. Stadsförbundet, Svenska landskommunernas förbund

Ang. skolmåltidsverksamheten.

m. fl. organisationer, skall få vara med och samverka på detta område och ta de initiativ som man från dessa organisationers sida kan anse befogade för att främja skolmåltidsverksamheten. Jag är övertygad om att skolöverstyrelsen kommer att ta väl vara på alla vettiga förslag.

Med anförande av dessa synpunkter ber jag, herr förste vice talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr NILSSON, PATRICK (bf): Herr talman! I princip anser jag, att man aldrig bör avvisa krav på en utredning, ty man riskerar då lätt att få skenet mot sig, att det är något som man vill dölja och något som man inte vågar se, hur det i verkligheten ligger till. När man skall främja tillkomsten av en utredning, måste man dock ha en känsla av att man genom utredningen i fråga kan få fram något väsentligt, bringa klarhet i en fråga eller åstadkomma en rationellare ordning på något område. Här skulle det ju närmast gälla att undersöka, om man utan att förlora något av skolmåltidernas goda kvalitet skulle kunna göra vissa besparingar.

Både utskottet och reservanterna är eniga om att vi även i fortsättningen skall ge barnen en fullgod skolmåltid. På den punkten råder alltså ingen meningsskiljaktighet. Under min fleråriga verksamhet som skolledare har jag också kommit till den bestämda uppfattningen, att man bör ge barnen en måltid som består av lagad mat. Enligt mitt förmenande är inte barnbespisningen tillfredsställande ordnad med mindre än att en sådan rätt tillhandahålles. Nere i Halland brukar vi säga, att den dagen vi inte fått potatis har vi inte fått någon mat. Uttrycket är naturligtvis tillspetsat, men vi inlägger i det, att med mat menar vi lagad mat, och i lagad mat ingår ju rätt ofta, såsom vi alla vet, just potatisen såsom en huvudbeståndsdel.

Från motionärernas sida har sagts, att man skulle kunna servera en varm dryck och frukt. Jag är inte alldeles på

Ang. skolmåltidsverksamheten.

det klara med om man menar, att barnen i så fall skulle ta matsäcken med sig hemifrån och att det sedan i skolan skulle tillhandahållas endast exempelvis choklad eller någon annan varm dryck och ett äpple, en banan eller något dylikt. Det står i alla fall i motionens sammanfattning, att en skolmåltid enligt motionärernas mening skulle kunna bestå av varm dryck och frukt. Jag kan för min del inte finna det vara en fullgod måltid.

Nu kan man ju säga, att det rent näringsmässigt, alltså med hänsyn till kaloribehovet, går att få en måltid utan att den är vad man brukar kalla lagad. Jag tror emellertid inte att man aldeles skall bortse från våra matvanor. Det spelar en rätt stor roll, att man får den mat man är van vid. Jag skulle föreställa mig, att om man ger barnen en varm dryck, en smörgås och ett äpple, har nog föräldrarna den uppfattningen att barnen har fått mat i skolan. De får då ingen lagad rätt hemma förrän till kvällsmaten. Resultatet av detta blir, att barnen inte får den mat man anser att de bör ha.

Det har nu sagts, att denna fråga skall utredas för att klargöra vilka möjligheter som finns till besparingar. Man skall givetvis inte anse, att det inte kan vara nödvändigt i många sammanhang att göra besparingar. De siffror, som en ledamot av statsutskottet nyss nämnde och som belyser kostnaden — vi känner väl redan till dem — är emellertid inte särskilt stora. Jag tror inte att man genom att exempelvis använda det danska smørrebrødet, med det relativt rikliga pålägg som det har, skulle kunna komma fram till någonting som är billigare. Det är oss alla bekant, att smörgås med rikligt pålägg inte är någon billig kost. Det är klart att man kan göra det hela billigare, om man jämför vad det kostar att köpa en smörgås på ett kafé eller något annat sådant ställe, men man kan ha rätt att säga, att pålägg på smörgås inte är någon billig kost. Jag tror alltså inte att man kan förbilliga skolmåltiderna i någon nämnvärd grad genom en sådan anordning.

Vad det här gäller är först och främst att försöka få fram ett större intresse på kommunalt håll. För närvarande har 40 procent av folkskolebarnen och 50 procent av samtliga barn inte tillgång till barnbespisning. Om man kunde stimulera det kommunala intresset härvidlag och om vi på samma gång — däri vill jag ge reservanternas rätt — kan förvänta mindre rigorösa bestämmelser från skolöverstyrelsen och andra myndigheters sida, skulle man få möjlighet att införa skolbarnsbespisning på betydligt fler håll än vad för närvarande är fallet.

Sedan skulle jag på det allra livligaste vilja understryka vad herr Näsström sade beträffande ökade statsbidrag. Det är en mycket varm önskan på nästan alla håll i vårt land, att vi får större statsbidrag till våra skolmåltider. Genom det ständigt försämrade penningvärde, som vi nu haft under de senaste fyra, fem åren, och även på grund av det statsbidragsförfarande som vi för närvarande har, har kommunernas andel i dessa kostnader blivit avsevärt förstörade i förhållande till vad avsikten var, då statsbidrag till skolbarnsbespisning infördes.

Dessa två saker, alltså mindre rigorösa bestämmelser och ökade statsbidrag, tror jag skulle ge mer än en statlig utredning. Jag tror inte man kan komma till rätta med denna fråga genom en statlig utredning.

Till sist skulle jag vilja framhålla, att man på många håll i vårt land envisas med att ha alltför många bespisningsenheter, alltför små kök. Vägen går över större centrala kök med särskilt riktmärke på en besparing av personalen. Det är just genom en sådan inbesparing som man kan få en kostnadsminskning till stånd. Utskottet har också sagt att det inte har någonting emot att Stadsförbundet och Landskommunernas förbund tillsammans med skolöverstyrelsen undersöker och belyser detta problem. Under sådana förhållanden tycker jag, att man inte kan fordra mera.

Jag vill därför, herr talman, med dessa ord yrka bifall till utskottets förslag.

Ang. skolmåltidsverksamheten.

Fru WALLENTHEIM (s): Herr talman! Det är onekligen med ett visst intresse man läst motionerna i denna fråga. Samtliga stryker under det stora värde skolmåltidsreformen har. Man talar om den stora uppskattningen av skolmåltiderna bland såväl målsmännen och barnen som skolans representanter. Barnens hälso-tillstånd och fysiska spänst har avsevärt förbättrats, framhåller man också. Måhända kan det tillåtas den, som någögot litet fått vara med om förberedelserna för denna reform, att uttrycka sin glädje över allt detta. Och tillfredsställelsen blir inte mindre då man betänker, vilket motstånd denna reform på sin tid mötte från vissa gruppers sida.

I motionerna begäres en utredning med sikte på att förbilliga kostnaderna, och debatten här har företrädesvis rört sig om den frågan. Även om man helt och fullt vill instämma i vad utskottets representant herr Näsström anförde om priset på skolmåltiderna, som verkligen måste anses vara lågt i relation till vad vi vanligen får betala, är det självklart att ingen människa kan ha några in- vändningar mot besparingar, om de inte går ut över det väsentliga, nämligen själva skolmåltiden. Jag tror att vi kanske här som på många andra håll när det gäller vår bygghet ute i kommunerna kan finna exempel på att man i överdriven ambition byggt en aning i överkant. Möjligen skulle man vilja trycka på vad även utskottet varit inne på, nämligen att skolmåltidslokalerna bör utnyttjas bättre. Den gjorda enqueten visar att 30 skoldistrikt av 98 använder dessa lokaler uteslutande för utbespining av skolmåltiderna. Det förefaller åtminstone inte mig riktigt tillfredsställande, att investeringarna i dessa lokaler inte utnyttjas bättre inom kommunerna. Man kan knappast undgå den reflexionen, om man inte samma intressen håller tillbaka här som när det gäller andra framställningar om att få utnyttja skolans lokaler för olika ändamål, t. ex. inom föreningslivet o. dyl.

I likhet med utskottets ärade representant tror jag, att många av motionärernas önskemål om besparingar väl kan

tillgodoses genom de fortlöpande undersökningarna inom skolöverstyrelsen. Man kan också peka på de sakkunniga, som år 1952 tillsattes för att göra en översyn av statsbidragsbestämmelserna på skolväsendets område. Jag vill för min del hoppas, att de små reflexioner, som jag här antytt, kommer att beaktas vid denna översyn. Jag har inte så lång erfarenhet i riksdagen, men nog måste jag säga att jag med ganska stor förvåning har konstaterat, att sparsamhetens företrädare rekommenderar en ny, fristående utredning här, trots att en utredning på området redan pågår.

Vid läsningen av motionerna fäster man sig emellertid inte bara vid motionärernas önskan att förbilliga genom rationalisering av arbetsmetoder, apparatur o. dyl. utan man får nog ett starkt intryck av att de också siktar till något annat. De önskar en annan måltidstyp, som skulle sänka kostnaderna utan att man ger avkall på kravet om fullvärdiga skolmåltider. Jag tror för min del att den förtjusning och glädje, varmed hemmen hälsat denna reform, i mycket hög grad baserar sig på att just lagad mat serveras vid skolmåltiderna. Även i kommuner, där en mycket stor del av befolkningen kan förmodas tillhöra den grupp människor, som enligt herr Berghs yttrande 1946 vill föda och kläda sina barn själva, har skolmåltidsreformen genomförts i mycket stor utsträckning. I min egen hemkommun, Nacka, deltar t. ex. 99,8 procent av barnen i skolmåltiderna. Motionärerna önskar nu att vi skall övergå till att servera smörgås och mjölk eller varm dryck, och de tar Norge och Danmark som förebild. Jag har också bl. a. sett en mycket lustig motivering, nämligen den att barnen föredrar smörgåsar. Vi mödrar har åtskilliga gånger i tal och skrift fått höra, att vi bör bekämpa barnens smörgåsätande. Åtminstone jag fick ofta, när mina barn var små och åt sin frukost hemma, höra att mammorna bör servera barnen ett varmt, ordentligt lagat mål mat, och de mammor, som serverade ungarna smörgås och mjölk när

Ang. skolmåltidsverksamheten.

de kom hem på skolfrukosten, var inte mammor av den rätta sorten.

När statsbidraget till skolmåltiderna klubbades år 1946, tog man ett stort steg framåt mot en förbättrad befolkningsvård. Lektor Nordwall anför några näringsfysiologiska synpunkter i tidskriften Hygienisk Revy. Där säger han, att det måste sörjas för variation av födan. Barn liksom vuxna älskar och behöver omväxling. Har smörgås och mjölk utgjort förtäring på morgonen och kanske även på kvällen förut, bör därjämte något annat tillkomma vid frukosten, vare sig den ätes hemma eller i skolan. En lagad varmrätt måste därför enligt hans mening anses tillhöra en förstklassig och normal måltid ett stycke fram på dagen.

Jag kan inte underlåta att också återge vad som står i de internationella normer på detta område, som enligt professor Abramsons uppgift har införts i födoämnestablerna år 1952. Där säges det, att ett småskolebarn förbrukar per kilogram kroppsvikt flera kalorier än en vuxen. Och han fortsätter, att en pojke i pubertetsåldern med sin snabba tillväxt behöver absolut taget mera äggvita, kalk o. s. v. och har större kalori-behov, absolut räknat, än den fullvuxne karlen med medeltungt arbete.

Vi har genom skolmåltidsreformen vunnit bättre folkhälsa. Barnens arbetsresultat har ökat i skolan på grund av bättre prestationsförmåga, någonting som ofta framhålls från lärarhåll. Vi har vunnit en bättre social utjämning och en önskvärd kontaktmöjlighet både mellan föräldrarna och barnen, som ibland upplever och ofta grymt nog påminner varandra om rågångarna.

Vi vet allesammans, att i de flesta hem går barnen till skolan efter att endast ha druckit te och ätit någon smörgås eller druckit kaffe med bullar. Den energitillförsel, som de får genom detta morgonmål, är snart förbrukad under skoldagen. När vi betänker vad som här har sagts av lektor Nordwall förefaller det mig alldeles otänkbart, att vi skall ta ett steg tillbaka från den lagade maten och servera barnen ett morgonmål i stil med

oslofrukosten. Det måste innebära en försämring, och jag undrar om inte också motionärerna var inne på den tanken till slut, eftersom de i sin reservation skriver, att man åtminstone »till en början» skulle kunna tänka sig att gå den vägen.

Remissinstanserna varnar också för en standardsänkning, och det är med glädje, som man hör de olika talarna här stryka under, att det inte finns något större intresse för att medverka till en sådan. Jag tror att bakom de nuvarande skolmåltiderna med lagad mat står en kompakt föräldraopinion. Jag kan erinra om det försök, som nyligen gjordes i Stockholm att införa en frukost med smörgåsar och som, om jag inte minns fel, mottogs med så starka protester, att man snabbt nog fick återgå till den lagade maten.

Om motionärerna skulle få sin vilja igenom, kommer de allra flesta barnen att få sitt första lagade mål mat långt fram på eftermiddagen, många gånger inte förrän klockan fem eller ännu senare, eftersom många mödrar har förvärvsarbete och inte slutar sin arbetsdag förrän vid fem- eller sextiden. Maten kommer då inte på bordet förrän kanske vid sjutiden på kvällen. Även småbarnen skulle ju på det sättet få vänta på sin lagade måltid. I flera kommuner där skolskjutsar användes låter man småbarnen efter skolans slut gå och vänta på de äldre skolbarnen och har en för alla barnen gemensam skolskjuts hem. Det lär vara enda sättet att göra skolskjutsarna så litet ekonomiskt betygande som möjligt.

Det är lustigt att inte de, som reflekterar på en övergång till oslofrukosten, själva övergår till att äta smörgås. Det är inte många vuxna, som skulle nöja sig med en sådan kost. Industrierbetare och andra arbetare har, när de går till arbetet, sin lagade mat med sig till uppvärmning. Man kan nog frestas till frågan om de motionärer, som här i alla fall antytt att man skulle övergå till smörgåsar, i det långa loppet själva skulle nöja sig med att äta litet smörgåsar och kanske litet kålrötter och morötter. Jag

tror nog att de snart nog hellre går ned i restaurangen och äter lagad mat där.

Tidigare generationer har fått leva på torrskaffning i sju eller åtta år av sin viktigaste utvecklingsperiod. Det har blivit många friska och duktiga människor av dem — det vill jag visst inte förneka — men många har inte blivit det genom att de inte fått den näring, som de hade behövt under uppväxten. Det var enligt min mening en misshushållning med vad vi brukar säga vår värdefullaste tillgång. Och att låta 40 procent av skolbarnen ännu i denna dag få lagad mat först långt fram på eftermiddagen är enligt mitt sätt att se också en verklig misshushållning. Anledningen härtill är väl — utom kostnaderna — att det inte föreligger tillräckligt intresse eller att några kommunala initiativ härutinnan inte kommit fram i de berörda kommunerna.

Allt vad som kan göras för att förbilliga denna reform när det gäller lokaler, utrustning, personal o. s. v. är jag gärna med på, men jag finner det absurt om besparingar skulle genomföras som går ut över skolmåltidens standard i en tid, då vi utan att blinka får svälja oerhörda försvarsutgifter och då det diskuteras, huruvida vi skall ge ut stora pengar på att vrida ratten på våra bilar åt höger i stället för åt vänster.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7,30 eftermiddagen.

Fru CARLQVIST (s): Herr talman! När riksdagen i juni 1946 fattade beslut om fria skolmåltider, hälsades denna reform med glädje och tacksamhet av många familjeförsörjare. Kravet på att alla, som önskade delta i måltiderna, skulle beredas plats, gick inte att genomföra då och är ännu inte helt genomfört av olika orsaker, som vi alla känner till.

I första hand kom i fråga elever med lång skolväg, klana elever, elever, vilkas mödrar var förvärvsarbetande, samt elever som kom från mindre välsituerade

Ang. skolmåltidsverksamheten.

hem och som man riskerade inte skulle få en fullvärdig kost eller om vilka man på förhand visste inte skulle få en dylik kost. Betydelsen av verksamheten torde nu ligga i öppen dag för alla, och hemmen visar en stor uppskattning av förmanen. I de hem, där båda makarna har förvärvsarbete, ger säkerligen vetskapen om att barnen i skolan erhåller en fullgod måltid en trygghet, som med visshet återverkar på deras arbetsprestation. Att nu gå ifrån bestämmelsen om att måltiden skall bestå av lagad mat och i stället föreskriva att den skall bestå av smörgås och mjölk, skulle för många barn innebära en stor försämring.

Skolöverstyrelsen har ju också i sin verkställda undersökning anfört, att det nu torde föreligga minst lika starka skäl som vid tiden för de fria skolmåltidernas införande enligt gällande bestämmelser att föreskriva, att skolmåltidernas huvudbeståndsdel i regel bör utgöras av lagad rätt. Och skolöverstyrelsen framhåller fortsättningsvis, att detta överensstämmer med kostvanorna i de svenska hemmen. Om vid de skolor, som varit föremål för överstyrelsens undersökning, en skolfrukost bestående av smörgås och mjölk infördes, skulle 98 procent av eleverna erhålla sin första lagade måltid först efter skolans slut; de flesta först efter klockan 17. Detta kan inte anses lämpligt, även om smörgåsar kan beredas på sådant sätt att de ur näringssynpunkt blir tillfredsställande.

Om jag förstått en del av motionärerna rätt, är det deras önskan att genom en förenkling av skolmåltiden till smörgås och mjölk nedbringa kostnaderna, och därför föreslås en utredning.

Att sparsamhet med statens och kommunens medel är nödvändig, är en klar och given sak och hälsas nog med tillfredsställelse av oss alla. Utskottet har här i sin skrivning pekat på att såväl frågorna om statsbidrag till skolmåltider och till skollokaler som frågan om skolmåltidslokalernas utformning för närvarande är föremål för utredning, varför det kan synas onödigt med ännu en ut-

Ang. skolmåltidsverksamheten.

redning på detta område. Utskottets talesman har utförligt motiverat utskottets avslagsyrkande beträffande en ny utredning.

Herr talman! Jag skall med dessa få ord be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **ARRHÉN** (h) kort genmäle: Herr talman! Både nästföregående och föregående talare har påstått, att motionärernas förslag skulle innebära att man vill ersätta nuvarande skolmåltider, som i princip består av lagad mat, med en frukost av oslofrukostens karaktär. Så mycket kan dock fordras av deltagare i en diskussion i riksdagens första kammare, att vederbörande åtminstone läser igenom motionerna. Ty i så fall skall skall man finna, att tankegången bakom dessa motioner är att det med hänsyn till att 40 procent av hela vårt barnklientel inte får någon frukost alls, därför att kommunerna inte anser sig ha råd därmed av olika skäl, kan övervägas, om det inte för detta klientel kunde vara lämpligt att införa permanenta möjligheter för en frukost av enklare typ.

På detta sätt förs resonemanget i motionerna. Det är inte alls fråga om att ersätta nuvarande skolfrukost med lagad mat för 58 procent av barnen med en frukost av enklare typ.

Jag måste ytterligare säga, att just denna synpunkt är för mig ganska central. Vad är anledningen till att man exempelvis i nuvarande stund efter sju års verksamhet icke kan ge de resande eleverna vid våra läroverk och högre skolor den skolfrukost, som de kanske behöver främst av hela det ungdomsklientel det här gäller? Jo anledningen är att kommunerna schablonmässigt serverar frukost till skolungdomen i sin egen stad och resonerar som så att läroverkseleverna tillhör fjärrkommuner och att det inte i första hand är dem som man skall försörja med en skolfrukost.

Jag framförde denna synpunkt redan 1946, och den utgjorde en av motive-ringarna till den ståndpunkt som jag hade då, nämligen att man på detta om-

råde skulle gå fram med försiktighet för att så många som möjligt skulle bli gynnade med en skolmåltid.

Herr **OHLON** (fp) kort genmäle: Herr talman! Jag är förvånad över att fruarna Wallentheim och Carlqvist, som verkar vara så snälla, kan komma med sådana yttranden som de i dag har fällt. Som herr Arrhén framhöll, finns det inget som helst underlag för ett sådant yttrande, som fru Carlqvist nu sist fällde, nämligen att det inte kan vara riktigt att gå ifrån den nuvarande ordningen med lagad mat och övergå till smörgås och mjölk.

Det är ingen enda människa som tänkt sig detta. Vad vi begär är att få till stånd en rationalisering i största allmänhet, så att det blir möjligt att sprida skolmåltidsverksamheten ut över landet och åstadkomma den välsignelsebringande verkan, som fru Wallentheim nyss så värtaligt skildrade.

Det hela är, fru Carlqvist, en rättvisefråga! Vi skall inte, genom att uraktlåta att vidtaga den rationalisering som är möjlig eller genom att bibehålla alltför snäva bestämmelser, göra det omöjligt för stora delar av Sveriges ungdom att komma i åtnjutande av skolmåltider.

Herr **PERSSON, HELMER** (k): Jag kunde inte undgå att få det intrycket att utskottets talesman, herr Näsström, nog alltför välvilligt tolkat innehållet i reservanternas linje. Men den bristen hos utskottets talesman har mycket verksamt reparerats dels av fru Wallentheim och dels av fru Carlqvist. Det verkliga innehållet i högerns och folkpartiets linje i denna fråga har också mycket effektivt sönderskjutits av husmödrarna här i landet. De har ju inte kunnat undgå att uppmärksamma, att högerns och folkpartiets framstöt i denna fråga egentligen är ett cyniskt försök att förfuska en mycket god reform. Till sitt innehåll innebär den att man skall ersätta ett mål lagad mat med smörgåsdiet, men här vill man bortförklara det hela ge-

nom att bland annat säga att det inte skall bli någon standardsänkning; det skall vara samman antal kalorier i måltiderna. Men i verkligheten blir det så att man förvandlar barnen till automater, som kan ta emot vad som helst, bara frukosten innehåller ett tillräckligt antal kalorier.

Nå, har nu högern och folkpartiet lyckats vinna gehör? Som jag tidigare nämnde har de inte det. De har rönt motstånd till och med i de egna leden, men det är uppenbart — det kan man inte undgå att uppmärksamma — att reservanternas talesmän här i kammaren med hänsyn till den stämning som uppstått mot deras linje söker retirera och förklara det hela med att det bara är fråga om en rationalisering. Det är uppenbart, att högern och folkpartiet i denna fråga varit ute i ogjort väder och nu försöker ge sin linje ett annat innehåll än vad den i verkligheten har.

Är denna stora attack mot en god reform någonting unikt? Nej, det är det inte. I vår tid, framför allt efter andra världskriget, har dessa partier i ord förklarat, att de är för reformer, men i verkligheten lanserar de en politik, syftande till att förfuska genomförda reformer. Hur skulle det egentligen kunna vara annorlunda exempelvis när det gäller högerpartiet, som ju fortfarande representerar samma socialskikt som tidigare? Principerna för högerens handlande är desamma som tidigare. I denna fråga har man också sökt att mobilisera vetenskapen, ja även kvasivetenskapen. I det svenska folkets medvetande är exempelvis näringsfysiologiska institutet inte någon särskilt utpräglad auktoritet, ty svenska folket kommer mycket väl ihåg, att detta institut sökt inpränta hos folk att det egentligen är hälsosammare att förtära margarin än smör.

Jag vill till sist understryka vad utskottets talesman här sade, nämligen att det är angeläget att statsbidraget till finansiering av skolmåltiderna blir så stort som möjligt, och det är ju att hoppas, att den utredning, som sysslar med saken, skall komma till ett positivt och gott resultat.

Ang. skolmåltidsverksamheten.

Med dessa ord, herr talman, vill jag ansluta mig till yrkandet om bifall till utskottets förslag.

Herr GRYM (s): Herr talman! Jag skall inte ta många minuter av kammarens tid i anspråk. Jag har inte varit i tillfälle att lyssna till denna debatt från början. Jag kom in hit när herr Näsström höll sitt anförande, och jag kan i allt väsentligt instämma i vad han sade.

Jag har, herr talman, inte heller i egentlig mening förberett något anförande. Jag har på grund av sjukdom varit borta från riksdagen och har inte satt mig in i riksdagstrycket i dess helhet. Men när jag som hastigast tittade igenom detta utskottsutlåtande fäste jag mig vid vad som på sidan 3 står citerat ur högermotionen: »Ett stort antal distrikt har inte beslutat anordna skolmåltider på grund av att brist på personal och lokaler samt svårigheter av ekonomisk art ha lagt hinder i vägen. För närvarande ha ca 40 % av landets folkskolebarn icke tillgång till skolmåltid.»

Jag blev verkligen förvånad när jag läste dessa meningar. Var finns dessa 40 procent av Sveriges folkskolebarn, som inte har tillgång till ett mål lagad mat i skolan? De finns åtminstone inte i Norrbotten, knappast i Västerbotten, ja knappast någonstans i Norrland. De är att söka i Mellansverige och kanhända främst i de sydligare delarna av landet. Vi i Norrbotten är ju fattiga, och skoldistriktet brottas med stora ekonomiska svårigheter, om man undantar några såsom Kiruna och kanske något annat. Men vi har aldrig hesiterat för denna verksamhet. Vi började därmed så fort bestämmelserna kom till stånd, och vi skulle aldrig tänka på att återgå till det tidigare systemet och ta bort denna verksamhet — långt därifrån! Jag skulle tro att det är någonting annat som ligger bakom än bristen på personal och besvärligheter av ekonomisk art. Jag undrar, om det inte ändå är den goda viljan som många gånger fattas. Jag skulle tro att det i mångt och mycket brister i det stycket.

Ang. skolmåltidsverksamheten.

När det gäller lokaliteterna skall ingen tro att vi i Norrbotten har högförnämliga sådana för skolmåltiderna. Vi har i skogsbygderna ordnat med barracker, på sina ställen har vi köpt gamla militärbaracker o. s. v. I vissa byar har vi hyrt lokaler i granngårdar. Det går bra att ordna måltiderna där — det finns ju alltid bräder, det går bra att spika bord och ordna med bänkar, det finns tillgång till järnspis o. s. v. och det behövs inte så mycket annat. Nog finns det möjligheter! Mina vänner från Norrbotten, t. ex. herr Bergh, kan säkerligen intyga att det är precis så som jag säger.

Nu skall jag passa på att yttra ett ord också i anledning av herr Helmer Perssons anförande. Han sade, att högern är en privilegierad klass eller någonting i den stilen. Det kan hända att så är. Jag vill inte på något sätt försvara högern, långt därifrån, men rätt skall vara rätt. Högern har dock i Norrbotten ungefär 12 000 röstande, och partiet har kanhända ännu fler anhängare. Inte alla dessa hör till de privilegierade, utan man måste nog söka en del även inom arbetarklassen och bland småbrukarna.

Jag vill i det sammanhanget säga — och detta vet herr Bergh nog också mycket väl — att de bland småfolket, som i Norrbotten röstar med högern, för allt i världen inte skulle vilja vara med om att sänka standarden på skolmåltiderna. Dessa måltider är välsignelsebringande på allt sätt, och reformen har varit ypperlig från första början. Jag vågar påstå, att för många barn på landsbygden, åtminstone i fattiga hem, erbjuder skolan den enda möjligheten att få lagad mat en gång om dagen. Det finns stora familjer, där fyra—fem barn samtidigt går i skolan. Modern har kanske ingen möjlighet alls att på morgonen ge dem någon lagad mat. De får möjligen någon brödbit med sig, kanhända smör, men det är inte så säkert. Sedan får de ge sig i väg och får äta i skolan vid 11-tiden. Någon gång vid 4—5-tiden kommer de hem, och om det vill sig väl får

de lagad mat, men det är inte säkert att de får det alla gånger.

Det största bekymret för oss är givetvis kostnadsfrågan. Jag skall inte alls gå in på frågan om statsbidragen, den kommer upp i annat sammanhang. Vi får hoppas att det blir en bättre ordning med statsbidragen och att vi får högre sådana för skolmåltidsverksamheten.

Jag har också gått i skolan, och jag minns mycket väl hur det var då. Vi var en stor familj med elva barn. Vi var fem som gick samtidigt i skolan. Vi fick stoppa ett par brödbitar i fickan, men det var inte fråga om något smör — smöret skulle säljas, och för de pengarna skulle man köpa ett och annat till hushållet. Åtminstone en hel del av oss här i kammaren vet hur det har varit förr. Gud bevara oss för att komma tillbaka till dessa tider! Låt oss hoppas att den standard som vi nu har nått när det gäller skolmåltiderna så vitt möjligt förbättras och inte försämras på något sätt. Jag för min del kan aldrig vara med om något sådant, och jag är övertygad om att jag har den överväldigande delen åtminstone av befolkningen i Norrbottens län bakom mig därvidlag.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BERGH (h) kort genmäle: Herr talman! Jag är litet förbluffad över att bli apostroferad i detta sammanhang av min vän herr Grym, som hade åtskilligt att säga inte bara om norrbottenshögers underlag i olika socialgrupper utan också om befolkningens intresse där hemma för bibehållande av skolmåltidernas nuvarande standard.

I intetdera avseendet har jag någon anledning att polemisera mot hans inlägg. Tvärtom vill jag vitsorda, vad han har sagt.

Men när herr Grym förutsätter, att någon skulle vilja sänka standarden på skolmåltiderna, och talar om att man inte bör gå tillbaka till de tidigare sämre anordningarna, så slår han in full-

ständigt öppna dörrar. Här har både herr Arrhén och herr Ohlon för en stund sedan i polemik mot fru Carlqvist gjort gällande, att det ingalunda är någon försämring som reservationen avser. Herarrna kan väl ändå läsa vad där står! Vi vill fasthålla vid kravet på en fullvärdig skolmåltid men vill ha en undersökning, som avser att utreda hur man skall kunna åstadkomma rationalisering i besparande syfte. Det är ju vad det rör sig om. När man därför nu igen, såsom min vän herr Grym gjorde, framställer det så som om på ena sidan funnes sådana, som ville åstadkomma någonting sämre, medan de andra, majoriteten, vill behålla den standard vi har, så är det att ge en falsk bild av läget.

Herr NÄSGÅRD (bf): Herr talman! När jag läste motionerna, trodde jag att det var fråga om en stor besparingsaktion från motionärernas sida. Den uppfattningen fick man nog också i början vid behandlingen i statsutskottet. Under diskussionens fortgång kom besparingssynpunkten mer och mer bort, och i den reservation, som högern och folkpartiet nu har gemensamt avgivit, finns det inte mycket kvar av den. I dagens debatt har jag inte märkt någonting av den alls.

Herr Ohlon sade i sitt första anförande, att frågan huvudsakligen var en landsbygdsfråga, och det är nog riktigt. Det är klart, att de flesta eller kanske alla av de 42 procent skolbarn, som inte får skolfrukost, finns på landsbygden. Men jag skulle inte tro, att förhållandena blev bättre på landsbygden, om man skulle bifalla reservationen. Herr Ohlon sade själv, att utredningen syftade till en rationalisering i största allmänhet. Jag tror inte, att det skulle hjälpa landsbygden speciellt.

Nu ser vi av utskottsutlåtandet, att det redan pågår två utredningar som berör de viktigaste frågorna för landsbygden. Såväl frågan om statsbidrag till skolmåltider och till skollokaler som frågan om skolmåltidslokalernas utformning är för närvarande föremål för utredning genom sakkunniga för översyn av vissa

Ang. skolmåltidsverksamheten.

statsbidrag på skolväsendets område. Jag tror, att vi där kan vänta någonting, och jag hoppas, att när dessa frågor i sinom tid kommer inför riksdagen, skall herr Ohlon och de övriga reservanterna vara beredda att hjälpa landsbygden, så att alla barn där verkligen kan få sina skolmåltider.

I övrigt kan jag instämma med herr Näsström som sade, att man sällan har mött ett utredningsyrkande som är så svagt underbyggt som fallet är här.

Jag har redan nämnt de två pågående utredningarna. Dessutom meddelar skolöverstyrelsen, att undersökningar och utredningar successivt företagits alltsedan skolmåltider år 1946 och 1947 anordnades efter de nuvarande bestämmelserna. Överstyrelsen anser, att en fortlöpande undersökningsverksamhet i anslutning till skolmåltidsverksamheten liksom hittills är behövlig. Överstyrelsen anser vidare — och det tycker jag nog att det finns goda skäl för — att den bör ha förtroendet att handha denna undersökningsverksamhet. Samarbete sker redan med statens institut för folkhälsan, och samarbete med statens organisationsnämnd planeras. Undersökningar pågår också i samarbete med konservindustrin för att utröna, i vad mån konserver av olika slag kan vara lämpliga för skolmåltiderna — konservernas betydelse har reservanterna särskilt uppehållit sig vid.

Såsom frågan ligger till tror jag att det för närvarande inte försummas något som skulle vara av väsentlig betydelse för denna verksamhet. Skolöverstyrelsen gör en liten antydning om att den skulle behöva mera personal och mera pengar för att bedriva verksamheten effektivare än för närvarande, och jag skulle tro att det närmaste resultatet av denna framstöt i frågan också blir, att skolöverstyrelsen får flera tjänstemän än tidigare. Både utskottsmajoriteten och reservanterna har nämligen varit ense om att den avdelning, som sköter denna verksamhet i skolöverstyrelsen, behöver förstärkas.

Jag sade i början, att man först fick det intrycket att det gällde en bespa-

Ang. skolmåltidsverksamheten.

ringsaktion, men att detta intryck har förtonats mer och mer. Det framgår allra tydligast av att den ena högermotionen — den som har framförts av herr Ebbe Ohlsson i första kammaren och herr Nilsson i Bästekille m. fl. i andra kammaren och som avsåg att statsbidrag skulle kunna utgå även för en frukost som bara består av en varm dryck jämte frukt — har i utskottet rönt det sorgliga ödet att bli avstyrkt av såväl utskottsmajoriteten som reservanterna. Därmed ebbade denna besparingsaktion ut, ty genom att införa sådan skolmåltid hade man väl de största möjligheterna att spara pengar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr HUSS (fp): Herr talman! Jag kan nog säga, att jag har varit en av pionjärerna bland dem som verkade för att införa skolmåltid. Jag har under många år varit skolöverläkare i Malmö och som sådan också fått vara med om att införa skolmåltiden där. Redan år 1942 framhöll jag i ett populärhygieniskt arbete det absurda i att medan det ansågs nästan kriminellt att svältföda husdjur, så var fortfarande omkring 20 procent av skolbarnen undernärda.

Jag säger detta bara för att klarlägga, att när jag satt mitt namn under en av de motioner, som det här är fråga om, har jag givetvis inte på något sätt velat skada skolmåltiden. Men, jag har haft tillfälle att se, att det finns en massa olösta problem beträffande såväl skolmåltidernas sammansättning som lokaler.

Nu har det gjorts uppenbara försök att åstadkomma en begreppsförvirring inte bara i denna kammare utan även i andra kammaren, såtillvida att man vill lägga motionärerna till last, att de skulle önska en sämre måltid än den vi har nu. Detta är en klar vantolkning, och det ligger nära till hands att anta att man har velat föra fram den i politiskt syfte. I varje fall måste jag säga att motionärerna befinner sig i gott sällskap, då ju Svenska stadsförbundet och

Svenska landskommunernas förbund livligt tillstyrkt den utredning som det här är fråga om.

Om jag nu ett ögonblick fäster uppmärksamheten vid majoritetens motivering, förefaller det mig frapperande, att det föreligger ett par direkta motsägelser på de viktigast punkterna. Statsutskottets majoritet finner, att skolöverstyrelsen inte är vuxen den uppgift som det här är fråga om, och talar om att de personella resurserna är otillräckliga. Men inte desto mindre överlämnar majoriteten frågan i överstyrelsens händer. Med andra ord: Man drar sig inte för att överlämna utredningen till en statlig myndighet, om vilken man anser att dess möjligheter att komma till ett resultat inte är tillfredsställande.

Vidare har vi den motiveringen, att skolöverstyrelsen skulle ta upp samarbete med stadsförbundet och landskommunernas förbund. Här föreligger det egendomliga förhållandet, att de båda sistnämnda parterna har tackat nej till ett sådant samarbete. Man vill över huvud taget inte gärna i denna fråga ha med statliga myndigheter att göra, utan anser att frågan bör handläggas av ett opartiskt forum.

Nu vet alla i denna kammare, även de som talat om motionärernas beslöjade önskningsar, att om det tillsätts en utredningskommitté, kommer den att tillsättas i den ordning, i vilken man i allmänhet tillsätter kommittéer, d. v. s. med sakkunniga och med inslag av riksdagsmän. Det finns väl ingen anledning att antaga, att denna kommitté skulle gå till sitt värv med förutfattad mening. Säkerligen skulle en sådan kommitté arbeta fullkomligt förutsättningslöst. Det är från denna utgångspunkt, herr talman, som jag har funnit både att starka skäl talar för en självständig utredning och att den av utskottsmajoriteten lämnade motiveringen är rätt svag.

Jag har också förvånat mig över att utskottets talesman, herr Näsström, först säger att han sällan varit med om en motion om utredning, som varit så litet befogad, och sedan i nästa andedrag säger, att det egentligen inte är någon

Ang. skolmåltidsverksamheten.

skillnad mellan utskottsmajoritetens och reservanternas uppfattningar, skillnaden skulle bara vara den, att utskottsmajoriteten vill ha utredningen gjord genom skolöverstyrelsen.

Herr talman! Med stöd av dessa synpunkter ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr NÄSSTRÖM (s) kort genmäle: Herr talman! Jag beklagar att jag till herr Huss måste säga, att han har talat vid sidan om ämnet. Han säger, att vi i utskottsmajoriteten inte skulle anse kungl. skolöverstyrelsen vara vuxen denna uppgift. Har vi påstått det? Det är inte alls så, utan vi påstår att man behöver utöka personalen, där som på många andra områden, om skolöverstyrelsen på ett tillfredsställande sätt skall följa med denna fråga undan för undan.

När jag sedan talade om att det behövdes en utredning, sade jag inte en *engångsutredning* utan en *fortlöpande utredning*, herr Huss. Det är en väsentlig skillnad.

Jag underskattar inte på något sätt herr Huss' sakkunskap, men jag har haft ännu fler tillfällen att samarbeta med skolöverläkaren professor Herlitz. Jag vet också att den mannen är mycket intresserad av dessa uppgifter, och jag har det största förtroende för honom.

Sedan har såväl herr Arrhén och herr Huss påpekat, att landskommunernas förbund och stadsförbundet tillstyrkt kravet på utredning. Jag beklagar att jag måste tala om, hur det i verkligheten ligger till på detta område. När vi hade ärendet uppe i utskottet befadade jag, att vid den tidpunkten t. ex. landskommunernas förbund icke hade kännedom om att det redan pågår utredningar på dessa områden, och det har jag i dag fått bekräftat av landskommunernas förbunds styrelses ordförande. Så ligger det till, och jag förmodar att det är samma sak med stadsförbundet.

Jag fick en anmärkning av herr Helmer Persson för att jag inte varit tillräckligt hård mot reservanterna. Den anmärkningen tar jag med stor ro, ty

jag vet att reservanterna, i varje fall i utskottet, icke har framställt det yrkande som lagts dem till last. De har icke velat vara med om en standardförsäkring, och då skulle det vara felaktigt gjort av mig om jag påstod motsatsen. De har således icke tillstyrkt de motioner, som yrkat på att man skulle få statsbidrag också för skolmåltider som bestod av varm dryck och frukt.

När det sedan gäller de andra motionerna, de som väckts av herr Eskilsson och fröken Wetterström, måste jag tyvärr också göra ett påpekande som inte är så behagligt för motionärerna. Det är att de tydligen förbisett, att det redan nu utgår statsbidrag till i dessa motioner berörda ändamål. På den punkten är det bara halva motionen man har gått med på.

Herr ANDERBERG (s) kort genmäle: Herr talman! Jag vill endast bekräfta att de uppgifter är riktiga, som herr Näsström lämnade om vårt ståndpunktstagande i Svenska landskommunernas förbund. Det är klart att en fråga som denna behöver översyn, och vi har också givit det tillkänna i det remissyttrande, som vi i anledning av motionerna avgav till statsutskottet, att en utredning och översyn behövs. Men vid det tillfället var det inte för oss känt att denna fråga var föremål för utredning.

Utskottet säger: »Såväl frågorna om statsbidrag till skolmåltider och till skollokaler som frågan om skolmåltidslokaler utformning äro för närvarande föremål för utredning genom de ovan omnämnda sakkunniga för översyn av vissa statsbidrag på skolväsendets område.» Jag har redan konstaterat att så är fallet. Såsom utskottet framhåller är det kutym här i riksdagen att inte sätta i gång nya utredningar i en fråga som redan är föremål för utredning. Och skulle vi nu börja en ny utredning, som kanske tog ett par år, skulle kommunerna förlora på det.

Jag tror att frågan har fallit framåt genom utskottets utlåtande. Frågan ligger till på ett annat sätt, sedan det har

Ang. skolmåltidsverksamheten.

klarlagts att en översyn behöver företagas. Den översynen bör ske på det sätt som här angivits. Jag finner att vad motionärerna åsyftat, till stor del har uppnåtts genom utskottsutlåtandet och genom vad som har förekommit i dag.

Herr **ARRHÉN** (h): Herr talman! Den omständigheten att landskommunernas förbund inte kände till att det förekom en utredning med så pass vitt register, som det nu meddelas att den har, kanske möjligen beror på att de vidgade direktiven icke hade utfärdats vid den tidpunkt då dessa motioner väcktes. De har kommit i efterhand, herr Anderberg.

Sedan är det ju en smaksak eller, som det så ofta kallas i detta hus, en omdömesfråga, huruvida man skall få utredningen gjord via skolöverstyrelsen eller begära en fristående utredning. Herr Möller talade här på middagen om att han såg en fara i att känslan för de demokratiska spelreglerna syntes honom vara på väg att plånas ut. Jag tror att jag jag måste instämma med honom, fastän jag applicerar synpunkten på det här fallet. Vad är det demokratiskt riktiga i detta fall? En demokratisk församling som den svenska riksdagen beslutar år 1946 att införa skolmåltider. En demokratisk församling som den danska riksdagen beslutar genomföra skolmåltider år 1951. Danmarks riksdag förklarar som en självfallen sak att *riksdagen* om tre år skall titta på erfarenheterna. Men hos oss blir konklusionen den, att man ger utredningsuppdraget åt det organ, vars åtgärder under de föregående åren skall granskas. Det förefaller mig som om den senare ståndpunkten, alltså den som herrarna här är beredda att intaga, inte är absolut oantastlig, om man ser på den litet närmare.

Man ger vidare uppdraget åt en skolöverstyrelse, vilken själv i sitt remissyttrande till utskottet har påpekat, att dess aktuella bekymmer är personalbrist. Den har vidare inför utskottet blottat att dess framtidsperspektiv i personalfrågan omfattar en kostnad av 14 000 kronor, d. v. s. på sin höjd tillsättandet av

en ny amanuens. Det är alltså på denna amanuens som Sveriges riksdag i nuvarande stund är beredd att lägga alla sina förhoppningar på detta område. Man kan gratulera till denna anspråkslöshet men jag hade för min del väntat lite mera.

Herr Nilsson i Grimeton säger, att han i stället för en utredning vill ha mindre rigorösa bestämmelser och högre statsbidrag. Ja, vilken önskedag för herr Nilsson! Men tror herr Nilsson att han genom att uttala dessa magiska ord verkligen får någonting? För detta krävs det först ett ståndpunktstagande av ett utredningsorgan, annars blir det nog ingenting av med det hela.

Jag tycker att det är ytterst beklagligt att utgången nu blir den som man tydligen kan vänta sig. Riksdagens passivitet lovar ingenting gott. Det ligger ju ekonomi i bakgrunden här: verksamheten är för dyrbar. Många kommuner har redan nu knappast råd med den och kommer i övermorgon inte heller att ha det bättre. När man vet detta är det med bekymmer som man ser sin speciella käpphäst i detta sammanhang, nämligen att bereda de resande eleverna i våra högre skolor möjlighet att få en skolmåltid, stoppas i säcken. Jag beklagar detta.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt beträffande vardera av de båda punkterna av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de i fråga om punkten 1 förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i nämnda punkt hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ohlon* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given

varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 197 punkten 1, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

På därefter gjord proposition bifölls vad utskottet i punkten 2 hemställt.

Ang. morgonandakten i skolorna.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 198, i anledning av väckt motion om befrielse för skolorna från skyldigheten att anordna morgonandakter av konfessionell karaktär.

I en inom andra kammaren av herr *Edberg* m. fl. väckt motion (II: 284) hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om sådana ändringar i för skolorna gällande undervisningsplaner och författningar, att skolorna fritoges från skyldigheten att anordna morgonandakter av konfessionell karaktär.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på återopade grunder hemställt, att motionen II: 284 icke måtte till nägon riksdagens åtgärd föranleda.

I motiveringen hade utskottet anfört bland annat:

»Utskottet får erinra om att enligt de för läroverken gällande anvisningarna råder en avsevärd frihet i fråga om morgonandaktens anordnande. Utskottet anser sig emellertid i förevarande sammanhang böra för sin del understryka kravet på att morgonandakterna hållas fria

från all polemik mot oliktankande och varje form av samvetstväng. För folkskolans del kunna de för närvarande i vederbörande undervisningsplan intagna föreskrifterna på detta område icke betecknas såsom fullt tillfredsställande. Emellertid föreligger nu ett utarbetat förslag till revision av nämnda plan, avseende bl. a. att bringa föreskrifterna för morgonandakten (morgonsamlingen) i närmare överensstämmelse med vad som gäller beträffande läroverken. Utskottet, som förutsätter att Kungl. Maj:t vid sin prövning av nämnda förslag överväger, huruvida i anslutning härtill viss ändring av § 14 mom. 6 folkskolestadgan kan befinnas påkallad, finner för sin del icke anledning föreligga att riksdagen skulle i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om i motionen II: 284 påyrkade ändringar i för skolorna gällande undervisningsplaner och författningar.»

Reservation hade avgivits av herrar *Karl Andersson*, *Leander* och *Hesselbom*, fru *Lindström* samt herrar *Edvin Thun*, *Ward*, *Mårtensson* i Uddevalla, *Lindholm*, *Åkerström* och *Blidfors*, vilka ansett, att den nyss återgivna delen av utskottets yttrande bort erhålla följande lydelse:

»Utskottet får erinra om att det enligt de för läroverken gällande anvisningarna råder en viss frihet i fråga om morgonandaktens anordnande. 'I regel' bör denna omfatta bibelläsning och psalmsång, men det 'behöver inte utesluta' att andaktsstunderna i vissa fall ges en delvis annan utformning. För folkskolans del äro de i vederbörande undervisningsplan intagna föreskrifterna mera kategoriskt bundna till den kristna trosläran. Inte heller det förslag till revision av nämnda plan som f. n. är föremål för remissbehandling och som närmare ansluter sig till bestämmelserna för läroverken tillgodoser i och för sig kravet på religionsfrihet enligt religionsfrihetslagens anda och bokstav. Ty dels äro folkskolans lärare alltjämt bundna av folkskolestadgans § 14 mom. 6, som stadgar att 'varje dag börjas och slutas med bön

Ang. morgonandakten i skolorna.

och sång'. Dels kunna folkskolans elever icke befrias från deltagande i morgonandakten ens om de tillhöra annat religionsksamfund eller eljest stå utanför svenska kyrkan. Utskottet anser själfvallet, att morgonandakterna böra hållas fria från all polemik mot oliktankande och varje form av samvetstväng. Frihet från samvetstväng bör emellertid enligt utskottets mening och i anslutning till tankegångarna i motion II: 284 innebära, att även folkskolans samlingsstunder kunna anordnas såsom icke konfessionsbundna morgonandakter och att även folkskolans elever i analogi med läroverkens kunna på vissa grunder befrias från deltagande i morgonandakt.»

samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av motionen II: 284, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad i det av reservanterna föreslagna yttrandet anförts.

Fru LINDSTRÖM (s): Herr talman! I denna fråga om morgonandakterna finns det en reservation, och vi är ganska många som står på den reservationen. Jag skulle dock tro att ingen av reservanterna är entusiastisk för att sätta i gång en stor religionsdebatt så här i riksdagens tolfte timme. Vi har under de senaste åren haft flera stora riksdagsdebatter om religionsfrihet, statskyrka, kristendomsundervisning och morgonandakt, och majoriteten och minoriteten vet vid det här laget ganska väl var de har varandra. Men när det nu slumpat sig så, att statsutskottet fick till behandling en motion, som enligt min och fleras mening med oomtvistlig logik krävde befrielse för skolorna från skyldigheten att anordna konfessionsbundna — alltså bekännelsekristna — morgonandakter, ville vi, som tyckte att motionen var logisk, icke godtaga en slentrianmässig utskottsskrivning med enda syfte att göra sig av med den obekväma motionen. Utan vi menade att motionens helt riktiga tankegångar måste få en korrekt kommentar från utskottet och att riksdagen — som ett minimum — borde uppmana Kungl. Maj:t att åtminstone

läsa igenom denna utskottets kommentar. Med detta som riktpunkt är reservationen skriven.

Vad reservanterna har reagerat emot i utskottsmajoritetens skrivsätt är först påståendet, att det för närvarande råder en *avsevärd* frihet för läroverken i anordnandet av morgonandakterna. Den som läser detta får det lugnande intrycket, att konfessionslösa morgonböner utan psalmsång och bön med profan musik och små betraktelser i etiska ting är vanliga i läroverken. I själva verket heter det i gällande anvisningar för läroverken, att morgonandakten »i regel» bör omfatta bibelläsning och psalmsång, men det »behöver inte utesluta» att andaktsstunderna i vissa fall ges en delvis annan utformning. Det vanliga är alltså traditionella morgonböner, medan morgonsamlingar utan bekännelse- och trosinslag ännu är undantag.

För folkskolornas del finns ingen alls sådan frihet vid anordnandet av morgonandakterna. Där *skall* dagen börja med bön och sång enligt folkskolestadgan, och morgonandaktens karaktär av religiös kulthandling understrykes i undervisningsplanen. Utskottsmajoriteten medger försiktigt i sin skrivning, att detta icke är »fullt tillfredsställande», men antyder att förslaget till ny undervisningsplan kan råda bot på detta, i synnerhet om Kungl. Maj:t vill vara så vänlig att överväga, »huruvida» viss ändring av folkskolestadgans krav på bön och psalmsång »kan finnas påkallad». Med detta underdåniga överantvordande — jag kan inte karakterisera det bättre — åt regeringen att pröva huruvida en redan nu orimlig inadvartens mellan folkskolestadgans paragraf 14 och religionsfrihetslagen, skall avlägsnas eller inte, föreslår utskottet ett abrupt avslag på motionen.

I reservationen pekas i korrekthetens namn på det otillräckliga även i den åtgärd, som majoriteten så blygt antyder. Reservanterna vill ha klart utsagt, att även om Kungl. Maj:t tager bort kravet på att varje folkskolelag skall börja med bön och psalmsång, så utgår förslaget till ny undervisningsplan för folk-

skolan alltjämt från att morgonandakten som regel skall innehålla dessa ingredienser. Så länge ingen folkskoleelev kan befrias från att bevista morgonbönerna, även om han eller hon tillhör ett annat trossamfund eller står utanför svenska kyrkan som konfessionslös — i motsats till läroverksungdomarna, som i sådana fall kan bli befriade — föreligger det faktiskt icke någon verklig religionsfrihet för den kategori ungdomar, som går i folkskolan. Reservanterna tycker bara, att man skall erkänna från utskottets sida, att det förhåller sig på det sättet, och att utskottet i klämman bör hemställa, att riksdagen åtminstone ger tillkänna inför Kungl. Maj:t vad utskottet har anfört.

Herr talman! Med denna kortfattade men, såsom jag hoppas, tillfyllestgörande motivering ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr NÄSSTRÖM (s): Herr talman! Under de åtta år, som jag varje vecka numera haft att göra med skolfrågor, har jag försökt att tränga in i de olika problemen. Jag erkänner gärna att det är mycket svårt på vissa områden. Redan inom skolkommissionen hade vi på vissa punkter olika uppfattningar, kanske framför allt när det gäller den fråga som vi nu diskuterar. Jag håller fru Lindström räkning för att hon inte nu ville ta upp någon stor religionsdebatt. Men vad skall i det här fallet anses vara en stor eller liten debatt? Antingen tar man ställning för eller emot. Sedan kan ju debattens längd variera.

Varje land och varje folkstam har sin religion och sin kult. Frågan är bara, vilken av de av oss kända religionerna som passar bäst i vår demokrati. När jag har försökt att bilda mig ett omdöme härom, har jag måst erkänna, att jag nog tror att den kristna religionen passar oss bäst.

Jag är medveten om att det här finns utrymme för olika uppfattningar, men jag är övertygad om att fru Lindström är ense med mig om att det är ett gemensamt intresse för oss alla att av vår

Ang. morgonandakten i skolorna. ungdom söka dana karaktärer. Vi måste nog också erkänna, att religionen har stor betydelse för ungdomens karaktärsdanning. Visserligen har vi under de sista av dessa dagar i tidningarna kunnat läsa mycket om ting, som inte riktigt harmonierar med religionens bud, men sett i historiens ljus och ur större synvinkel bör vi nog inte tillmäta vad som här hänt alltför stor betydelse.

Den som i våra dagar sysslar med skolfrågor frapperas, även om han söker se det hela objektivt, ständigt av att disciplinsvårigheterna i skolan tycks tillta allt mer. Vi kan helt enkelt inte blunda för detta faktum. Även när det gäller att råda bot på den punkten har religionen sin betydelse.

Någon undrar kanske om man inte skulle kunna nå samma mål om morgonandakterna i skolorna ersattes med en morgonsamling kring etiska ämnen, som man så mycket talat om. Jag tror inte på möjligheten härav. Vi har helt enkelt inte tillräckligt många intresserade lärare som dag efter dag kan förnya sin förkunnselse på det området. För övrigt skulle ungdomarna själva säkert inte i längden uppskatta en dylik inledning av skoldagen.

Den stora frågan är vad vi skulle kunna sätta i stället för de nuvarande morgonandakterna. När man kommit till mig och föreslagit att morgonandakterna skall avskaffas, har jag både i skolkommissionen och senare alltid sagt, att jag är beredd att böja mig för reformkravet bara man kan ange något bättre som man vill sätta i stället. Men man har inte kunnat ge anvisning på något dylikt. Så länge man inte kan göra det anser jag oriktigt att avskaffa den nuvarande ordningen.

De stora tidningarna här i Stockholm har på sistone gjort vissa enqueter på detta område. Det har varit ganska intressant att läsa, att de flesta av de tillfrågade förklarar sig anse att både morgonandakterna i skolorna och kristendomsundervisningen över huvud taget är av stort värde. Alla de tillfrågade har visst inte varit vad vi brukar kalla för religiösa människor, utan det har varit

Ang. morgonandakten i skolorna.

personer som velat ge tillkänna sin egen uppfattning. Om reformivrvrarna entydigt kunde ge anvisning på något som är bättre än de nuvarande morgonandakterna, skulle jag, som sagt, inte motsätta mig en förändring, men så länge något dylikt inte framkommit anser jag det bäst att behålla den ordning vi nu har.

Det invändes också att många ungdomar icke önskar delta i skolornas morgonandakter. Om man själv har barn i skolåldern, vet man att man får ta detta argument med en viss försiktighet. Det finns säkert många ungdomar som inte skulle ha något att invända om man toge bort matematikundervisningen eller en rad andra ämnen. Alla har vi väl en viss lättja i oss. Kan man få komma tio minuter eller en kvart senare till skolan är det naturligtvis en viss fördel. Så långt förstår jag också ungdomen. På många håll befrias även skolorndom med långa eller besvärliga resor från deltagande i morgonbönen. Ingen torde väl dock på allvar vilja göra gällande, att morgonbönerna på något sätt skulle göra skoldagen mörkare, besvärligare och tristare för barnen. Tvärtom torde man väl allmänt ha en känsla av att morgonbönerna är en samlingsstund, som man behöver innan det egentliga skolarbetet börjar. Vi alla i denna församling har väl under vår skoltid deltagit i morgonbönerna. Det finns väl ingen som på allvar kan påstå att han tagit skada vare sig till själ eller kropp av morgonandakterna i skolan. Har vi inte tvärtom många ljusa minnen från dessa stunder, även om alla kanske inte är alltför starkt engagerade i det religiösa livet i övrigt?

Man talar om att man i den nya undervisningsplanen bör införa möjligheter till morgonsamling med etiskt innehåll. Jag har för min del ännu icke fått se något förslag till en dylik undervisningsplan, och jag tror över huvud taget att det kommer att bli mycket svårt att åstadkomma en sådan. Jag har under senare år sysslat mycket med kursplaner och annat dylikt, så att jag har haft tillfälle att bilda mig en ganska säker uppfattning härom. Jag tror helt enkelt inte att man kommer att lyckas därmed.

Jag förstår alltså mycket väl att man kan ha olika uppfattningar om värdet av morgonandakterna i skolan. Så länge som vi inte har något bättre att sätta istället för att bereda barnen i skolorna en samlingsstund på morgonen före dagens arbete anser jag att vi bör behålla den nuvarande ordningen. Men skulle man verkligen kunna föreslå något bättre, tror jag nog också att vi skulle kunna gå med på en ändring.

Det betyder inte att man i varje detalj godkänner de nuvarande förhållandena. Majoriteten skriver också, att vissa detaljändringar kan göras, men den saken tror jag att man med stort förtroende kan överlämna till skolöverstyrelsen och Kungl. Maj:t att behandla. Vad som i verkligheten skiljer oss är ju någonting annat.

Jag tror, herr talman, att det i nuvarande stund skulle vara oklokt att följa reservanternas på denna punkt. Jag förstår mycket väl att vi kommer att få dessa motioner som ett slags följetong under de kommande åren, liksom det varit hitintills. Var och en har ju rätt att motionera så som han önskar, och vi får ta risken att varje år behandla denna fråga i utskott och kamrar. Men det kan tänkas att sådana debatter har sitt stora värde, om de föres i en hovsam ton.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets förslag.

I herr Näsströms yttrande instämde herrar *Magnusson* (h), *Tjällgren* (bf), *Näsgård* (bf), *Ahlberg* (h), *Mogård* (s), *Göransson* (fp), *Werner* (bf), *Bror Nilsson* (bf), *Nord* (fp), *Karl Persson* (bf), *Gustaf Elofsson* (bf), *Gustav Emil Andersson* (bf), *Fritiof Karlsson* (bf), *Lundqvist* (h), *Franzén* (bf) och *Johan Persson* (fp).

Fru SJÖSTRÖM-BENGTSSON (s): Herr talman! Herr Näsström tyckte att det var bra, att fru Lindström inte hade dragit upp någon stor religionsdebatt i detta sammanhang. Jag fruktar att det i alla fall skulle bli en sådan om vi följde herr Näsströms egna intentioner, men

jag skall inte falla för frestelsen att fortsätta på samma väg som herr Näsström.

Det är inte här fråga om några märkvärdiga saker, såsom herr Näsströms anförande möjligen kan ge intryck av. Vad reservanterna begär är bara, att folkskolorna skall få samma frihet när det gäller att anordna morgonsamling som läroverken och realskolorna redan har. Nu sade fru Lindström, att denna rättighet inte användes så ofta. Jag vet inte, hur det är här i Stockholm, men jag vet åtminstone ett läroverk och en realskola i Göteborg, där man mycket ofta utnyttjar denna frihet. Jag kan inte finna annat än att den friheten först och främst borde gälla för folkskolornas vidkommande. När barnen kommer upp i realskolan och läroverket, förutsätter man ju ändå att de skall ha ett visst omdöme och kunna sova det innehåll läraren förmedlar under morgonbönen. I folkskolan, där barnen är yngre och saknar livsåskådning, anammar de oftast allt de får höra under morgonbönen och de bibringas en livsåskådning som de kanske sedan finner ohållbar.

Jag tycker liksom alla andra, att man behöver en samlingsstund på morgonen, innan man börjar sitt arbete. Därför kan jag inte instämma när det här talas om att man lika gärna skulle kunna avskaffa matematikundervisningen som kristendomslektionerna. Det är inte här fråga om några lektioner, utan om tio minuters samling, innan den verkliga arbetsdagen börjar.

Det finns så mycket i barnens vardagsliv och i vad som sker runt omkring oss i världen, som kan ge upphov till allvarliga samtal, där man osökt kan ge exempel på kärleken till de närmaste och till sin nästa, framhålla sanningens värde och tala om barmhärtighet och andra etiska värden av olika schatteringar. Jag tror att en samling av den karaktär, som jag nu försökt att litet grand skissera, kan ge barnen lika goda moralbegrepp som berättelser om vad som hände i Palestina för flera tusen år sedan. Och jag tror att man genom sådana allvarliga samtal mycket väl kan

inpränta hos barnen den stora nazaréens tankegångar och läror.

Jag vill framhålla att en sådan samlingsstund, där givetvis sång och musik också har sin plats, inte behöver vara mindre andaktsfylld än de vanliga morgonbönen. Barnen har liksom alla andra i denna jäktade tid ett behov av allvar och lyftning, och det menar jag att morgonsamlingen skall ge. Jag kan vittna om att jag sällan funnit en sådan stillhet och ro över en stor församling av ungdom, som jag erfarit, då jag några gånger haft förmånen att övervara en samling av det slag, som kanske skulle kunna kallas konfessionslös.

Herr Näsström säger, att skolan skall vara karaktärsdanande. Ja, det är alldeles givet att den skall vara det. Därtill skall *alla* ämnen medverka. Redan nu är det ju så, att en hel del barn i läroverk på grund av lång väg till skolan och av andra orsaker icke kan vara med i denna morgonsamling. Hur går det med deras karaktärsdaning? Skulle de då inte få del av det som danar deras karaktär, därför att de av vissa skäl, exempelvis att tåget inte kommer i rätt tid, inte får vara med om morgonsamlingen?

Jag skall inte uppehålla kammarens tid längre. Jag vill sluta med att säga, att jag för min del tror att den frihet, som reservanterna begär för folkskolan att understundom få utbyta morgonbönen mot en samling av det slag vi här diskuterar, skulle vara till verklig fromma för barnen och för de unga. Herr Näsström säger att morgonbönen kan förnyas varje dag. Ja, det är naturligtvis möjligt, men det torde vara svårt för en lärare att förnya sig varje dag under de 40 år, som i regel en folkskol-lärare har att tjänstgöra.

Jag ber således, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr NERMAN (s): Herr talman! Jag skall bara ägna några få ord åt andra ledet i morgonandakten, det vill säga andakten. Om jag vore vulgärateist, skulle jag önska att alla tvångsreligiösa åt-

Ang. morgonandakten i skolorna.

gärder bibehölls. De föder likgiltighet och hos somliga fientlighet och trots. För varje ärligt religiös människa borde tvångsfostran vara en styggelse. Livs-åskådningsuniform à la diktaturerna är inte något ideal för oss i Västerlandet, och polishämtning till gudstjänst låter ju för oss i Sverige år 1953 efter Kristus som någonting ganska ohyggligt.

Jag håller mycket på andakten. I anvisningarna för kristendomsundervisningen i realskolan och första ringen av det 4-åriga gymnasiet talas det om de ungas behov av en ljus och upplyftande stämning. Det är ett ofantligt stort värde. Den, som har fostrats i de stora diktarnas och tänkarnas idéliv, vet vad andakt är och vad den har betytt för deras eget liv. Jag har alltså den allra största förståelse för helg och andakt i ett liv som för de flesta människor är grått, och inte minst behöver vi det i våra dagars brutala materialism.

Jag har också all respekt för den andakt, som de allvarligt religiösa kan nå i bönen. Men bönen är väl — som en uppslagsbok säger — »det religiösa livets grundfenomen», en annan säger »religionens centrala funktion». Och eftersom kristendomen till hela sin karaktär är en personlig upplevelse, kan det väl knappast för den kristne finnas något mera personligt än den kristna bönen. Kristendomen är ju för övrigt den trosriktning som först av alla i historien har hävdats kravet på den grundläggande, den första av de mänskliga rättigheterna: trosfriheten. Här gäller det alltså ett oerhört personligt, ett sällsynt känsligt område, och där måste allt tvång verka skadligt.

Jag undrar, trots vad herr Näsström sade, hur många av utskottets och kammarrens ledamöter som kan vittna, att den obligatoriska morgonbönen i skolan har bidragit uppbyggligt till vederbörandes livssyn. Jag kan för min del vittna raka motsatsen. Jag minns ju att den kunde vara bra för de flesta att läsa läxorna på, men om jag efter min ungdoms mycket hårda — och sunda — reaktion mot det religiösa tvånget nu kan hysa full respekt för ärligt religiöst

sökande, så är det trots skolans morgonbön och trots skolans religionsundervisning, för den saknade för mig all andakt. Andakt har jag däremot fått inför enskilda kristna personligheter, inte så många, men några. Och jag fick det i skolan, då från morgonbönens podium t. ex. en skådespelare som August Lindberg förde mig och mina unga kamrater in i Shakespeares och Ibsens världar, in i människans stora problem. Det gav andakt på högtidssalen från samma ställe, där man eljest inte kunde ge oss andakt.

Vi skall heller inte glömma att svårigheterna i fråga om morgonbönen i skolorna liksom i fråga om svenska statens förhållande till de mänskliga rättigheterna över huvud ytterst bottnar i att vi har en statskyrka, ett statsmonopol på livsgåtorna.

Jag förstår mycket väl, att man kan vara rädd att människorna skall mista religionen. För de flesta människor är onekligen religionen det som binder dem vid moralen. Men jag tycker att det är ett statens fattigdomsbevis, att man skall med tvång inskräpa moralen. Man borde inte vara blind för att resultatet av en sådan tvångsfostran icke blir det önskade, utan oftast motsatsen. Jag vill också säga, att statskyrkans intressenter borde vara litet extra försiktiga i dessa dagar.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr **HESSELBOM** (s): Herr talman! Jag begärde ordet i anledning av herr Näsströms anförande, då jag tyckte mig finna att herr Näsström ville ge denna fråga en större omfattning än den i själva verket har. Det är ju nämligen så, att vi här i landet har en religionfrihetslag, som tillförsäkrar varje medborgare rätt att hysa den religiösa uppfattning han vill ha och att utöva den religion han önskar. Här är det fråga om att tillämpa denna religionsfrihet även för folkskolans vidkommande, så att samma medborgare, som själva har rätt att hysa den religionsuppfattning de anser

riktig, inte skall bli tvingade att låta sina barn delta i en religionsutövning, som de kanske inte gillar. Det är alltså här fråga om det delproblemet att ge folkskolan samma ställning när det gäller morgonandakten som läroverken redan har — att alltså likställa dessa båda olika skolformer.

Med denna fråga är, herr talman, ett annat spörsmål nära besläktat, som jag i detta sammanhang skulle vilja säga ett par ord om. Här har framhållits att läroverken har en viss frihet i fråga om morgonandaktens anordnande. Ett mycket viktigt undantag härifrån gäller, och det rör våra skolseminarier. Vid våra folkskoleseminarier är morgonandakten obligatorisk, och där kan man alltså tvinga vuxna, fria svenska medborgare att före arbetsdagens början delta i en viss religionsutövning. Jag anser att detta är orimligt, när vi nu ändå har en lagstadgad religionsfrihet i vårt land, och då denna fråga har visst samband med den föreliggande frågan har jag velat beröra den i detta sammanhang.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr NÄSSTRÖM (s): Herr talman! Jag tyckte att herr Nermans anförande var av mycket stort värde, och när detta nu kanske var herr Nermans sista anförande här i kammaren, finns det ännu större anledning att minnas det. Jag har alltid respekterat hans uppfattning på dessa punkter. Men vad jag pekade på var de skolschematiska och tekniska besvärligheter, som det här rör sig om.

Herr Nerman nämnde att han hade haft en högtidsstund, när en skådespelare läste Shakespeare. Det tror jag också men var får man den goda cigarren varje morgon?

Redan inom skolkommissionen var vi överens om att skolans lärare borde få större frihet. När vid sedan skulle penetrera denna fråga i detalj, kom vi fram till svårigheterna. Det är oerhört många lärare, som vill ha ganska detaljerade bestämmelser om vad som skall göras och vad som inte skall göras.

Ang. morgonandakten i skolorna.

Hur skall vi klara den saken? Jag anser alltså att det blir svårt att över hela linjen få fram studieplaner på detta område, och vi får väl ändå inte bara vifta bort även sådana spörsmål, utan måste ta skälig hänsyn till dem.

Medan jag sysslat med dessa skolfrågor, har jag fått den uppfattningen, att man gärna vill ha bestämda regler, efter vilka man skall handla. Talet om lärarnas frihet är ett vackert ord, men tyvärr har det visat sig att det bakom detta ligger en outhärdlig tanke, något som föranlett mig att fråga: Om vi skulle ta bort dessa morgonandakter, vad skulle vi då sätta i stället? Vi är överens om att det bör vara en samling, men jag har ännu inte fått något svar på min fråga.

Att det vid några enstaka tillfällen kan bli en samling med ett värdefullt innehåll, tvivlar jag inte på. Men här talas om slentrian. Jag tror det är många som läser på sina läxor även när andra ämnen behandlas, i den mån så kan ske med hänsyn till läraren. Vi får nog vara medvetna om att det är många som utnyttjar varje tillfälle att ge denna andaktsstund ett annat innehåll än som avsetts, och så bör det ju inte vara.

Herr talman! Jag tror att detta är ett diskussionsämne, som alltid kommer att hållas vid makt, och var och en har ju frihet att se på dessa ting som han vill. Jag ser dem på det sättet, att jag anser att dessa morgonandakter varit av stort värde.

Herr ÅMAN (s): Herr talman! Jag hade tänkt rösta på reservationen och vill gärna ge en förklaring till att jag kommer att göra det.

Jag har den uppfattningen, att när man talar om morgonandakten har man på sina håll den meningen, att den utslutande skall begränsas till ett visst område. Jag hörde, kanske en smula till min förtret, herr Näsström tala om de s. k. etiska värdena. Är det nu så alldeles säkert, att den morgonandakt, som man verkligen vill befrämja och som man vill skall ge resultat, är betjänt av att

Ang. morgonandakten i skolorna.

återupprepas ensartat? Kan det inte även ur deras synpunkter, som vill inlägga ett och annat religiöst frö hos barnen, vilket jag anser fullt legitimt, vara riktigare att det sker i ett sammanhang, där morgonandakten befrias från slentrian?

Jag måste säga, att mig förefaller det orkeslöst, när man säger, att det inte går att skaffa material till lärarna, som de kan utnyttja i en sådan här förkunselse. Har vi inte en litteratur, som ger rika möjligheter till urval och med vars hjälp man kan bygga upp ungdomarna i både det ena och det andra etiska avseendet? Händer det inte dagligen ting, som lärarna kan knyta an till och som är värda att observeras av ungdomarna? Det kan vara insatser på skilda livets områden, med vilkas hjälp man kan exemplifiera det man hämtar ur litteraturen.

För mig framstår det som de obotfärdigas förhinder, när det säges, att det inte finns möjlighet för skolöverstyrelsen att utge ett kompendium över etiska frågor, lämpliga att behandla vid morgonandakterna. Det kan väl inte vara så illa ställt med fantasien här i landet, att man inte skulle kunna åstadkomma en lämplig handledning i dessa ting, i den mån lärarna själva inte anser sig vara i stånd att prestera någonting ur egen fatatur.

Anledningen till att jag kommer att rösta för reservationen är att jag vill understryka vikten av att man vidgar ramen för morgonandakten, inte formellt utan reellt, och därvid försöker bibringa barnen en förkunselse som får effekt tack vare variationen i densamma. Härigenom kanske den religiösa morgonandakten för barnen kommer att ge ett helt annat resultat än det ständiga upprepandet av religiösa sånger och bilder ger. Varför skall man inte utnyttja möjligheten till en betydligt rikare variation, när man har möjlighet att göra det?

Jag bestrider, att det inte skulle finnas tekniska möjligheter att ordna en sådan sak. Jag tror att herr Nerman och åtskilliga andra litteratörer här i lan-

det på ett utomordentligt sätt skulle kunna bidra här till om man vill anlita deras krafter.

Herr FAHLANDER (s): Herr talman! Jag skall be att få anknyta till en annan synpunkt av detta problem. Det verkar nästan beklämmande, när man vet att de 15 stater, som är anslutna till Europarådet, sedan ett år tillbaka antagit Rom-konventionen om de mänskliga rättigheterna och att man, när man får det svenska ratifikationsinstrumentet under sina ögon, märker en reservation som just gäller religionsfriheten. Vi kan nämligen inte biträda denna konvention fullständigt, utan måste göra ett undantag när det gäller barn i skolåldern, vilkas föräldrar inte tillhör något bestämt trosamfund och alltså enligt lagen själva inte kan anförtro religionsutövningen åt någon av ett trossamfunds ledare. Jag tycker nog, att vi skulle vara mogna för att hundraprocentigt biträda en sådan konvention. Jag hoppas inte att kammarens ledamöter, i belysning av att vi för inte så länge sedan beslöt en religionsfrihetslag, vilken dag som helst skall få bevittna att ungdomar med polisens hjälp släpas till skolan för att delta i morgonandakt.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr NILSSON, PATRICK (bf): Herr talman! Herr Nerman efterlyste i sitt utomordentliga anförande, om det var någon som från sin skoltid kunde minnas något gott, som morgonandakterna hade givit. Jag kan inte utan att göra våld på mitt samvete säga annat än att jag nog har det.

Det säges nu här, att vi skulle kunna hämta motiv från litteraturen och anorstades för att utvidga ramen för morgonandakternas innehåll. Det strävar väl vi lärare efter att göra. Men nu är det nog så — det har herr Näsström redan sagt — att det kanske inte finns tillräckligt många fullödiga lärare som har förmåga och möjlighet att med intresse

bygga upp en kort andaktsstund eller ett kort samtal med barnen som skulle skänka dem bestående värden. Med den erfarenhet, som jag har förvärvat under 32 års lärargärning, kan jag säga, att det inte är så lätt. Jag är väl varken bättre eller sämre än det stora flertalet bland lärare, och nog har jag många gånger försökt att med den svenska litteraturens hjälp inlägga litet ovanligt innehåll i morgonandakten för att få barnen att lyssna. Man kommer nog rätt snart till känslan av sin begränsning. Även bibeln och psalmboken är ju litterära alster, och även till dem går man för att få ämne för morgonandakten.

Jag får lov att erkänna, att det råder en viss inkonsekvens i det förhållandet, att man har skapat möjlighet genom lagen om religionsfrihet att befria lärjungarna från kristendomsundervisningen men att det inte finns någon möjlighet att befria dem från själva morgonandakten. Med tanke på denna inkonsekvens skulle ju detta närmast ha föranlett mig att instämma med reservanterna, men med kännedom om det behov, som är för handen, att få innehåll och stadga i morgonandakten måste jag säga att man ännu inte kan vara utan det stöd för moralens planta eller slingrande växt som ligger i den religiösa litteraturen. Vi lärare räcker inte till; vi har inte alla den fullödigheten och den förmågan som skulle fordras.

Herr talman! Med dessa få ord ber jag att få instämma i utskottets förslag.

Herr NÄSSTRÖM (s): Herr talman! Till herr Åman ber jag att få säga att vi inte har några statliga lärobokutgivare i detta land, utan vi får reda oss med de fria krafter som arbetar på detta område. Jag sade, att så länge jag icke har sett ett förslag mot vilket vi kan byta ut vad vi nu har, föredrar jag att behålla det gamla, och jag har ännu icke sett något förslag på detta område. När jag talade om de s. k. etiska värdena, var det bara för att få fram motpolen mot det nuvarande. Jag ville inte på något sätt säga något förringande.

Ang. morgonandakten i skolorna.

När herr Fahlander talade, tyckte jag — det må jag säga utan att på något sätt vilja vara elak — att däröver vilade andan av en tidigare man i denna kammare. För egen del i all min ringhet är jag mycket blygsam och försiktig när jag talar om de mänskliga rättigheterna. Det är ett sådant stort ord, och jag tror inte att man skall ta till det i onödan. Har vi inte mänskliga rättigheter i detta land? För mycket kort tid sedan stiftade vi en lag här, enligt vilken vem som helst äger rätt att träda ut ur statskyrkan. Hur många är det som gått ur?

Jag tror att bara detta är tillräckligt svar.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Efter härmed slutad överläggning gjorde herr talmannen jämlikt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Fru *Lindström* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 198, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen änyo upplästes, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid fru *Lindström* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos

Om anläggande av en järnväg Älvdalen—norska gränsen.

vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 73;

Nej — 50.

Därjämte hade 8 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 199, i anledning av väckta motioner om utredning av utbildningsfrågan för vårdpersonal vid olika anstalter, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om anläggande av en järnväg Älvdalen—norska gränsen.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 200, i anledning av väckta motioner om anläggande av en mellanriksbana Älvdalen—norska gränsen.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Einar Persson* m. fl. (I: 54) och den andra inom andra kammaren av herr *Jansson* i Aspeboda och fru *Lindskog* (II: 67), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en ingående utredning beträffande anläggande av en mellanriksbana Älvdalen—norska gränsen och efter underhandling med den norska regeringen för träffande av erforderlig överenskommelse härom för riksdagen framlägga det eller de förslag, som därav kunde föränlidas.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att motionerna I: 54 och II: 67 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herr *Einar Persson*, som ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 54 och II: 67, i skrivelse till Kungl. Maj:t begära en ingående utredning beträffande anläggande av en mellanriksbana Älvdalen—norska gränsen och efter underhandling med den norska regeringen för

träffande av erforderlig överenskommelse härom för riksdagen framlägga det eller de förslag, som därav kunde föränlidas.

Herr **PERSSON, EINAR** (s): Herr talman! Det finns väl knappast någon anledning att ta upp föreliggande utskottsutlåtande till längre debatt. Statsutskottet har ju så gott som enhälligt avstyrkt motionerna i frågan, men man får väl ändå som motionär följa frågan till det bistra slutet, även med risk att bli kallad för den ståndaktige tennsoldaten.

Jag vill emellertid ej betrakta mitt anförande som något begravningsstal i själva sakfrågan, även om det kan bli ett sådant över motionerna för denna gång. Jag är nämligen fullt och fast övertygad om att tanken på en mellanriksbana kommer att överleva även ett avslag vid denna riksdag. Ty det är uppenbart att det nu är ett alldeles för långt hopp mellan Storlien- och Trondheimsbanan till Charlottenberg—Kongsvingerbanan. Frågan är emellertid inte ny. Under 75 års tid har planerna på en mellanriksbana av ungefär den sträckning som nu föreslagits förelegat till diskussion. Redan så tidigt som 1896 fanns till och med ett kostnadsförslag på en mellanriksbana över Stoa utarbetat, och sedan har planerna på en sådan järnväg återkommit med längre eller kortare tidsintervaller. År 1920 beviljades till och med koncession för en järnväg Älvdalen—Nornäs. Detta är en delsträcka som omfattar ungefär hälften av den sträckning som nu föreslagits i de väckta motionerna. På inrådan från visst håll återkallades emellertid denna koncession. Jag kan också nämna, att Älvdalens kommun tecknat aktier för en miljon kronor i det bolag, som bildats för byggande av nämnda järnväg.

Nu stöder statsutskottet sitt avslagsyrkande i stort sett på järnvägsstyrelsens yttrande, och det är ett par uppgifter i utskottets betänkande som jag inte kan låta stå oemotsagda. I betänkandet säges sålunda, att »de av motionärerna anförda sifferuppgifterna icke äro fullt jämförbara, enär driftkostnadsberäkning-

Om anläggande av en järnväg Älvdalen—norska gränsen.

en av allt att döma hänför sig till prisnivån 1948/49, medan intäktsberäkningen är grundad efter 1951 års taxehöjning». Ja, det är nog riktig. Men nu gör utskottet samma fel som motionärerna gjort, i det man räknar anläggningskostnaderna efter 1952 års prisnivå, medan vi nu befinner oss i slutet av år 1953; det är ju känt att det har ägt rum en del prissänkningar under 1953. Enligt vissa tidningsuppgifter har prissänkningarna på byggnadsmaterial uppgått till 5 procent under innevarande år. Räknar man med denna sänkning av priserna på byggnadsmaterial, kommer man fram till en anläggningskostnad som är 1,7 miljoner kronor lägre än den som utskottet anfört i sitt betänkande.

Vidare framhålles i utskottets utlåtande, att det framtida trafikunderlaget för den ifrågasatta järnvägen är alltför optimistiskt beräknat, och utskottet kommer fram till att det beräknade persontrafikunderlaget bör reduceras med 50 procent och godstrafikunderlaget med 30 procent. Jag vill då erinra om att utredningsmannens siffror framkommit efter mycket noggranna utredningar. Vad järnvägsstyrelsen bygger sina påståenden på, vet jag inte, men nog förefaller det, som om deras siffror vore väldigt grovt tillyxade. När det gäller godstrafikunderlaget på den ifrågasatta järnvägen, vill jag bara omtala, att jag för någon tid sedan gjorde en förfrågan på Älvdalens järnvägsstation, om hur stora virkesmängder som dagligen transporterades per järnväg från denna station. Jag erhöll då det svaret, att det varje dag utlastades sex, sju vagnslaster med skogsprodukter. Detta gör närmare 40 000 ton under en period av 300 dagar. Denna virkesmängd fraktas på bil från de trakter, som ligger bortom Älvdalens järnvägsstation, alltså efter den led, där den föreslagna järnvägen skulle gå fram. Härtill kan läggas att sagda virkesmängd är huggen och framforslad till bilväg under ett typiskt lågkonjunkturår för skogsbruket, nämligen 1952.

Det är ju alldeles självklart, att transporten av skogsprodukter skulle öka betydligt, om det fanns en järnväg i dessa

trakter — den saken behöver man knappast diskutera. Tendensen är ju den, att man mer och mer övergår från att transportera skogsprodukter på flottlederna till bil- eller järnvägstransporter. Detta gör man framför allt därför att skogsbruket och förädlingsindustrierna därigenom undgår de förluster som uppkommer genom det s. k. sjunkvirket och som kan vara rätt stora. Som exempel kan jag nämna, att ett enda siljanssågverk, enligt vad som upplysts mig, hade dylika förluster på 90 000 kronor under ett enda år. Man förstår att skogsindustrierna då övergår till landtransporter av virket. Det finns skogsfolk, som med stor bestämdhet påstår att all transport av skogsprodukter inom 50 år kommer att landtransporteras, och då kommer järnvägarna att spela en mycket stor roll inom de skogrika områden som det här är fråga om.

Lägger man så härtill att Stora Kopparbergs Bergslags AB inom den närmaste tiden kommer att bygga en kraftstation tre mil norr om Älvdalen, vilken är kostnadsberäknad till 126 miljoner kronor och till vilken det beräknas åtgå 75 000 ton byggnadsmateriel, så får man ytterligare transporter som måste göras. Denna kraftstation skall byggas under loppet av åtta år, och det gör alltså 10 000 ton byggnadsmateriel per år. Räknar man samman transportererna av virke och byggnadsmateriel till detta kraftstationsbygge, kommer man upp i 50 000 ton per år, alltså samma siffra som järnvägsstyrelsen och utskottet kommit fram till. Nu kan man visserligen säga, att denna kraftstation kommer till under en relativt kort tid och att det därefter kanske inte blir lika mycket transporter, men jag kan också meddela att undersökningar pågår för flera kraftstationsbyggen norr om Älvdalen. När dessa åtta år har gått, har vi nog också 10 000 ton mer virke som kunde transporteras på järnvägarna.

Jag tror för min del att järnvägsstyrelsens och utskottets siffra är alldeles för låg. Utredningsmannen har räknat med 75 000 ton per år. Också denna siffra tror jag är för låg, jag tror att

Om anläggande av en järnväg Älvdalen—norska gränsen.

man inom några år skulle vara uppe i en godstransport av 100 000 ton.

Av det sagda framgår alltså att den föreslagna järnvägen skulle få den största betydelse för skogsbruket i de trakter, som den skulle genomlöpa och i vilka staten har stora skogsområden, nämligen på 25 000 hektar produktiv skogsmark. Men järnvägen skulle också få stor betydelse för samfärdseln inom övre Dalarna och mellan de båda grannländerna. Frågan har också en social sida som man inte kan helt förbigå. Goda kommunikationer skapar ju alltid trivsel i bygderna, och man kan nog säga att vi inte har något överflöd i skogsbygderna av detta. En järnväg ger i de flesta fall nya arbetsmöjligheter både under den tid den byggs och efter dess tillkomst. Kan man inte bereda skogsbygdernas befolkning en jämn inkomst, så flyttar ju denna befolkning till större orter, till stort men först och främst för skogsbruket.

Nu har visserligen denna fråga kommit i ett mindre gynnsamt läge sedan norska Jernbanekommisjonen ej ansett sig böra medtaga byggande av järnväg Elverum—Trysil Innbygd i en tioårsplan för utbyggande av det norska järnvägsnätet, men tanken på en trysilbana avskrivs icke för all framtid i och med detta. Jag är fullt och fast övertygad om att frågan om en mellanriksbana återkommer i en nära framtid på båda sidorna av Kölen.

Med detta ber jag, herr talman, att få yrka bifall till min reservation.

Herr HESSELBOM (s): Herr talman! Det projekt, som motionären här har talat så varmhjärtat för, gäller ju att bygga en järnväg uppe i Dalarna för en kostnad, som järnvägsstyrelsen beräknat till 34 miljoner kronor. Även om man accepterar herr Perssons resonemang och reducerar detta belopp med 5 procent, kvarstår dock, att denna järnväg skulle kosta drygt 32 miljoner kronor. På dessa pengar kan man inte räkna med någon som helst ränta, utan man måste kalkylera med en årlig förlust, utöver ränteförlusten, på bortåt en mil-

jon kronor. Även om resultatet skulle bli gynnsammare än vad järnvägsstyrelsen har kommit till, kan man inte undgå, att företaget skulle gå med en avsevärd förlust. Man kan i detta sammanhang inte komma ifrån det faktum, att trafikunderlaget i den berörda landsändan är alltför svagt för att kunna uppbära ett sådan järnvägsbygge. Motionärerna utgick ju också från att banan skulle inte bara betjäna den lokala trafiken, utan också bli en mellanriksbana, som skulle anknytas till det norska järnvägsnätet. Det framgår emellertid av utskottsutlåtandet, att den norska Jernbanekommisjonen bestämt har avvisat tanken på att bygga en järnväg från Stöa med anslutning till det norska järnvägsnätet. Under sådana förhållanden finns det ingen anledning, att riksdagen skulle begära utredning om detta järnvägsprojekt. Vi är ju nu, herr talman, i den situationen, att man på allvar överväger, huruvida redan färdigställda och under många år trafikerade järnvägar skall nedläggas trafiken och rivas upp.

Herr talman! Att nu sätta i gång en utredning som syftar till att bygga en ny järnväg under de här föreliggande förutsättningarna, kan därför inte anses påkallat. Jag ber att få yrka bifall till utskottets utlåtande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på godkännande av den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

På framställning av herr talmannen beslöts att handläggningen av återstående ärenden på föredragningslistan skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 421, till Konungen i anledning av väckt motion om viss ändring i expropriationslagen.

Om ökad pension åt agronomen S. Örjangård.

Anmäldes och godkändes utrikesutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 426, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om godkännande av tilläggsprotokoll nr 4 till överenskommelsen den 19 september 1950 angående upprättande av en europeisk betalningsunion; och nr 427, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om godkännande av Sveri-

ges anslutning till en överenskommelse angående Österrikes utländska offentliga förkrigslån.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.09 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 9 december eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 201, i anledning av väckt motion om utredning angående den framtida avvägningen av olika transportmedels utbyggnad; och

nr 202, i anledning av väckt motion om förbättrad löneställning för förrådsunderofficerare vid försvarsområdena m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om ökad pension åt agronomen S. Örjangård.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 203, i anledning av väckta motioner om ökad pension åt agronomen S. Örjangård.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Spetz* m. fl. (I: 263) och den andra inom andra kammaren av fru *Sandström* m. fl. (II: 187), hade hemställts, att riksdagen måtte besluta att bevilja agronomen *Sigurd Örjangård* pension med det belopp,

vartill hans pension skulle ha uppgått, därest han vid uppnådd pensionsålder kvarstått i sin rektorsbefattning vid lantmannaskolan i Bollnäs.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt, att motionerna I:263 och II:187 icke måtte av riksdagen bifallas.

Reservation hade anförts av herrar *Sundelin* och *Svensson* i Ljungskile, vilka dock ej antytt sin mening.

Herr *SUNDELIN* (fp): Herr talman! Vid detta utlåtande har jag tillsammans med herr *Svensson* i Ljungskile fogat en blank reservation. Anledningen därtill är att man i denna fråga, som ju gäller ett förslag om ökad pension åt agronom *Örjangård*, lätt nog får den uppfattningen, att agronom *Örjangård* inte har blivit rättvist behandlad. Man kanske inte kan anmärka på den rent formella behandlingen, men det är ändå på det sättet, att på grund av penningvärdets förändringar med därav åtföljande höjda dyrtidstillägg på löner och pensioner, agronom *Örjangård* fått en i förhållande till andra jämställda pensionärer för låg pension.

1934 medgav Kungl. Maj:t, att agronom *Örjangård* skulle efter avgång från föreståndarebefattningen vid lantmanna-

Om ökad pension åt agronomen S. Örjangård.

skolan i Bollnäs till anställning som sekreterare och byråföreståndare hos JUF bibehållas vid delaktighet i pensionsanstalten. Det sades i detta brev, att han skulle erhålla pension och tilläggs-pension, som skulle motsvara den pensionsrätt, som skulle ha förefunnits, om han med oavbruten tjänsteårsberäkning intill samma ålder kvarstått i sin befattning som föreståndare vid lantmannaskolan i Bollnäs. Till detta var emellertid fogad en liten reservation, att å tilläggs-pensionen skulle han icke äga åtnjuta dyrtids-tillägg eller därmed jämförlig tilläggs-förmån av statsmedel. Vid detta tillfälle gjordes en uträkning av vad detta skulle innebära i minskad pension för agronom Örjangård, och minskningen beräknades till 230 kronor. På grund av att pensionsunderlagen och de procentuella tilläggen så väsentligt har höjts efter denna tid är Örjangård emellertid nu i pensions-hänseende betydligt sämre ställd än han skulle ha varit, om han kvarstått till pensionsåldern såsom rektor för lantmannaskolan i Bollnäs. Han har nu mellan 8 000 och 9 000 kronor i pension per år, medan pensionerna för motsvarande rektorsbefattningar vid lantmannaskolor uppgår till 15 165 kronor intill 67 år och därefter till 14 370 kronor. Det är alltså en betydande skillnad.

Kungl. Maj:t har nyligen behandlat en ansökan från agronom Örjangård om högre pension, men denna har avslagits. Anledningen torde vara den, att statens pensionsanstalt i ett yttrande sagt, att ett bifall till denna anhållan skulle komma att få vittgående konsekvenser. Inte heller vi reservanter i utskottet har ansett oss kunna ställa något yrkande i denna fråga. Vi anser att frågan nog inte varit föremål för tillräcklig utredning för att man skulle våga sig på att här ställa ett yrkande om bifall till motionen, men jag vill uttala den förhoppningen, att det här ändå måtte finnas någon möjlighet att skapa vad jag skulle vilja kalla rättvisa åt agronom Örjangård. Jag kan inte underlåta att säga, att jag tycker att det för Kungl. Maj:t borde ha varit möjligt att här finna någon utväg för att i någon mån eller helst helt tillmötesgå

agronom Örjangårds hemställan om att i pensions-hänseende bli likställd med lantmannaskolornas rektorer.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr SPETZ (fp): Herr talman! Det finns ett gammalt uttryck som säger: »Förliten eder icke uppå furstar», och sanningen i det uttrycket har agronom Örjangård fått erfaras. Då han stod i valet mellan att fortsätta sin gärning vid Bollnäs lantmannaskola eller att ägna sig åt en ideell bildningsverksamhet, som då åtnjöt och alltjämt åtnjuter statligt stöd, valde han att ägna sig åt Jordbrukarungdomens förbund, emedan ett kungabrev av den 14 september 1934 tillförsäkrade honom en pension vid uppnådd pensionsålder, som endast med 230 kronor per år understeg vad han skulle ha erhållit, om han hade stannat kvar som rektor vid lantmannaskolan.

Det får väl anses ostridigt, att såväl Kungl. Maj:t som agronom Örjangård vid det tillfället hade klart för sig storleken av skillnaden i pension, och man får väl också anse det ostridigt, att andemeningen med Kungl. Maj:ts brev var att tillförsäkra honom i stort sett samma pension som skulle utgå till föreståndaren för en lantmannaskola. Ingen kunde väl då förutse den penningförsämring som skett och ej heller de förändringar som skett i pensionsreglementet. Men den skillnad som 1934 uppgick till 230 kronor per år uppgår nu till icke mindre än 5 637 kronor.

Det mäktiga statsutskottet kryper bakom ryggen på statens pensionsanstalt, som har upptäckt, att ett bifall till yrkandet om en pension liknande föreståndarnas för en lantmannaskola skulle kunna få vittgående konsekvenser. Jag kan inte yttra mig om dessa konsekvenser, herr talman, men är det så att fursten, d. v. s. Kungl. Maj:t, genom sina verk i ett antal fall har lovat och på detta sätt svikit sina löften, förefaller det mig att riksdagen inte borde tveka att i rättvisans namn lägga det något till rätta.

Jag vill inte säga, att jag har någon förhoppning om att kunna få kammaren

Om ökad pension åt agronomen S. Örjangård.

med mig gent emot statsutskottet, men jag vill i likhet med herr Sundelin säga, att jag hoppas att inte sista ordet är sagt i denna fråga utan att eventuellt Kungl. Maj:t skulle kunna överväga, huruvida löftet från 1934 har uppfyllts.

Jag ber i alla fall, herr talman, att få yrka bifall till min motion.

Häri instämde herrar *Bror Nilsson* (bf) och *Nord* (fp).

Fröken ANDERSSON (h): Herr talman! Jag skall inte bli mångordig. Herr Sundelin har redan sagt ungefär vad som behöver sägas i sammanhanget. Det lyste ju igenom, trots herr Sundelins positiva inställning till själva frågan, vilken tveksamhet herr Sundelin hyser. Det var nog så i avdelningen, att vi från början var ganska positivt inställda och hoppades det skulle kunna gå, men vid ett närmare studium av frågan fann vi, att det var praktiskt taget omöjligt. Kungl. Maj:t har ju avslagit ansökningen tidigare, säkerligen på goda grunder.

Jag tror att det innan en sak som denna kan bifallas behövs djupgående prövning av själva saken, och jag kan gärna också uttrycka en förhoppning, att Kungl. Maj:t så småningom skall vidtaga sådana utredningar, men det bör såvitt jag förstår dock ankomma på Kungl. Maj:t att göra dessa.

Det är sällan man ser ett sådant kraftigt avstyrkande som pensionsanstalten avgav över Örjangårds ansökning hos Kungl. Maj:t. Jag tillåter mig att citera vad pensionsanstalten säger: »Med hänsyn till den ifrågavarande tilläggs-pensioneringens syfte och till de i det föregående omnämnda reglerna för beräkning av uppskjuten pension eller motsvarande förmån för statsanställda m. fl. finner pensionsanstalten uppenbart, att ett tillmötesgående av den gjorda framställningen icke kan ifrågakomma utan vittgående konsekvenser. På grund härav måste pensionsanstalten bestämt avstyrka bifall till ansökningen.»

Jag tror att det fordras — vilket herr Sundelin också på visst sätt varit inne på — mera vittgående undersökningar

innan man kan bifalla en sådan här sak. Därför, herr talman, ber jag få yrka bifall till utskottsutlåtandet.

Herr NÄSGÅRD (bf): Herr talman! Anledningen till att jag nu begärt ordet är att det i en tidningsartikel av en riksdagsledamot har uttalats, att rektor Örjangård skulle ha rönt mothugg, därför att han representerade JUF-rörelsen, som skulle vara konkurrent till SLU-rörelsen. Statsutskottet har behandlat motionen som ett socialfall, stod det i tidningen.

Om det vid den fortsatta utredningen visar sig, att Örjangård på grund av det löfte som han erhållit, skulle vara berättigad till pension enligt samma villkor som gäller för rektorerna vid våra lantmannaskolor, är jag beredd att rösta för att han får den pensionen.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att för närvarande få yrka bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter i enlighet med de därunder förekomna yrkandena gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 204, i anledning av väckt motion om inrättande av ett riksdagens löneråd med uppgift att fortlöpande medverka vid de statliga löneförhandlingarna, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av bevillningsutskottets betänkande nr 63, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 24 oktober 1951 (nr 660) om skatt vid tillverkning och import av personbilar m. m., bifölls vad utskottet i detta betänkande hemställt.

Ang. höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets memorial nr 32, angående instruktion för nästkommande riksdags bankoutskott, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Ang höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtande nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 6 juni 1952 (nr 375) med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning.

I en den 13 november 1953 dagtecknad proposition, nr 239, som hänvisats till bankoutskottets förberedande handläggning, hade Kungl. Maj:ts föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 6 juni 1952 (nr 375) med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning.

Berörda lagförslag var av följande lydelse:

Härigenom förordnas, att 1 § lagen den 6 juni 1952 med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning skall erhålla följande ändrade lydelse.

1 §.*(Nuvarande lydelse:)*

Riksbanken må utgiva sedlar till ett belopp av högst *fyratusenåttahundra* miljoner kronor.

(Föreslagen lydelse:)

Riksbanken må utgiva sedlar till ett belopp av högst *femtusenettihundra* miljoner kronor.

Denna lag träder i kraft dagen efter den, då lagen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft två i anledning av densamma väckta likalydande motioner, nämligen motionen nr 511 i första kammaren av herrar *Velander* och *Ahlberg* samt motionen nr 625 i andra kammaren av herrar *Hjalmarson* och *Kyling*. I motionerna hade hemställts, att riksdagen måtte fastställa maximibeloppet för riksbankens sedelutgivning till femtusen miljoner kronor.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet på åberopade grunder hemställt, att riksdagen, med avslag å motionerna I: 511 och II: 625, måtte bifalla Kungl. Maj:ts förevarande proposition.

Reservation hade avgivits av herrar *Ewerlöf*, *De Geer*, *Nordenson*, *Nygren*, *Gustafson* i Göteborg och *Löfgren*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen, i anledning av motionerna I: 511 och II: 625, måtte antaga följande ändrade lydelse av 1 § lagen den 6 juni 1952 (nr 375) med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning.

1 §.

Riksbanken må utgiva sedlar till ett belopp av högst femtusen miljoner kronor.

Herr **EWERLÖF** (h): Herr talman! Genom den proposition, som vi nu går att behandla, har det ånyo föreslagits en provisorisk höjning av sedeltaket genom en ändring av den provisoriska lag, som gäller till den 1 juli nästa år. Den första fråga, som man härigenom ställs inför, är hur länge det i och för sig mycket otillfredsställande provisoriet på detta viktiga område skall bestå.

Sedan november 1951 arbetar en kungl. kommitté på en definitiv reglering av denna fråga. Man hade ursprungligen hoppats, då man på våren 1951 var överens om att denna fråga borde göras till föremål för en ingående utredning, att utredningens resultat skulle föreligga till våren 1952, då det gällde att ersätta den provisoriska lag, som gällde till den 1 juli det året. Vi fick

Ang. höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt.

då nöja oss med ett yttrande från kommittén över en fortsatt provisorisk lag. Sedan dess har beslut fattats om nytt provisorium på våren 1953. Varken i det sammanhanget eller i sammanhang med den nu föreslagna ändringen har kommittén på något sätt avhört.

I propositionen uppger finansministern nu att kommittén beräknas slutföra sitt utredningsuppdrag under år 1954. Innebär det att man har någon utsikt att räkna med att förslag skall föreligga i så god tid, att det kan läggas till grund för det beslut, som måste träffas för tiden efter den 1 juli 1954? Jag skulle sätta stort värde på om jag kunde påräkna finansministerns medverkan för att åstadkomma ett sådant resultat.

Nu gäller det således det fortsatta provisoriet till den 1 juli 1954. Riksbanksfullmäktige har ansett att risk föreligger för att taket på 4,8 miljarder skall genombrytas vid årsskiftet och begär fördenskull en höjning av taket med 300 miljoner kronor. Att en sådan risk för genomslag föreligger kan icke förnekas, men hur man än hanterar det siffermaterial, som i detta sammanhang framlagts, kan man inte gärna komma fram till att behovet av ökad sedelutgivning skulle för den begränsade tidsperioden fram till den 1 juli 1954 vara så stort som 300 miljoner kronor. Utan att här ingå på några detaljer i fråga om sifferberäkningarna nöjer jag mig med att konstatera, att även om beloppet sattes till 200 miljoner kronor, föreligger en betryggande marginal.

Man kan fråga sig, om det är någon mening med denna lagstiftning. Det verkar som om man betraktade den mer som en registrering i efterhand av ett förlopp, som man inte låter påverkas av begränsningen i sedelutgivningsrätten, utan som får bli vad det blir; när det visar sig, att man behöver mer, går man bara in och begär att få en ändring. Om man emellertid menar, att lagstiftningen verkligen skall ha någon betydelse, bör ramen icke göras vidare än vad omständigheterna i och för sig kräver. Vi reserverar till bankoutskottets utlåtande har icke kunnat finna, att det föreligger

något skäl att sträcka sig till ett högre belopp än 200 miljoner kronor. Vi yrkar därför i reservationen, att riksdagen skall begränsa sig till detta belopp.

Man kan inte underlåta att i detta sammanhang göra vissa reflexioner kring förloppet. Man undrar hur det kommer sig, att i år, då priser och löner varit stabila och produktionen tämligen oförändrad jämfört med i följ, sedelomloppet ändå stigit så kraftigt som nu skett. Från november i följ till november i år föreligger en ökning med 220 miljoner kronor eller ca 5,2 procent. Det är svårt att finna någon reell förklaring till en ökning av sedelbehovet av denna omfattning. Utskottet förklarar visserligen, att ökningen ungefär motsvarar stegringen i omsättningens behov av sedlar vid stigande nationalinkomst under stabila priser. Man frågar sig, med vilken stegring i nationalinkomsten utskottet räknat såsom grund för detta sitt omdöme.

Jag tror att ansvällningen till stor del kan förklaras som ett led i den allmänna ökning av penning- och kapitalmarknaden och allmänhetens likviditet som skett i år. När folk får mera pengar i händerna, leder detta gärna till en större kontant kassahållning. Det är väl att förmoda, att såväl allmänhetens som företagens kontanta kassor stigit under årets lopp, utan att detta återspeglar något egentligt behov av ökade kassor för omsättningsändamål. Om detta förmodande är riktigt, bör man å andra sidan också kunna säga sig, att en restriktivare allmän penning- och finanspolitik, som motverkat den likviditetsökning som kännetecknar marknadsutvecklingen i år, också skulle ha motverkat den ansvällning av sedelmängden som hittills skett. Detta skulle emellertid ha förutsatt en annan statlig upplåningspolitik och en annan räntepolitik.

Detta leder mig över till frågan om räntepolitikens betydelse i detta sammanhang. Det har vid flera tillfällen under hösten vitsordats, att vi fortfarande behöver en stram ekonomisk politik för att stävja sådana inflationstendenser, som ännu dröjer kvar i vår ekonomi el-

Ang. höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt.

ler som kan komma att bli aktuella. Vår samhällsekonomi har väl i år befunnit sig någorlunda i balans, men tecken på en begynnande ny överansträngning av våra reella resurser saknas icke. Balansen förutsätter en icke obetydlig lagerförtäring. Konsumtionsstegringen går åtskilligt snabbare än den samtidiga produktionsökningen. Under sådana förhållanden måste den likviditetsökning som sedelomloppets stegring är en avspeglning av, te sig riskabel, så mycket mer som den dragit med sig en nedjustering av ränteläget. En räntesänkning måste befaras komma att verka i utgiftsstimulerande riktning i samhällsekonomien och rimmar därför icke med kravet på en stram ekonomisk politik. Hade likviditetsökningen på kreditmarknaden ytterst berott på ett starkt tillflöde av utländska valutor, hade en därav följande räntesänkning icke behövt föranleda någon kritik. Överskottet i betalningsbalansen hade då varit ett tecken på att det förelegat utrymme för ökade utgifter inom samhällsekonomien, och man hade då kunnat ta den utgiftsstimulerande effekten av räntesänkningen. Nu är emellertid inte likviditetsökningen av denna karaktär. Den sammanhänger framför allt med det stora statliga utgiftsöverskottet och formerna för den statliga upplåningen. Likviditetsökningen tyder därför icke på att det föreligger utrymme för ökade utgifter, och under sådana omständigheter är en räntesänkning en föga adekvat åtgärd.

Herr talman! Jag avser icke att i höst-riksdagens elfte timme rulla upp någon större allmän ekonomisk debatt, men jag har icke kunnat underlåta att göra dessa reflexioner till detta ärende, i synnerhet som det är första gången vi behandlar ett ärende, till vilket man kan knyta ett uttalande i fråga om den räntesänkning som nyligen genomförts.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottets utlåtande fogade reservationen.

I detta anförande instämde herr *Ve-lander* (h).

Herr **MOGÅRD** (s): Herr talman! Den föregående ärade talarens reservation var som vi hörde mycket resignerad, och jag förmodar att han inte väntar något starkare gensvar för sina synpunkter i den fråga som det i kväll egentligen gäller. Det är ingen ekonomisk debatt han vill dra upp; frågan om det s. k. sedeltaket passar inte heller som underlag till en sådan debatt. Snarare är det en demonstration, som motionen och den på motionen byggande reservationen siktar till. Man vill demonstrera, och det är ju envars rätt och ibland även skyldighet. Man vill demonstrera mot inflationsfaran, och det vill vi allesamman, man vill demonstrera för att en utredning angående en mera stadigvarande reglering av sedelutgivningsrätten bringas till sitt slut, och i det hänseendet är säkerligen alla i varje fall inom bankoutskottet eniga med den ärade talaren. Slutligen vill man också, såsom framgår av motionen, hålla allmänheten vaksam mot farorna av att underlåta en restriktiv penningpolitik.

Alla dessa ting kan i och för sig vara berättigade, och jag tror att vi har anledning att lägga dem på hjärtat, ty både herr Ewerlöf, herr De Geer och herr Nordenson är mycket erfarna personer, som under många år stått i det ekonomiska livets centrum och därunder säkerligen lärt sig vådan av ett försämrat penningvärde. I det stycket vill utskottsmajoriteten således egentligen inte vända sig mot dem som nu förebragt den en smula matta reservationen till utskottsutlåtandet.

Jag vill bara påpeka, att man kanske tillgriper större våld än nöden kräver. Penningcirkulationens storlek är ju inte någonting som kan beslutas så att säga dag för dag eller månad för månad, utan den är ett uttryck för de väldiga krafterna inom det ekonomiska livet. Den är, skulle jag vilja säga, ett slags termometer, och lika litet som man kan krympa skalan på en termometer för att få önskad temperatur, lika litet kan man krympa sedelmängden, när det ekonomiska livet över huvud taget kräver en

Ang. höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt.

större mängd löpande valuta. Det skulle vara ungefär som om en skräddare sade: »Det går åt alldeles för mycket tyg till kostymerna. Jag kommer inte längre att hålla en meter lika med tio decimeter, utan jag minskar varje meter till åtta decimeter.» Det kan man som bekant inte göra, och lika litet kan man göra på det sättet i fråga om sedelcirkulationen. Den följer hela det allmänna affärsomloppet, och det skulle nästan vara en våda att därvidlag söka tillämpa formella regler, som aldrig kommer att få någon betydelse i realiteten.

Nu säger herr Ewerlöf och de övriga reservanterna, att det är ganska olycksbådande att penningcirkulationen ökats så kraftigt. Det är riktigt att detta på sätt och vis är ett tecken på inflation, men man måste komma ihåg, att sedelcirkulationen under detta år dock inte ökats i riktigt samma takt som tidigare. Både 1951 och 1952 ökades den med ungefär 500 miljoner om året, i år tror man inte att det skall behövas en så stor ökning. Men såväl bankofullmäktige som riksgäldsfullmäktige har enhälligt velat för säkerhets skull rekommendera, att sedeltaket höjes till 5 100 miljoner. Man har pekat på att någonting kan inträffa. Det är bara ett år sedan sedeltaket faktiskt kom att ligga 20 miljoner över vad riksdagen medgivit, och detta måste vi acceptera; vi måste stryka över och gå vidare. Det är inte bra, att ett sådant direkt trots mot gällande lag behöver förekomma. Vederbörande har då, gissar jag, resonerat så: »Är det inte bättre att vi tar till utrymmet så att det verkligen räcker?» Bara på fem veckor i höst kunde sedelcirkulationen ökas med 411 miljoner; det skedde helt plötsligt och jag tror relativt oväntat. Sedan har en rätt stillsam återgång ägt rum, men jag tror inte vi kan räkna med att den utnyttjade sedelutgivningsrätten för närvarande uppgår till mer än 290 miljoner. Därför är det inte opåkallat att gå med på den ökning Kungl. Maj:t med vederbörande fullmäktige i såväl riksbanken som riksgäldskontoret har rekommenderat.

Det är nog inte alldeles lämpligt att

just på denna punkt andraga skäl, som i och för sig kan vara fullt riktiga men som bör utnyttjas i andra sammanhang, där de har större betydelse och verkan än i detta fall, där det som sagt bara gäller att skapa en reserv, som utnyttjas endast om så verkligen påkallas och som kommer att tagas i anspråk, därest så blir nödvändigt, hur vi än sedan lagstiftar här i dag.

Jag tror att bankoutskottet har fog för sin ståndpunkt, när utskottet ansluter sig till vad Kungl. Maj:t begärt och såväl riksbanks- som riksgäldsfullmäktige förordat. Jag ber på dessa skäl, herr talman, att få yrka bifall till bankoutskottets hemställan.

Herr DE GEER (fp): Herr talman! Jag måste uttrycka min tillfredsställelse över den första delen av herr Mogårds anförande, där han ansåg att den ställning, reservanterna tagit i denna fråga, var en demonstration och kanske en önskvärd demonstration i dagens ömtåliga läge. Däremot håller jag inte med honom i den sista delen av anförandet, där han yrkade bifall till utskottets förslag.

Vi har redan i dag haft en ekonomisk debatt i samband med herr Wehtjes interpellation, som tangerade dessa frågor. Om sex veckor får vi en ny stor ekonomisk debatt i samband med remissdebatten nästa år. Jag vill därför inte i dag gå in på de mera ekonomiska eller ekonomisk-politiska aspekterna i denna fråga, som i grund och botten mera är en teknisk fråga än en ekonomisk eller ekonomisk-politisk fråga.

I utskottet liknade man denna sedelutgivning, när den började stiga, vid en febertermometer eller en väckarklocka, som vid viss tidpunkt slog larm. Utskottsmajoriteten är av den uppfattningen, att vi skall ställa larmet litet längre fram i tiden. Oppositionen har icke på en slump utan med ledning av det material, som bankofullmäktige ställt till utskottets förfogande, kommit till den uppfattningen, att man kan och bör ställa larmet något tidigare. Med hänsyn till det labila läget i vår ekonomi, som inga-

Ang. höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt.

lunda saknar tendenser till inflation, är oppositionen av den uppfattningen, att när man utan risk kan flytta fram tiden för larmet en tredjedel, så bör man göra det. Det saknas ju ingalunda tendenser, som är riskabla med tanke på en ny inflation, dels den mycket stora likviditeten hos banker, affärsföretag och enskilda som herr Ewerlöf redan påpekat, och dels börsens fasthet för närvarande. Den är nog dikterad av en misstro mot penningvärdet. Den indikerar, att man sätter tilltro till reallångångarna. Räntesänkningen är också enligt min uppfattning farlig i dagens läge.

Med hänsyn till dessa faktorer har minoriteten kommit till den bestämda uppfattningen, att vi kan nöja oss med att höja sedeltaket 200 miljoner kronor. Detta innebär, att om utvecklingen, vilket vi hoppas att den inte skall göra, åter går mot inflation, kommer larmet tidigare.

Med dessa ord, herr talman, vill jag yrka bifall till reservationen.

Herr LANGE (s): Herr talman! Jag har tagit till orda endast för att konstatera, att reservanterna i princip är ense med utskottsmajoriteten. Under sådana omständigheter borde det inte ha varit så svårt för utskottets ledamöter att komma överens också om sakfrågan, var takt skall ligga.

Det har emellertid framhållits från reservanternas sida liksom av utskottets vice ordförande, och det har även understrukits av herr De Geer, att den omständigheten, att reservanterna här velat rekommendera en lägre gräns för sedelutgivningen får tolkas såsom en demonstration. En demonstration kan man enligt min mening, herr talman, kosta på sig, om man inte därmed riskerar någonting. Men enligt min uppfattning kan man inte komma ifrån risken av — och det har inte heller någon av reservanterna velat utesluta möjligheten av — att detta tak kommer att genombrytas. Jag skulle föreställa mig, att det för riksdagens ledamöter är mera angeläget, att man har bestämmelser, som riksbanken faktiskt kan följa, än att man har be-

stämmelser, som i varje kritiskt läge kommer att överträdas.

I likhet med övriga ledamöter av kammaren är jag, herr talman, tacksam för att man inte här drar upp en ekonomisk debatt. På ett par punkter skulle jag dock vilja göra några påpekanden i anslutning till herr Ewerlöfs och herr De Geers anföranden.

När herr Ewerlöf pekar på de omständigheter, som kan utgöra en förklaring till den ökade sedelcirkulationen, nämner han att det inte gärna kan förhålla sig så, att produktionsökningen i år har varit av någon som helst betydelse. Jag undrar om inte detta uttalande är en smula förhastat. Inom en månad ungefär kommer i samband med statsverkspropositionen att från Kungl. Maj:ts sida lämnas en redogörelse för utvecklingen under det gångna året. Såvitt jag ser tyder alla tecken på att vi faktiskt kommer att få en produktionsökning, som inte är att förakta. Den kan komma att uppgå till 2 å 3 procent. Redan det skulle i så fall utgöra en bidragande orsak till att vid en stabil eller närmast vikande prisnivå sedelmängden kommit att öka.

Sedan vet vi, att här spelar också, såsom herr Ewerlöf mycket riktigt anförde, omloppshastigheten sin roll, och de förändringar som där inträder kan man väl i allmänhet inte göra mycket åt. Därför blir egentligen sedelmängdens storlek i och för sig av ringa betydelse. Den utgör snarast ett uttryck för ett läge, som inställt sig på grund av förändringar i en rad ekonomiska faktorer.

I fråga om räntepolitiken är det absolut inte min mening att dra upp en diskussion. Men när det gäller frågan om diskontosänkningen, vill jag göra ett påpekande. Det är säkerligen bekant för herr Ewerlöf och väl också för herr De Geer, att den senaste diskontosänkningen inom riksbanken antogs av en enhällig fullmäktigförsamling.

Jag ber, herr talman, att få sluta med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr WERNER (bf): Herr talman! Jag är förekommen av den föregående tala-

Ang. höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt.

ren, men det är att märka, att till grund för den kungl. propositionen ligger en enhällig framställning från riksbanksfullmäktige, och denna framställning har sedermera granskats av riksgäldsfullmäktige, där både högerns och folkpartiets representanter varit eniga med majoriteten. Jag tycker att reservationen innebär ett underkännande av det goda omdöme, som man får förutsätta att oppositionspartiernas representanter inom dessa mycket viktiga organ besitter.

Inom utskottet upplystes det, att fara förelåg för att vid årsskiftet sedeltaket skulle kunna genombrytas med åtskilliga miljoner kronor, om sedelstocken begränsades till fem miljarder kronor. Vi har exempel på att så har skett tidigare, och det är ingenting som vi hör eftersträva utan tvärtom förekomma. Det är väl alldeles klart, att en sedelreserv, som ligger under kontroll inom riksbanken och inte strös ut över marknaden i onödan, i och för sig inte är inflationsdrivande. Det är andra faktorer inom det ekonomiska livet som reglerar penningvärdet och dess fluktuationer än en kontrollerad sedelreserv.

För övrigt är det väl ändå så, att det är det expanderande näringslivet, som ställer krav på riksbanken i fråga om rörligt kapital i ett visst läge. I den mån detta kapital inte behövs i marknaden eller gömmes hos enskilda, vilket kanske i någon mån sker, återflyter det till riksbanken och utgör då som sagt en reserv under riksbankens kontroll.

Jag kan inte förstå att denna, jag kan gott säga konstruerade reservation har någon som helst betydelse i dagens läge. Jag ber därför att få hemställa till kamraren om bifall till utskottets framställning.

Herr EWERLÖF (h): Herr talman! Jag har mycket svårt att förstå det här talet om att det skulle vara en konstruerad reservation. Vad vi diskuterar här är frågan om sedelbehovet för den tid som vi har att se fram emot till den 1 juli nästa år. Då går nämligen den lag ut

som nu gäller. Det har då gällt att bedöma, hur mycket vi måste höja nuvarande maximum, som uppgår till 4,8 miljarder kronor, för att vara på den säkra sidan.

Vi har då vid granskning av siffermaterialet i propositionen kommit till det resultatet, att det icke kan komma att behövas en större höjning av sedelmaximum än med 200 miljoner kronor, d. v. s. från 4,8 till 5 miljarder, och inte till 5,1 miljarder, som utskottet här föreslår. Vi kommer mycket snart att få svar på vem som räknat rätt härvidlag, ty den kritiska tidpunkten inträffar i slutet på detta år — antingen vid årsskiftet eller möjligen en vecka dessförrinnan. Då har vi att räkna med den största belastningen för tiden fram till den 1 juli nästa år. Det är således en förfärligt otacksam roll att stå här och som en demonstration yrka på att vi skulle nöja oss med en höjning av sedeltaket med 200 miljoner kronor, om det bara tre veckor härefter visar sig, att detta var ett misstag och att vi kommer att behöva 300 miljoner. Det är vi som tar på oss risken, och jag skall ärligt erkänna, att om vi skulle ha räknat fel, skulle jag bli mycket generad. Vi är naturligtvis, när vi ställer detta yrkande, övertygade om att så inte kommer att ske, och jag hoppas att man inte bara för att få oss på fall sätter sedlarna i rörelse mer än vad som är nödvändigt. Gör man inte det, är jag ganska säker på att vi för den tid, det nu gäller, inte kommer att slå igenom ett tak, som ligger vid 5 miljarder kronor.

Herr LANGE (s): Herr talman! Jag kan hålla med herr Ewerlöf om att i vissa sammanhang kan det vara något värde med en demonstration. Hade oppositionen vågat ta risken att över huvud taget inte ändra på taket för sedelutgivningen, hade jag kunnat förstå att en sådan åtgärd i demonstrationssyfte kunde ha ett visst värde med hänsyn till de ofta felaktiga föreställningar som är förknippade med sedeltaket. Men när man inte vågar det utan erkänner, att en

Ang. höjning av riksbankens sedelutgivningsrätt.

höjning är erforderlig, bör man kunna ta steget fullt ut. Det finns verkliga skäl för förslaget i den framlagda propositionen och det i ärendet avgivna utskottsutlåtandet. I det här fallet är det inte en demonstration, som kan anses ha ett visst värde, utan en ganska meningslös demonstration.

Slutligen vill jag säga, herr talman, att det är väl tveksamt, om utredningen om riksbankslagen blir färdig i så god tid, att förslag, grundade på utredningens resultat, kan komma att föreläggas 1954 års riksdag. Det kanske finansministern, som nu kommit in i kammaren, kan ge oss upplysning om, men såvitt jag förstår är det förenat med stora svårigheter att få fram ett sådant förslag till vårriksdagen. Av den anledningen kommer man ånyo att få ta ställning till frågan om ett provisorium under vårriksdagen.

Herr DE GEER (fp): Herr talman! Herr Lange påpekade att vi får en ökning av produktionen. Jag håller med om att slutresultatet sannolikt blir en ökning av produktionen, men samtidigt har vi nog att räkna med ett prisfall, och de två faktorerna bör kompensera varandra. Oppositionen har här inte slumpartat prutat med 100 miljoner utan noggrant beaktat alla faktorer som härvidlag inverkar. Men det blir mycket spännande att se vem som får rätt. Den frågan kan tas upp i remissdebatten, och jag tror inte att man behöver riskera att det blir en genombrytning av sedeltaket, om man följer oppositionens linje. Skulle så bli fallet, får vi skämmas i remissdebatten i januari.

Herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Det har, såvitt jag kan förstå av de anteckningar jag fått ta del av, inte saknats ansatser till att här ta upp en ekonomisk debatt; herr De Geer har tydligen haft sin bestämda mening om vår ekonomiska politik och det ekonomiska läget. Men jag skall inte falla för frestelsen att gå in på dessa ting — det kommer vi nog att få göra om ungefär en månad

på ett mera ingående sätt och med ett bättre bedömningsmaterial framför oss än vad vi i dag har.

Vi kan väl ändå betrakta den fråga som här föreligger till avgörande, som en i stort sett teknisk fråga, och det är inte heller så att oppositionen ansett sig böra säga nej till det framlagda förslaget. Det skulle den ju absolut inte våga göra, om den haft några möjligheter att genomdriva ett beslut, därför att det kaos, som oppositionen då skulle skapa i affärslivet, skulle det bli mycket svårt för oppositionen att överleva. Nu satsar den på att ha tur och klara sig med en höjning av sedelutgivningsrätten med 200 miljoner. Jag tycker inte att oppositionen har någon egentlig anledning att söka tvist på denna punkt.

Jag begärde emellertid ordet för att säga någonting om den pågående utredningen. Jag är också illa berörd av att vi så länge skall ha ett provisorium, men jag tror att jag kan vitsorda att utredningen inte dröjer därför att den är lat eller därför att den försöker att förlänga sitt eget liv. Jag tror att de personer, som sitter med i den kommittén, skulle bli tacksamma, om de kunde få gå över till att syssla med något annat.

Orsaken till dröjsmålet är, såvitt jag kunnat fatta, i stället att problemet har visat sig vara synnerligen svårt, och ännu har ju icke något land lyckats att lösa det. Vi bör komma ihåg, att det har varit en tid, då det fanns guldmyntfot — ingen tror att den kommer tillbaka — och då var detta inte något problem. Sedan har man klarat sig fram på olika sätt, och vi har här rört oss med någonting som vi kallat för sedeltak. Jag tror att vad kommittén hittills lyckats åstadkomma är att konstatera att man är tämligen överens om att vårt nuvarande system är alldeles ohållbart. Och det är ju alltid ett framsteg. Men när det sedan gäller att finna några nya kriterier, har svårigheterna visat sig vara mycket stora. Jag anser inte att de är oöverstigligen — i varje fall måste kommittén så småningom komma fram till ett resultat, och det gör den väl också. Men jag kan nog med ganska stor säkerhet slå fast, att nä-

got förslag till nästa års riksdag inte är möjligt att få fram. Jag vill bara understryka att detta inte beror på att kommittén har sölat, utan det beror på att vi har givit denna utredning sådana uppgifter, beträffande vilka det inte finns några tidigare erfarenheter att bygga på och beträffande vilka det konstruktiva arbetet visat sig vara förenat med mycket stora svårigheter.

Herr WERNER (bf): Herr talman! Herr De Geers konstaterande, att reservanternas mycket noggrant bedömt situationen, föranleder mig att fråga herr De Geer: Ur vilka synpunkter har herr De Geers partikamrat, herr Kristensson i Osby, bedömt situationen i bankofullmäktige, då han skrivit under en hemställan om en ökning av sedelutgivningsrätten med 300 miljoner i stället för med den av reservanternas noggrant beräknade summan av 200 miljoner?

Herr DE GEER (fp): Herr talman! Det känner jag inte alls till. Jag bedömer saken självständigt och fullkomligt oberoende av vad eventuella partikamrater gör i bankofullmäktige.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkandens propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av ett godkännande av den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att ha upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Ewerlöf begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad bankoutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 33, röstar

Om förhöjning av sjöregleringsavgifterna.

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan med den ändring, som föranleddes av ett godkännande av den vid utlåtandet fogade reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo bankoutskottets utlåtande och memorial:

nr 34, i anledning av fullmäktiges i riksgäldskontoret framställning om fortsatt utgivning av snabbprotokoll från riksdagsdebatterna m. m.; och

nr 35, angående uppskov med behandlingen av ett av fullmäktige i riksgäldskontoret överlämnat förslag angående pensionsbestämmelser för hos riksdagen anställda tjänstemän.

Vad utskottet i dessa betänkanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 41, i anledning av Kungl. Ma:ts proposition med förslag till lag om ändring i värnpliktslagen, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Om förhöjning av sjöregleringsavgifterna.

Föredrogos ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 33, i anledning av väckta motioner om förhöjning av sjöregleringsavgifterna.

Tredje lagutskottet hade till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 315 i första kammaren av herr Larsson, Nils August, m. fl. och nr 402 i andra kammaren av herr Nilsson i Östersund m. fl.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte be-

Ang. skogsbrukets utveckling och ställning.

sluta att till Kungl. Maj:t göra framställning om skyndsamt utredning angående en skäligh förhöjning av de avgiftssatser, som skulle tillämpas vid fastställande av regleringsavgifter i vattenmål, ävensom angående möjligheterna att tillskapa en form för snabb omprövning av redan fastställda regleringsavgifter, när på grund av inträffade extraordinära förhållanden synnerliga skäl härför föreläge.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen ville i anledning av motionerna I: 315 och II: 402 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa utredning rörande grunderna för utgörande av regleringsavgifter enligt vattenlagen jämte därmed sammanhängande spörsmål samt att Kungl. Maj:t ville för riksdagen framlägga de förslag, vilka utredningen kunde föranleda..

Herr PÅLSSON (bf): Herr talman! Såsom en av motionärerna i det föreliggande ärendet vill jag i första hand ge uttryck för min och, skulle jag tro, de övriga motionärernas tillfredsställelse över den behandling, tredje lagutskottet givit ärendet, då utskottet nu enhälligt tillstyrkt en utredning av detta spörsmål. Det är emellertid inte enbart för att ge uttryck åt denna tillfredsställelse, jag begärt ordet, utan jag skulle också vilja göra ett uttalande därutöver. Jag gör det så mycket mer som jag hoppas, att riksdagen skall följa utskottets förslag och hos Kungl. Maj:t begära utredning i det ärende det här gäller. I det sammanhanget vill jag kraftigt understryka det brådskande i den utredning som här föreslås. Den måste nämligen komma till stånd mycket snart, om den med utredningen avsedda verkan skall kunna uppnås.

De problem, som här berörs och som gäller vattenrättsområdet, är i högsta grad aktuella. Det är ju bekant att marginalen av utbyggd vattenkraft här i landet i dag är ganska god. Men med den mycket snabba takt, vari denna vattenkraft för närvarande utbygges, torde

det väl vara ett obestriddigt faktum, att de värdefullaste av våra strömfall kommer att vara utbyggda inom det närmaste decenniet. Om man sålunda skall uppnå vad som åsyftats, är det i högsta grad angeläget att den utredning, som jag hoppas riksdagen nu kommer att begära, skall slutföras med all möjlig snabbhet. Detta mitt resonemang gäller inte bara den punkt på föredragningslistan, som vi nu behandlar, utan det har avseende även på nästföljande punkt, som också behandlar ett spörsmål inom vattenrättens område.

Jag har, herr talman, med dessa få ord velat understryka angelägenheten av att den förordade utredningen mycket snabbt kommer till stånd och slutföres inom en nära framtid. Jag har därutöver, herr talman, självfallet intet annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

I herr Pålssons yttrande instämde herrar *Näslund* (fp), *Karl August Johanson* (s), *Grym* (s), *Lage Svedberg* (s), *Olofsson* (s), *Lars Andersson* (bf), *Olsén* (s) och *Sten* (s).

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av tredje lagutskottets utlåtande nr 34, i anledning av väckta motioner angående skydd för de norrländska länen mot skadliga verkningar av exploateringen av vattenkraften, m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. skogsbrukets utveckling och ställning.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 42, med anledning av väckt motion angående tryggande av skogsbrukets utveckling och ställning.

I en inom riksdagens första kammare väckt, till jordbruksutskottet hänvisad motion, nr 2, av herr *Sten*, hade yrkats, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse

Ang. skogsbrukets utveckling och ställning.

till Kungl. Maj:t anhålla om överväganden, utredningar, förslag och andra åtgärder i syfte att trygga skogsbrukets utveckling och ställning.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet hemställt, att riksdagen i anledning av motionen I: 2 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte som sin mening giva till känna vad utskottet i utlåtandet anfört.

Herr STEN (s): Herr talman! Trots utskottets osparda möda torde det vara förståeligt, att jag icke kan undgå att knyta några kommentarer till detta utlåtande utifrån de i motionen och remissyttrandena anförda synpunkterna. Det har kommit ut ett rykte, att jag skulle komma att tala i en timme. Jag sade till talmannen, att jag skulle ha kunnat tala fritt ur hjärtat i en halv timme, men jag har komprimerat mitt anförande till omkring sju minuter, och jag skall inte låta mig förledas att ändra min uppfattning av att vi fick en middagsrast och sålunda har varit i tillfälle att stärka våra krafter.

Det har förekommit uttalanden om vilken fråga som är den största vid denna höstsession. Med all aktning för både kommunallagarna och den fråga vi behandlade nyss skulle jag nog tro, att frågan om Sveriges skogar står sig vid en objektiv bedömning, inte bara för motionären utan även för riksdagen och nationen.

Jag är medveten om att två ting för närvarande är impopulära här i riksdagen, nämligen stora utredningar och nya ämbetsverk. Då jag inte vågar förutsätta att alla kammarens ledamöter »bordlade» motionen i sin pulpet i våras samtidigt med att den bordlades av jordbruksutskottet, är jag angelägen att påminna om att jag icke är ute i några sådana syften. Inte heller är jag ute för att öka statens utgifter utan i det lovvärda syfte som man ibland brukar framhålla som önskvärdt för motionärer, nämligen att öka inkomsterna, i detta fall underlaget för nationalinkomsten, vilket ju är lika värdefullt oavsett om man är anhängare

av planekonomi, ramhushållning eller fritt näringsliv. Jag kan också tillägga att min politiska uppfattning icke har fött någon övertro på staten, lika litet som mitt deltagande i organisationsarbetet har skapat någon övertro på organisationerna. Jag är fullt medveten om att det är arbetare, bönder, bolag, tjänstemän och forskare, som var för sig och tillsammans svarar för det mesta av vad som gjorts och vad som göres i våra skogar. Men om effekten kan ökas med tio eller tjugoprocent genom samråd och samarbete, kan detta endast vara välkommet för både de enskilda och samhället. Som framgår av remissyttrandena finns här bokstavligt talat pengar att förtjäna, och det finns också god vilja till samarbete, vilket även det är en mycket stor tillgång, då man ställts inför en stor arbetsuppgift.

I den grundläggande frågan, d. v. s. skogsproduktionens vidmakthållande och ökande, råder tydligen enighet. Utskottet understryker, att en skälig del av rotvärdesinkomsterna bör återbördas till skogen i detta syfte. Det gäller alltså här att finna vägar och medel, att komma från ord till handling i fråga om fondering och metoder, en fråga som har förts framåt ett stycke genom finansministerns svar i dag på herr Näsgårds interpellation, även om den ju ingalunda helt blivit löst.

Beträffande en av de avgörande frågorna, nämligen skogens förvaltning och skötsel, vill jag endast nämna ett par rader ur vart och ett av tre mycket intressanta remissyttrandena. Sveriges skogsägareförbund synes icke helt ha tillgodogjort sig motionens erinran om att jordbrukets yttre rationalisering och arrondering också medför sammanläggning, icke parcellering, i skogen. Sveriges skogsägareföreningars riksförbund, d. v. s. hemmansskogsbrukets egen skogsägar-sammanslutning, bekräftar att underlag skapats för samarbete inom hemmansskogsbruket och framhåller vikten av att lantbruksnämnderna förses med skoglig sakkunskap i det rationaliseringsarbete som för närvarande pågår. Domänstyrelsen vitsordar, att stora uppgifter före-

Ang. skogsbrukets utveckling och ställning.

ligger på detta område och att de, om de rätt handhas, kan ge mycket betydelsefulla resultat. Även här finns det alltså en gemensam grund för samråd och praktiska åtgärder.

Utskottet har, såvitt jag har kunnat finna, inte vidrört fastighetsbildningens viktiga roll i detta sammanhang. Även härigenom skulle sammanläggning och arrondering ta stora steg i rätt riktning, både för hemmansskogsbrukets och för storskogsbrukets vidkommande. I stora norrländska skogsbyar skulle antalet brukningsdelar säkerligen kunna nedbringas till en tiondel av det nuvarande, om man läte byarna eller skifteslagen undergå ett omskifte, sedan jordbruksrationaliseringen har genomförts. Därefter får samarbetet mellan hemmansskogsbrukets utövare ta vid.

Vad övriga produktiva arbetsuppgifter angår skall jag endast nämna, att den framställning som gjordes för ett par veckor sedan från skogsbrukets sida beträffande forskningsarbetets fortsatta finansiering ur olika till buds stående fonder bestyrker att motionen var ute i ett mycket angeläget ärende.

I fråga om maskinprovningen erinrar utskottet om Röbbäcksdalen. Jag är mycket intresserad för norrländska institutioner och kan instämma med utskottet i den frågan, men den blir inte löst härmed. En central skoglig maskinprovning måste komma till stånd på något av de i motionen angivna sätten. När man talar om central belägenhet tänker man härvidlag inte endast på det geografiska användningsområdet för dessa maskiner och redskap, utan belägenheten måste också vara central i förhållande till tillverkningsorterna. Det ena göra och det andra icke underlåta blir tydligen melodien på detta område.

Yrkesutbildningen, som utskottet har snuddat vid, hade jag gått förbi liksom övriga frågor som befinner sig under utredning eller provning. Jag understryker naturligtvis utskottets uttalande, att den frågan nu bör ofördröjligen kunna lösas. Både programmet och organisationen för denna yrkesutbildning bör kunna sammanjämkas på ett praktiskt sätt.

Skogsakademien och utlandsrepresentationen skulle liksom övriga frågor bli mycket intressanta och givande överläggningsämnen vid gemensam rådpläging inom den stämman, som jag har talat om. Det finns ledande män inom de skogliga organisationerna som har erfarenhet från diplomatiens område, och det finns framstående svenska skogsmän som har internationell erfarenhet från sitt rådgivningsarbete och som alltså skulle kunna berika debatten i sistnämnda angelägenhet.

Med anledning av vad utskottet anför i frågan om skogsbrukets tillgodoseende i det departementala arbetet vill jag endast göra ett litet tankeexperiment. Någon gång mitt emellan det motionen väcktes och den dag som i dag är bröt statsrådet Hammarskjöld upp ur regeringen. Tänk om vårt skogsbruk fått disponera den ledigblivna posten under den tid som sedan gått! Då hade man nu varit ett gott stycke på väg med den probleminventering och de överläggningar som ifrågasatts i motionen. Det är ju inte fråga om någonting nytt. Konsulter har ju satts på arbetsuppgifter under den tid som vi alla minns inom ramen för jordbruk, socialpolitik, byggnadskonst, vägväsen o. s. v. Den partimatematik som kan vålla svårigheter i en koalitionsregerings sammansättning hade i detta fall inte hindrat lagfarten, därför att denne tillfällige skogsminister kunnat tas just bland opolitiska fackmän liksom den biträdande utrikesministern, vilken tydligen inte behövde ersättas.

Till utskottets sammanfattning, alltså själva gångjärnet mellan dess motivering och dess hemställan, vill jag endast framhålla, att tidigare utredningar och förslag som utskottet citerat på olika ställen och åberopar i sin sammanfattning, t. ex. av 1936 års skogsutredning och norrlandskommittén, på flera punkter icke förverkligats eller ens utremitterats. De 15 sidorna i motionen och de 15 som remissmyndigheterna och utskottet åstadkommer innehåller så många synpunkter, frågor och problem, att det finns fullt fog för motionens yrkande på överväganden, utredningar, förslag och

Ang. skogsbrukets utveckling och ställning.

andra åtgärder, kort sagt att varje fråga blir fullföljd efter sin art. Vad som står kvar efter en genomläsning av alla de 30 sidorna är att svenskt skogsbruk bör få sitt eget ansikte även i statsmakternas medvetande. I ett av remissyttrandena framhålles, att den svenska skogsnäringsen bör utvecklas på den grund av fri företagsamhet och egenstyrka som skapat dess nuvarande ställning men att staten icke skall ställa sig helt utanför sådana initiativ som åsyftar bättre kontakt mellan näringsens olika företrädare. Detta kan man mycket väl utläsa även ur utskottets utlåtande, och Kungl. Maj:t kan ju inte gärna undgå att läsa motionen och remissyttrandena och att läsa dem rätt.

Den upplysning utskottet förmedlar, att riksdagsskrivelsen om de olösta norrlandsfrågorna leder till resultat, gläder naturligtvis den som är motionär även i den frågan, men den överraskar något i detta sammanhang, därför att flertalet skogsfrågor numera är riksomfattande, även om en eller annan av dem är av olika karaktär norrut och söderut. Vid sidan av dagens vattenreglerings- och elkraftsfrågor, Norrlands kommunikationsfrågor och andra, syftande till näringslivets utveckling och förkovran, behöver vi en ordentlig genomgång av våra skogsfrågor och deras lösning var för sig.

Med denna kommentar kan jag nöja mig med det slut, till vilket utskottet kommit, och ställer inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr TJÄLLGREN (bf): Herr talman! Eftersom motionären inte hade något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, kan det förefalla onödigt att jag nu tar till orda. Men jag skulle i alla fall vilja beröra några av de punkter som också herr Sten berört. Det hoppas jag kunna göra på två minuter — herr Sten skulle hålla på i sju minuter, men jag tror inte han höll ord därvidlag.

Först och främst vill jag säga, att utskottet har ägnat denna motion mycket stor uppmärksamhet — den har behandlats ingående inom jordbruksutskottet.

Vi har också remitterat motionen till vissa myndigheter, vilket ju framgår av s. 1 av utskottsutlåtandet. Jag skall bara nämna, att yttranden har inhämtats från domänstyrelsen, skogsstyrelsen, styrelsen för skogshögskolan och för statens skogsforskningsinstitut, Sveriges skogsägareförbund samt Sveriges skogsägareföreningars riksförbund. Sedan har Svenska skogsvårdsföreningen utan vår begäran avlåtit en skrivelse till utskottet.

Vi har tagit den största hänsyn till vad som har framgått av dessa yttranden, och de finns nu fogade till utskottets utlåtande. Då utskottet har föreslagit, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet har anfört, kommer ju dessa yttranden i oförfalskat skick till Kungl. Maj:t.

Såsom framhålles på s. 10 delar utskottet till fulla motionärens åsikt om den framträdande plats, som skogen intar i vårt ekonomiska liv. Utskottet säger vidare: »Skogen är en av våra viktigaste råvarutillgångar, och dess produkter hör i förädlad eller oförädlad skick till våra främsta exportartiklar. Det kan förväntas, att skogen även för framtiden kommer att bibehålla sin ställning som en av grundvalarna för Sveriges näringsliv och välbstånd över huvud.»

Utskottet har alltså inte velat på något sätt gå emot vad herr Sten föreslagit i sin motion. Men felet med motionen har kanske varit, att herr Sten på en del punkter har föreslagit åtgärder, som redan är igångsatta eller åtminstone föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Då kan vi i utskottet inte rimligen förorda bifall till motionen och alltså ta med även dessa punkter.

Utskottets kläm är resultatet av en kompromiss inom utskottet. Jag avslöjar ingen hemlighet om jag säger, att det nog fanns de som ansåg, att man helst borde gå på rent avslag. Men med hänsyn till att en hel del goda synpunkter framförts i motionen och med hänsyn — jag tror jag vågar säga det — till herr Stens personliga intresse för skogen ville man inte gå den vägen.

Ang. skogsbrukets utveckling och ställning.

Jag skall bara röra vid ett par av de punkter jag nyss nämnde.

I motionen ifrågasättes, att en skogsminister eller åtminstone en skogssakkunnig bör tillsättas inom jordbruksdepartementet. Såsom skäl härför anföres, att med nuvarande anordning — innebärande att skogsfrågorna handlägges inom departementet vid sidan av stora jordbruksärenden — kan skogsproblemen icke tillräckligt beaktas.

Även utskottet finner det önskvärt, att skogsfrågorna inom departementet ägnas det intresse och den tid, som motsvarar den framträdande plats skogsnäringen numera intar inom landets näringsliv. Men så fortsätter utskottet: »Enligt utskottets förmenande torde det emellertid få ankomma på Kungl. Maj:t att, därest så befinnes påkallat, vidtaga de förändringar inom departementets arbetsfördelning, som kan anses behövliga.» Utskottet har utgått från att riksdagen inte behöver besluta, att Kungl. Maj:t skall tillsätta t. ex. en skogsminister eller en konsult — eller vad det nu skulle bli — utan det är Kungl. Maj:ts sak att avgöra detta utan riksdagens begäran.

Sedan har ju motionären också föreslagit, att det skulle inrättas en skogsbrukets stämma. Denna stämma, som enligt motionären lämpligen bör sammanträda under ett par dagar varje år, helst oberoende av skogsveckan och norrlandsmässan, skall ha till uppgift att utarbeta ett för skogsbruket gemensamt arbetsprogram. Inte heller detta har utskottet velat tillstyrka, utan vi har trott, att det är tillräckligt med de sammanträden och stämmor som förekommer i samband med skogsveckan och vid vilka skogsfrågorna, såvitt jag har mig bekant, mycket ingående diskuteras av fackmän och andra.

Det är ju en hel del punkter till. Men jag har lovat att hålla på bara två minuter, och det skall jag försöka hålla! Jag skall bara till slut dra fram vad utskottet har sagt på s. 15: »Sammanfattningsvis får utskottet med anledning av motionen uttala, att tidigare utredningar på skogens område varit så omfattande,

att en förnyad sådan knappast kan förväntas ge nya synpunkter av betydelse. Härtill kommer att — enligt vad utskottet inhämtat — en utredningsman inom en snart framtid torde inom jordbruksdepartementet tillkallas med uppgift att verkställa en inventering av kvarstående olösta norrlandsfrågor, vilka behandlats inom norrlandskommittén.»

Detta har också herr Sten citerat. Sedan fortsätter utskottet: »Utskottet anser emellertid, att vad utskottet i ärendet anfört bör genom skrivelse till Kungl. Maj:t bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.»

Vi är alltså tämligen överens, utskottet och herr Sten. Det bevisas väl bäst av att herr Sten nyss yrkade bifall till utskottets hemställan, som dock inte innebär ett direkt bifall till motionen. Och det vittnar om att utskottet här framlagt ett förslag, som är verkligt bärande och som utskottet mycket väl kan stå för.

Herr talman! Med dessa få ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HANSSON (fp): Herr talman! Det synes mig motiverat att uttala ett tack till herr Sten för den motion, som han har väckt angående tryggheten av skogsbrukets utveckling och ställning, och kanske jag rent av vågar göra det på det svenska skogsbrukets vägnar.

Motionen vittnar ju om stor kunskap och varmt intresse för skogsnäringen. Motionen har också, det vill jag försäkra herr Sten, väckt det största intresse i skogsmannakretsar, och det har tidigare vitsordats att den väckt intresse i jordbruksutskottet. Jag tror, att lika väl som det har tillfredsställt mig bör det tillfredsställa och glädja herr Sten att utskottets utlåtande är positivt.

Kanske får jag avslöja, att jag inom utskottet till en början trevat mot ett längre tillmötesgående av motionärens hemställan om överväganden och utredningar. Motionen är emellertid mycket vittsyftande, och jag har till slut funnit att de flesta uppslag, intentioner och

Ang. skogsbrukets utveckling och ställning.

tankar, som motionären framlagt, nog lämpligen bör ges tid att mogna innan de blir föremål för ett mera definitivt ställningstagande. Mycket ligger, som det har påpekats, redan i stöpsleven, och den inventering av kvarstående olösta norrlandsfrågor, som till stor del berör det norrländska skogsbruket och som inom en nära framtid beräknas bli påbörjad, torde för närvarande motivera ett avslag på motionärens utredningsyrkande. I varje fall har jag liksom utskottet i övrigt funnit skäl att vila på hanen, fastän jag personligen, som jag redan sagt, gärna sett att några frågor redan nu hade blivit mer uppmärksammade och utredda.

Vad som speciellt glatt mig är att utskottet enhälligt konstaterat, dels att skogsproduktionens främjande hör till statsmaktens främsta uppgifter, dels att skäligen del av skogsinkomsterna bör återbörjas till skogen. I det fallet har skogen, som herr Sten nog avsåg att framhålla, hittills otvivelaktigt blivit missgynnad. Man har nog inom olika läger, skogsägarna själva inbegripna, tidigare alltför ofta betraktat skogen som en råvarukälla, där man vid behov kunde hämta pengar utan att behöva ge något nämnvärt igen. Jag hoppas, att herr Stens innehållsrika motion jämte jordbruksutskottets utlåtande övertygar envar av kammarens ledamöter såväl om att skogens problem är många och svårösta som att skogen för riktig vård och förvaltning, för forskning, för olika investeringar, för modern rationell yrkesutbildning o. s. v. kräver större resurser än hittills. Jag är också angelägen betonen vikten av kontinuitet i skogsvårdsåtgärderna. Herr Sten har ju varit inne på den frågan. Skogen får inte bara bli en reservarbetskraft i krislägen, även om den är mycket väl lämpad för den uppgiften.

Om jag förstår motionären rätt finner han i kväll inte anledning att ta upp alla sina vittsyftande planer till debatt. Tiden räcker knappast till, och det finns knappast heller anledning därtill. Flera av de i motionen berörda frågorna torde i olika sammanhang snart återkomma in-

för riksdagen. Vad jag då främst skulle önska är att, liksom skogsmarkens fördelning på olika ägargrupper i vårt land, såsom herr Sten anser sig kunna konstatera i motionen, nu förts ur den politiska striden, så skall även övriga för vårt skogsbruk och därmed för vårt nationalhushåll betydelsefulla frågor kunna lyftas över partierna.

Den samrådan och den samverkan herr Sten syftar till vill jag tolka även på detta sätt. Detta lyftande av skogsfrågorna över de politiska partierna är väl egentligen bara uttryck för en sund självbevarelsedrift för oss och för våra efterkommande. Försåvitt man kan se uttalade biskop Agardh för mer än hundra år sedan en evig sanning — som jag tycker mig ha funnit att herr Sten upprepat här i dag — med de ofta citerade orden, att Sveriges forbestånd såsom självständig stat och civiliserat land ytterst beror av om det har skogar eller inte. Och — kunde man tillägga — ju större vårt skogskapital är och ju mera det avkastar, desto större blir välståndet för landet och alla dess innebyggare.

Herr talman! Tillåt mig att till herr Sten få framföra ett tack för goda tankar och initiativ. Jag är förvissad om att de i sinom tid kommer att lända vårt skogsbruk till stort gagn, både direkt och indirekt.

Herr STEN (s): Herr talman! Om jag nu säger att jag skall yttra endast ett par ord, så blir det väl tre, om man utgår ifrån att både motionären och jordbruksutskottets ärade ordförande tidigare i någon mån överskridit sina tidsbestämningar.

Jag vill endast säga till jordbruksutskottets ärade ordförande och till jordbruksutskottet, att man, även om man tillhör regeringspartier, inte behöver vara fullt så blygsam när det gäller att uttala sig om det departementala arbetets tillgodoseende för vissa samhällsområden. Om man studerar historien på detta område tror jag att man skall finna att både jordbruksdepartementets inrättande på sin tid och inrättandet av de-

Ang. skogsbrukets utveckling och ställning.

partementet för handel och industri föregicks av initiativ och opinionsyttringar just från riksdagens sida. Däremot torde departementet för rent administrativa uppgifter, sådana som inrikesdepartementet i förhållande till socialdepartementet och civilbruksdepartementet i förhållande till finansdepartementet, ha tillkommit på grund av initiativ inom Kungl. Maj:ts regering.

När det sedan gäller den skogligen stämman vill jag säga, att den skrivelse från Svenska skogsvårdsföreningen, som är redovisad i jordbruksutskottets utlåtande, är ett vittnesbörd om att även om man är så högaktningfull som jag är gentemot det enskilda initiativet, som ju väsentligen är grunden för vårt skogsbruk, kan man när det gäller överläggningar och organisationsarbete inte vänta allt ifrån det hållet. Skogsvårdsföreningens »skrift» tillkom på det sättet, att man sammankallade ett råd som hade varit skendött — eller stendött — jag vill minnas i sju år. Jag väntade ju, att man var ute för att lägga krokben för motionen, och därför var jag otacksam nog att inte gå dit trots en inbjudan. På natten efter denna minnesvärda sammankomst blev jag uppletad och uppringd av en ärad före detta ledamot i denna kammare, som hade deltagit i och förmodligen left detta råds överläggningar på dagen och sedan återvänt till sin hemort, för att underrätta mig om att man hade slutat med att antaga detta uttalande till förmån för motionen, för att sålunda påvisa, att det icke rådde några meningsskiljaktigheter oss emellan på den punkten.

Måhända får jag nu på nytt vända mig till de enskilda organisationerna för att få den hjälp, som jag inte har fått av jordbruksutskottet — även om jag naturligtvis är tacksam för den jag har fått. Men om jag på det sättet behöver något ytterligare stöd för att få i gång det nödvändiga samarbetet, vill jag ändock på detta vis ha meddelat kammaren, att man inte får vänta för mycket av det privata initiativet alla gånger.

Herr TJÄLLGREN (bf): Herr talman! Herr Sten nämnde i sitt sista anförande, att även om man tillhör regeringspartierna behöver man inte vara så blygsam att man inte förs rekommendera Kungl. Maj:t att tillsätta t. ex. en konsult som skulle ha hand om skogsfrågorna.

Jag vill för min del endast säga, där-est jag nu räknas som tillhörande de nämnda partierna, att kammarens ledamöter torde ha observerat att utskottets utlåtande är enhälligt och att närvarande vid behandlingen av denna motion har varit inte bara de ledamöter som tillhör regeringspartierna utan även ledamöter från högern och folkpartiet. Alltså har även de ledamöter, som inte tillhör regeringspartierna, varit blygsamma.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu ifrågavarande utlåtandet hemställt.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 43, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av kronoegendomen Åraslöv 15¹ i Kristianstads län, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmäldes och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 420, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående upphävande av förordningen den 24 oktober 1951 (nr 660) om skatt vid tillverkning och import av personbilar m. m.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 9.14 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Torsdagen den 10 december.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen; och dess förhandlingar leddes av herr förste vice talmannen.

Anmälades och godkändes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 419, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till kommunallag m. m. ävensom i ämnet väckta motioner.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 423, i anledning av väckt motion angående tryggande av skogsbrukets utveckling och ställning; samt

nr 424, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av kronoegendomen Åraslöv 15⁴ i Kristianstads län.

Anmälades och godkändes bankoutsiktets förslag till riksdagens skrivelse, nr 425, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition (nr 239) med förslag till lag om ändrad lydelse av 1 § lagen den 6 juni 1952 (nr 375) med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning.

Anmälades och godkändes tredje lagutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 428, i anledning av väckta motioner om förhöjning av sjöregleringsavgifterna; och

nr 429, i anledning av väckta motioner angående skydd för de norrländska länen mot skadliga verkningar av exploateringen av vattenkraften, m. m.

Anmälades och bordlades statsutskottets memorial och utlåtande:

nr 205, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om pensionsreglering för vissa förutvarande anställningshavare vid av staten övertagna enskilda järnvägar;

nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa ersättningar i anledning av paratyfusepidemien år 1953 jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 207, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1953/54.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.04 eftermiddagen.

In fidem
W. Stenwall.

Fredagen den 11 december.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 430, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning om utförande av central-sjukhus för Bodens garnison m. m.;

nr 431, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående täckning av kostnaderna för svenskt deltagande i stillståndsövervakning samt vid repatriering av krigsfångar i Korea;

nr 432, i anledning av väckta motioner om utredning av utbildningsfrågan för vårdpersonal vid olika anstalter; och

nr 433, i anledning av väckt motion om inrättande av ett riksdagens löneråd med uppgift att fortlöpande medverka vid de statliga löneförhandlingarna.

Föredrogos och bordlades ånyo statsutskottets memorial och utlåtande nr 205—207.

Justerades ett protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.02 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Lördagen den 12 december.

Kammaren sammanträdde kl. 10 förmiddagen.

Anmälades och godkändes andra lagutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 422, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i värnpliktslagen.

Föredrogs ånyo och lades till handlingarna statsutskottets memorial nr 205, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om pensionsreglering för vissa förutvarande anställningshavare vid av staten övertagna enskilda järnvägar.

Anslag till ersättningar i anledning av paratyfusepidemien år 1953.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 206, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa ersättningar i anledning av paratyfusepidemien år 1953 jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte

a) i anledning av Kungl. Maj:ts i proposition nr 240 framlagda förslag samt motionerna I: 510 och I: 512 medgiva, att av statsmedel finge utbetalas ersättningar i anledning av paratyfusepidemien år 1953 enligt i huvudsak de grunder, som angivits av utskottet;

b) till *Vissa ersättningar i anledning av paratyfusepidemien år 1953* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1953/54 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 1 500 000 kronor;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att för budgetåret 1953/54 medgiva det överskridande av den i statskontorets avlöningsstat upptagna anslagsposten till Avlöningar till icke-ordinarie personal,

som kunde bli erforderligt i anledning av nu framlagda förslag.

I motionen I: 510, av herr *Huss*, hade hemställts, att riksdagen måtte besluta sådan ändring av i propositionen upptagna ersättningsnormer, att ersättning skulle utgå till i hemmet vårdad sjuk efter för bacillbärare föreslagna grunder.

I motionen I: 512, av herr *Norling* och herr *Persson, Ola*, hade hemställts, att 7 § i Kungl. Maj:ts kungörelse angående ersättning av statsmedel i vissa fall på grund av förluster förorsakade av paratyfusepidemien 1953 inom landet måtte få följande lydelse:

Den som på grund av driftsavbrott gått miste om arbetsinkomst skall vara berättigad till full ersättning för sitt inkomstbortfall.

Herr **HERLITZ** (h): Herr talman! Då jag begär ordet i detta ärende, är det inte alls för att framställa något yrkande och inte heller för att ta upp någon enskild del av förevarande förslag till dryftande, utan det är bara för att göra några korta principiella reflexioner.

Utskottet anmäler särskilt, att utskottet helst skulle ha sett att utredningen rörande såväl skadornas omfattning som de omständigheter, vilka medverkat till smittspridningen, kunnat drivas längre än tiden nu medgivit, innan riksdagen måst taga ställning till denna fråga. Jag antar, att den osäkerhet om de riktiga ersättningsgrunderna, som utskottet sålunda har känt, måste de av kammarens ledamöter också känna, som över huvud taget haft tillfälle att på denna ytterligt korta tid reflektera något över detta ärende.

Jag har den största respekt för den utredning, som ligger till grund för de framlagda riktlinjerna för ersättningsbestämmande, för Kungl. Maj:ts bedömande och för utskottets förnyade be-

Anslag till ersättningar i anledning av paratyfusedemien år 1953.

dömande, vilket ju innebär avvikelser på en mängd olika punkter. Inför den mängd av spørsmål, som varit uppe till prövning i samband med frågan om intrång i enskildas rätt och frihet på många olika sätt, måste jag ändå fråga, om vi kan känna oss säkra på att vi har träffat det som verkligen överensstämmer med rättvisa och billighet och om vi verkligen nu lyckats skifta ut ersättningsarna så att de, som verkligen hör ha någon ersättning, får sådan och de, som inte bör ha någon, blir utan, eller om vårt avgörande möjligen kommer att slå fel i den ena eller andra riktningen. Vi vet ju att vi ständigt och jämt står inför sådana spørsmål, där det gäller att på det ena eller andra området utmäta ersättning åt enskilda, som blivit lidande på det allmännas åtgärder. Vi vet att man tillyxar metoder för varje särskilt fall. Det gjordes en utredning för fyra år sedan av första lagutskottet i detta ämne, som klart påvisar detta, och det är därför man står frågande.

Ännu mer olustig blir man ju, om man låter tanken gå vidare till sådana fall, som det här inte är fråga om, alltså ersättningsfrågor som inte uppkommer i anledning av paratyfusedemien, utan ersättningsanspråk i anledning av andra epidemier och över huvud taget i anledning av andra sorters ingripanden från det allmänna sida.

Nu huggar man till med att ge ersättning därför att det här varit fråga om särskilt *omfattande* ingripanden — paratyfusedemien har haft en stor omfattning. Man resonerar som så, att man inte bryr sig om att ge ersättning i fall, då det rått en epidemi av mindre omfattning, som lett till likartade skador, ehuru läget för den enskilda människan naturligtvis är precis detsamma om han drabbas av olyckor och besvärigheter till följd av en stor epidemi eller en mindre epidemi. Under sådana omständigheter kan vi fråga oss, huruvida bedömandet av skador i följd av epidemier blir enhetligt. Ännu större tvivel om enhetligheten i bedömandet får vi i fall vi låter tanken gå vidare till andra ska-

defall än dem, som just vållas av ingripanden på grund av epidemier. Och just denna osäkerhet känner vi så mycket större på den grund, att det både av statsrådet och utskottet strukits under att »det förhållandet att ersättning nu utges därför icke får tillmätas prejudicerande betydelse». Detta uttalande från utskottets sida låter vackert för riksdagen — det är skönt att veta att ett beslut inte drar med sig några konsekvenser. Men att beslutet inte är prejudicerande betyder ju, att vi är beredda att behandla människor olika i olika situationer.

Jag har tagit upp denna sak bara för att få framhålla, att den belyser önskvärdheten av att vi så långt vi någonsin kan söker komma fram till utformandet av allmänna principer för vårt bedömande av medborgarnas rätt i sådana situationer.

Jag har vid några tillfällen tidigare väckt den här frågan på en något bredare grundval, och det är anledningen till att jag nu har kommit att uppmärksamma det föreliggande ärendet. Det var 1944 och senast 1949. Första gången behandlades ärendet av andra lagutskottet och andra gången av första lagutskottet, och utskotten fann att det var ett stort och svårt problem. Jag vill inte påstå, att det går att åstadkomma några allmänna lagregler, som på ett generellt sätt reglerar alla dessa spørsmål. Jag är medveten om att förhållandena är så olikartade, att det inte går att infoga allt under enhetliga normer. Men man kunde alldeles säkert inrikta sig på ett allvarligt genomtänkande av problemen, så att man fick allmänna riktlinjer att falla tillbaka på eller i varje fall ta till utgångspunkt vid bedömandet av särskilda spørsmål av den art, som vi har framfört oss i dag. Då slapp man att så att säga ta upp varje sak som en helt ny fråga att bedöma var för sig.

Jag har sett att utskottet har uttalat någonting, vars innebörd jag inte riktigt förstår, men som möjligen pekar i den riktningen. Det står mot slutet av utskottets utlåtande, att utskottet framhåller önskvärdheten av »en författnings-

Anslag till ersättningar i anledning av paratyfusedemien år 1953.

mässig reglering av hela det förevarande området». Jag vet inte vad det syftar på — om man åsyftar de ersättningsfrågor, som över huvud taget uppkommer i fall av epidemier, eller om man syftar längre än så.

Oavsett vad utskottet därutinnan må ha menat, vill jag sålunda för min del inskräpa betydelsen av att man ur den medborgerliga rättvisans och likställighetens synpunkt ser allvarligt på dessa ständigt uppkommande problem och försöker finna allmänna riktlinjer för deras lösning.

Herr NORLING (k): Herr talman! I en i denna kammare väckt motion nr 512, som jag och min partikamrat Ola Persson undertecknat, har vi föreslagit en ändring i den kungl. propositionen. I Kungl. Maj:ts förslag till ersättningar föreslås, att dessa skall utgå efter två olika bedömningslinjer. Sålunda skulle företagarna erhålla ersättning för all liden förlust, medan arbetarparten endast skulle erhålla 70 procent av sitt inkomstbortfall. Då i detta fall arbetarparten, som tillhör en låglönegrupp, skulle få vidkännas en mycket stor förlust på grund av sin svaga ekonomi, ansåg vi, att en enhetlig beräkningsgrund för ersättning till båda intresseparter vore rättvis. Vi föreslog därför, att även arbetarna skulle kunna få ersättning för hela inkomstbortfallet i stället för att de enligt regeringens förslag endast skulle erhålla 70 procent.

Utskottet har nu vid behandlingen av ärendet utgått från samma synpunkter, när det gäller beräkningsgrunden för ersättning åt båda grupperna, men har stannat vid en lägre procentberäkning, nämligen 80 procent. Visserligen medför det, att arbetarna får 10 procent mer än enligt regeringsförslaget, men vi hyser nog fortfarande den uppfattningen, att arbetstagarna borde ha fått ersättning för hela inkomstbortfallet.

Utskottet har dock i sin skrivning föreslagit, att Kungl. Maj:t i ömmande fall skall kunna medge en högre ersättning än den föreslagna 80-procentiga ersätt-

ningen. Då utskottet därför bifallit motionen i så motto, att en enhetlig beräkningsgrund föreslagits och dessutom genom sin skrivning ger Kungl. Maj:t möjlighet att i ömmande fall utnyttja ersättningsrätten till högre belopp, kommer jag, herr talman, inte att ställa något yrkande utöver vad utskottet föreslagit.

Herr OHLON (fp): Herr talman! De synpunkter, som herr Herlitz gjorde sig till talesman för, var inte statsutskottet främmande vid dess behandling av ärendet. Ätminstone tyckte jag mig kunna konstatera en ganska stor olust inom utskottet, och det är klart att någon rättvisa kan inte komma till stånd t. ex. då det gäller ersättning till efterlevande till dem som har dött på grund av epidemien. En medlem av detta hus blev sålunda ett oskyldigt offer för paratyfusedemien. I det fallet kan inget skadestånd komma i fråga.

Allt beror i övrigt här på tillämpningen. Det är mycket svårt att utforma bestämmelser, som strängt avgränsar, hur det skall handlas i varje särskilt fall. Jag vill hänvisa till att utskottet dock har skärpt villkoren enligt Kungl. Maj:ts förslag. Det heter å s. 17 i slutet av tredje stycket nedifrån, att utskottet vill »förorda att ersättning skall reduceras eller uteslutas även i fall, då den skadelidande icke upprätthållit allmänt vedertagen hygienisk standard, även om det ej kan visas att direkt orsakssammanhang föreligger mellan detta åsidosättande och skadan».

Man kan ju framföra en viss skepsis rörande innebörden av detta uttalande. Jag kan avslöja för kammaren att formuleringen från början var en annan. Men från departementets sida ansåg man, att den andra formuleringen var svår att tillämpa och då kom den här formuleringen i stället. Den är otvivelaktigt vag, och jag skulle ha velat haft det där uttrycket »icke upprätthållit allmänt vedertagen hygienisk standard» ändrat därhän att det kommit att lyda: »icke iakttagit hälsovårdstadgans föreskrifter». Då hade man fått en klarare av-

Anslag till ersättningar i anledning av paratyfusedidemien år 1953.

gränsning för hur de olika ärendena skulle behandlas. Jag hoppas att Kungl. Maj:t nu vid tillämpningen går konsekvent till väga och handlar ungefär i överensstämmelse med den formulering, som hänvisade till hälsovårdsstadgan och som jag helst skulle ha velat fått in i utlåtandet.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Herr BERGH (h): Herr talman! Herr Herlitz har efterlyst innebörden i det uttalande, som utskottet gör på s. 18 i sitt utlåtande. Herr Herlitz började med att uttrycka ett beklagande av att det inte finns några allmänna riktlinjer utformade, enligt vilka man utan sådana improvisationer som denna proposition innebär skulle kunna reglera skador, om vilka här nu är fråga. Utskottet har egentligen på den punkten samma mening. När utskottet på s. 18 har framhållit »önskvärdheten av en författningsmässig reglering av hela det förevarande området», avses där med »det förevarande området», det område, som behandlas i utlåtandet, d. v. s. ersättningsfrågor, som uppkommer på grund av epidemier.

Vi har när det gäller att bedöma både den här propositionen och detta utlåtande att utgå ifrån att det är fråga om en improvisation och att vi rör oss på ett område, där ersättningsfrågorna inte är rättsligt reglerade. Av detta sista följer ju att det, oberoende av lagstiftningen eljest, inte finns någon rätt till ersättning, förrän riksdagen har fattat det beslut som den nu föreslås att fatta.

Men av vad sålunda sagts bör ju också följa att det inte bara måhända inte är fullt lämpligt utan att det till och med är omöjligt att när det gäller de ersättningsfrågor, som nu kan dyka upp, åstadkomma sådana regler att tillämpningen så att säga ger sig själv.

Till grund för propositionen ligger en, såvitt jag förstår, mycket grundlig utredning eller en så grundlig utredning som över huvud taget på den tid som stått till buds har kunnat åstadkommas.

Men var och en förstår ju, att när ersättningsanspråken efter hand börjar strömma in, kan framkomma fall, som framträder med olika slag av motiveringar, och det skulle helt enkelt inte vara möjligt att i förväg åstadkomma sådana detaljerade regler, att inte tillämpningen måste bli ganska skönsmässig.

Det finns ett par vägledande riktlinjer angivna. Den ena är att det skall vara fråga om skador av någon betydelse. Det är detta som egentligen har motiverat att propositionen har kommit. Den andra riktlinjen är att om en företagare skall ha någon ersättning, skall han inte ha åsidosatt hälsovårdsstadgans och livsmedelsstadgans bestämmelser.

När herr Ohlson nyss sade sig gärna ha velat se en exaktare formulering på den punkten, bör han komma ihåg, att när det blir fråga om att reducera ersättningsanspråken på denna grund, så måste ju bevisbördan ligga på vederbörande myndigheter, och följaktligen kan det ju inte gärna vara annat än utprovade föreskrifter, som blir så att säga mallen, då man har att bedöma huruvida vederbörande hygienisk standard upprätthållits eller inte.

Jag vill med det sagda framhålla, att det ligger i sakens natur att här är fråga om en improvisation och att därav följer, att man inte kan ge sig in på en detaljreglering. Det måste alltså bli en skönsmässig tillämpning efter framför allt de riktlinjer jag nyss nämnde. När det nu i såväl propositionen som i utskottets utlåtande har föreslagits, att det skall anförtros icke åt de skilda länsstyrelserna utan åt en central myndighet, nämligen statskontoret, att behandla framställningar om ersättning, så har man på det sättet också velat skapa garantier för en såvitt möjligt enhetlig bedömning, och jag skulle personligen vilja tillägga, med hänsyn till att statskontoret fått uppdraget, också rätt restriktiv bedömning.

Detta är, herr talman, såvitt jag fattat, de väsentliga ting, som man måste ha i blickfältet, när man skall ta ställning till denna fråga, och jag slutar med att yrka bifall till utskottets hemställan.

Anslag till ersättningar i anledning av paratyfusedpidemien år 1953.

Herr ANDERSON, IWAR (s): Herr talman! Jag kan nämna, att när vi inom tredje avdelningen behandlade ärendet så yppades en mycket stor tveksamhet just i det avseende som herr Herlitz nyss berörde. Men när vi fick klart för oss att den gällande epidemilagen icke på långa vägar täcker just sådana här historier, ansåg vi oss tvungna att, trots att utredningen ännu inte var klar, gå in för propositionen. Herr Herlitz tolkade nog vår tveksamhet rätt, och han tolkade nog också utskottets uttalande riktigt, där vi säger, att vi vill ha »en författningsmässig reglering av hela det förevarande området». Utskottet menar, att det är på hög tid att man får litet mera bestämda regler. Det är detta vi har givit uttryck åt.

En anledning till att vi godtog propositionen var också, att det finns en hel del anställda, närmast inom livsmedelsbranschen, som icke fick någon lön alls av sina arbetsgivare. Det var detta som gjorde att vi i denna riksdagens sena timme nödgades komma med detta förslag, trots att vi var tveksamma och hade önskat att få skjuta på hela ärendet till nästa års riksdag.

Jag ber med dessa ord, herr talman, få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr JOHANSSON, RUNE (s): Herr talman! I anslutning till de uttalanden som här gjorts, framför allt i fråga om svårigheterna att åstadkomma rättvisa och billighet, kan jag inte underlåta att påtala en enligt min mening betydande brist i det föreliggande förslaget.

I korthet sagt är det ju så att den, som blivit avstängd som bacillbärare, enligt förslaget nu kommer att erhålla ersättning, men om en företagare har utbetalat ersättning till en sådan bacillbärare, så erhåller företagaren ingen återbäring av de pengar han betalat ut. Det kan ju inte vara riktigt, att man på det sättet skall bestraffa en företagare, som här så att säga trätt in i samhällets ställe och påtagit sig en kostnad, som man nu i efterhand är beredd att reglera.

Jag kan ta ett enda exempel. En Konsumföreståndare har sagt till sina anställda, som blivit avstängda som bacill-

bärare, att om staten eller annan myndighet inte utbetalar någon ersättning, så skall Konsum utbetala ersättning i efterhand. Ett annat Konsumföretag hade under den tid som personalen var avstängd som bacillbärare utbetalat del av lönen. Den förste Konsumföreståndaren har handlat riktigt, ty nu får hans anställda ersättning av staten, men den föreståndare, som utbetalade ersättning åt sina anställda under den tid de gick som bacillbärare, blir nu bestraffad. Detta kan inte vara riktigt, och det är en av de stora brister, som jag förmodar och hoppas på grund av tidsnöd har kommit att vidlåda förslaget.

I övrigt ber jag att starkt få understryka vad herr Herlitz sagt om nödvändigheten av att man får en reglerad ordning till stånd. Samma synpunkt har kommit fram i utredningsmannens arbete, där han talar om önskvärdheten av att en reglerad rätt till ersättning på dessa områden snarast kommer till stånd.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets memorial nr 207, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1953/54, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 434, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa ersättningar i anledning av paratyfusedpidemien år 1953 jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 435, angående tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1953/54.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till Sveriges riksdags beslut under riksdagens vår- och höstsessioner år 1953.

Justerades protokollsutdrag för denna dag.

Herr TALMANNEN yttrade: Ärade ledamöter! Då årets riksdag nu av allt att döma synes stå inför sin avslutning, kan vi konstatera, att kammaren även under detta arbetsår haft att pröva en mångfald viktiga frågor, bland vilka måhända det vittutseende spörsmålet om den allmänna sjukförsäkringen förtjänar att särskilt nämnas. Verkningarna av de fattade besluten torde väl icke alltid kunna med säkerhet följas i nuvarande tid. Oavsett skiljaktighet i ståndpunkter till de särskilda frågorna är vi emellertid helt visst enade i en varm önskan, att våra beslut skall visa sig gagneliga för land och folk och att desamma, med de förändringar som framdeles kan framstå som erforderliga, dock skall erbjuda en god grund för den fortsatta utvecklingen.

Även i år har vi att räkna med att ledamöter, som tillvunnit sig allmän uppskattning i vår krets, icke återkommer till nästa riksdag. Till dem som nu lämnar kammaren vill jag å egna och samtliga kamraters vägnar framföra ett varmt tack för här gjorda insatser och för ett angenämt samarbete.

Personligen har jag att uttala ett uppriktigt tack för åtnjutet förtroende och all mottagen vänlighet.

Till sist önskar jag eder alla en god jul och ett gott nytt år.

Detta tal besvarades av herr WIGFORSS (s) i följande ordalag: Herr talman! Det har fallit på min lott att framföra kammarens tack till talmannen för den riksdag som nu avslutas. Men jag tror inte att kammarens ledamöter misslycker om jag dessförinnan tillfogar några ord av mera personlig art för min egen räkning, inte till första kammarens talman utan till den herr Johan Nilsson i Skottlandshus, som jag för nu snart 35 år sedan som nybliven riksdagsman först mötte här i kammaren och sedan under ganska många år träffade som ordförande i bevillningsutskottet.

Det var då liksom nu ett utskott, mindre känt för benägenhet att sammanjämka uppfattningar än för ofta ganska

häftiga motsättningar mellan stridiga intressen och stridiga uppfattningar om hur den rättvisa skulle se ut, som man borde tillämpa då man skulle fördela de bördor som andra utskott, ofta enhälligt, anmodade kamrarna att pålägga medborgarna. I den atmosfären av spänning och strid kunde vi inte undgå att märka, att ordföranden hade en bestämd önskan att inte tillspetsa motsättningarna mer än som var nödvändigt, och vi uppmärksammade hans förmåga att ofta ge striderna de mera måttliga och därför kanske mera riktiga proportionerna. Jag vill inte antyda att denna inställning kunde föranleda mycken rubbning i de ståndpunkter, som måste dikteras av de olika gruppernas och partiernas allmänna linjer, men inställningen gjorde arbetet i utskottet mera trivsamt och debatterna här i kammaren ofta mera sakliga än de eljest skulle ha blivit.

Jag har gärna velat tala om för första kammarens talman, att vi som ofta var av olika meningar satte värde på denna inställning och att minnet därav inte har förbleknat.

Det tack som jag från kammarens ledamöter skall framföra till Er, herr talman, kan bli mycket kort, därför att Ni mycket väl känner den uppskattning, som från oss alla kommer Er till del. Den självklara opartiskheten väcker respekt, och vi har väl alla, stundom med ett stänk av förundran, iakttagit den alltjämt lika osvikliga säkerheten i ledning av kammarens förhandlingar. Inte minst denna sommar har Ni, herr talman, vid Er 80-årsdag fått motta nya bevis för denna uppskattning. Och när Ni nu — om jag inte misstar mig — avslutar Er femtionde riksdag, så vet Ni mycket väl att våra välgångsönsknings följor Er för den julferie som stundar.

Herr talmannen förklarade härefter 1953 års riksdags höstsession avslutad.

Kammarens ledamöter åtskildes kl. 10.39 förmiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.